

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD V PRAZE

Institut mezinárodních studií

Martina Rubešková

**Obranná politika Francie
po konci studené války**

Změna postavení armády

Diplomová práce

Praha 2011

Autor práce: **Martina Rubešková**

Vedoucí práce: **doc. Michel Perottino, PhD.**

Konzultant práce: **Mgr. Tomáš Weiss, M.A.**

Oponent práce: **Lukáš Pachta, M.A.**

Datum obhajoby: **2011**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Rubešková Martina. Obranná politika Francie po konci studené války (Změna postavení armády). Praha, 2011. 87 stran. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí diplomové práce: doc. Michel Perottino, PhD. Konzultant práce: Mgr. Tomáš Weiss, M.A.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá měnicí se rolí armády v obranné politice Francie po konci studené války na základě rozšířeného konceptu bezpečnosti kodaňské školy bezpečnostních studií. Po konci studené války a zmizení hrozby, kterou představoval střed Západu a Východu, došlo postupně ke změně v konceptu bezpečnosti, neboť došlo k rozšíření sektorů hrozeb a referenčních objektů. Na základě nově definovaných hrozeb se nutně musela změnit role Francie, resp. její armády. Armáda měla v rámci Francie po celou její historii významné postavení, neboť zajišťovala francouzskou nezávislost a *grandeur*. Avšak události spojené s koncem studené války měly za následek změnu obranné politiky Francie. Dochází k rozšiřování úkolů, které musí armáda v rámci svého poslání ochrany státu zastávat. Na základě tří faktorů (přístupu Francie k mezinárodnímu systému, k ochraně jednotlivce a ustupující role armády) je analyzováno postavení armády a její měnicí se role v rámci obrany Francie.

Klíčová slova

Bezpečnost, kodaňská škola, obranná politika Francie, armáda, mezinárodní bezpečnost, ochrana jednotlivce, Bílá kniha

Abstract

The present thesis deals with the changing status position of the army in the French defence policy according to the expanded security concept of the Copenhagen school. The concept of security in France has changed after the end of the Cold War, the consequent disappearance of the threat represented by the clash of the East and West and with the expansion of the threat sector and referent objects. It was necessary that the role of the state and its army has to change based on the newly defined threats. Throughout French history its army occupied an important position as it ensured France its independence and grandeur. However, events associated with the end of the Cold War have resulted in changes in the French defence policy. There is an expansion in the tasks that the military must assume to protect its state. On the basis of three factors (France's approach to the international system, the protection of the individual and the receding role of the army) the present thesis analyzes the changing role of the army in the defence of France.

Keywords

Security, Copenhagen School, French defence policy, army, international security, protection of individual, White Book,

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 14. ledna 2011

Martina Rubešková

Poděkování

Ráda bych poděkovala docentu Michelu Perottinovi, PhD za vedení mé práce, cenné připomínky a trpělivost. Rovněž děkuji Mgr. Tomáši Weissovi, M.A. za neocenitelnou pomoc, podnětné konzultace a komentáře, bez kterých by tato práce nevznikla.

Mé poděkování patří i slečně Editě Beníškové za jazykovou korekturu.

Obsah

Úvod	8
Analýza literatury	10
Teoretický úvod	12
Metodologie, výzkumná otázka	27
1. Francie a bezpečnost	30
2. Mezinárodní bezpečnost	37
2.1 Studená válka	37
2.2. Po studené válce	42
2.3. Hodnocení	49
3. Bezpečnost jedince	53
3.1. Před studenou válkou	53
3.2. Po studené válce	54
3.3. Hodnocení	62
4. Ustupující role armády	65
4.1. Co pokrývá obranná politika?	65
4.2. Rozpočet obranné politiky	69
4.3. Hodnocení	75
Závěr	77
Summary	80
Seznam obrázků a tabulek	81
Použitá literatura	82

Úvod

Svět prošel v předešlých staletích mnohými změnami, nicméně otázka bezpečnosti a způsobu jejího zajištění byla a je stále jednou z nejaktuálnějších. Bezpečnostní tvář současného světa se koncipovala převážně ve 20. století, resp. v jeho druhé polovině. Přelom 80. a 90. let byl zásadním přelomem pro celý svět. Pád železné opony, rozpad Sovětského bloku a rozpuštění Varšavského paktu však nepřinesly státům kýžený pocit bezpečí. I když zanikla největší, vlastně jediná hrozba, kterou po celou studenou válku symbolizoval střet států Západu a Východu, nedospělo lidstvo k světovému míru bez nebezpečí. Státy i jedinci se museli postavit novým hrozbám, jejichž původ se změnil a mění se neustále.

Všechny tyto události – a v neposlední řadě i rozpuštění Varšavského paktu – nastolily novou situaci i pro Francii. Snad poprvé v její historii nebyly její hranice již v přímém ohrožení. Tato nastalá situace byla pro Francii relativně nová a Francie se musela k novému uspořádání světa postavit čelem. Různé události spojené s tímto historickým zlomem donutily její představitele, aby se zamysleli nad postavením Francie ve světě, které bylo definováno již od „otce zakladatele“ generála de Gaulla za páté republiky¹. Francouzská zahraniční a bezpečnostní politika vycházela z několika principů, jež se staly pevnými natolik, že žádná ze změn v Elysejském paláci nevedla k jejich redefinici. Teprve události světového rozměru ukázaly, že i francouzští vládní představitelé budou muset předložit nový koncept své zahraniční i obranné politiky – takový, který by na dosavadní změny adekvátně reagoval.

Po konci studené války přicházejí teoretici kodaňské školy bezpečnostních studií² s tzv. rozšířeným konceptem bezpečnosti, který reagoval na změnu mezinárodního prostředí. Státy se již nemusely bát střetu dvou bloků, avšak musely bezpodmínečně reagovat na měnící se prostředí. Hrozby začaly přicházet i od jiných aktérů než jen ze stran států a nebyly ryze vojenské původu, dochází tedy k definici tzv. nových hrozeb. Tato nově nastalá situace zasáhla i Francii, která jakožto vojenská velmoc po dlouhá desetiletí musela přejít k redefinici své obranné politiky, jak předpokládá teorie

¹ Tzv. pátá francouzská republika byla založena v roce 1958. Psaní názvu páté republiky není v českém pravopisném systému ustálen, vycházím z toho důvodu z: DUBY G., *Dějiny Francie od počátku po současnost* (Praha, Nakladatelství Karolinum, 2003).

² Mezi nejvýznamnější teoretiky kodaňské školy patří Barry Buzan, Ole Wæver a Jaap de Wilde.

kodaňské školy. Redefinici obranné politiky a změnu postavení armády se tato práce pokusí potvrdit na základě tří faktorů – francouzskému přístupu k mezinárodní bezpečnosti, k jejímu přístupu k ochraně jednotlivce a ustoupení významu armády ve francouzském státě.

Na úvodu této práce bude představen teoretický rámec, ve kterém se bude tato práce pohybovat. Pro správné uchopení tématu práce je nutné znát konceptní pojetí bezpečnosti a její uchopení v průběhu času. Tato práce vychází z teorie kodaňské školy bezpečnostních studií, která po pádu studené války představila nový analytický rámec bezpečnosti, když jej tzv. prohloubila a rozšířila. Abych jej uvedla do francouzského kontextu, zaměřím se v úvodní kapitole na obrannou politiku Francie, její formování a základní strategické dokumenty, které využívá Francie pro její naplnění. Následující kapitoly zkoumají, jak ve Francii docházelo ke změně konceptu bezpečnosti, tedy zda a do jaké míry se změnil přístup Francie v její obranné politice. Na základě strategických dokumentů bude sledována změna, která nastala v jejím postavení k mezinárodní bezpečnosti a následně v ochraně jednotlivce na základě tří Bílých knih, které byly doposud vydány za páté francouzské republiky doplněné o prezidentské projevy a zákony týkající se obranné politiky. Poslední kapitola se zaměřuje na ustupující roli armády na základě měnícího se rozpočtu a definici, co spadá pod obrannou politiku. Tyto tři faktory by měly potvrdit měnící se roli armády v obranné politice Francie po konci studené války.

V této práci dochází k užití slova Francie jakožto personifikace jeho politických představitelů – tedy prezidenta či vlády, případně Parlamentu. Zároveň vzhledem k neexistenci překladů do českého jazyka podkladů využitých v této práci je překlad dílem autora této práce. Původním tématem této diplomové práce měla být francouzská zahraniční politika po konci studené války, avšak vzhledem k širce tématu došlo k jeho zúžení na obrannou politiku Francie, resp. na postavení její armády. Studované období zůstalo stejné.

Analýza literatury

Teoretický rámec této diplomové práce vychází především z myšlenek autorů, kteří jsou známi jako stoupenci kodaňské školy bezpečnostních studií. Za její nejvýznamnější teoretiky³ v rámci studia bezpečnosti po konci studené války jsou považováni Buzan, Weaver a de Wilde. Tito autoři překonali tradiční přístup k bezpečnosti a začali ji vnímat mnohem komplexněji. Jejich pojetí bezpečnosti v knize „*Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*“⁴ výrazně obohatilo bezpečnostní teorii, neboť bezpečnost přestala být spojována výhradně s vojenstvím a zdroje hrozeb státu byly uvedeny nově i do souvislosti s ekonomickou, politickou, environmentální či sociální oblastí. V obecném uvedení konceptu bezpečnosti vyjdeme převážně z knihy Šárky Waisové „*Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu*“⁵, která shrnuje vývoj konceptu bezpečnosti a různé přístupy k jejím definicím. Dalšími zdroji budou články a studie, jež prezentují různé přístupy k definování bezpečnosti. V oboru bezpečnostních studií byly od svého počátku dominantní zvláště experti z anglicky mluvících zemí a z toho důvodu převažuje literatura v jazyce anglickém.

Empirická část přítomné diplomové práce vychází převážně primárních strategických dokumentů a projevů francouzských představitelů, vydaných v doméně obranné politiky Francie. Nejzákladnějším dokumentem v obranné politice Francie je tzv. Bílá kniha, nastolující linii, kterou má obranná politika následně dodržovat. V období páté francouzské republiky byly vydány tři Bílé knihy – a to v roce 1972, 1994 a 2008. Jejich realizací jsou pak *Loi de programmation militaire* (Vojenský programový zákon⁶), které pokrývají přibližně pětileté období a představují již bližší cíle týkající se francouzské obranné politiky. Vojenské programové zákony mají představovat naplnění principů vyjádřených v Bílé knize.

³ Viz. např. Stejskal L., *Bezpečnost jako dimenze udržitelnosti a kvality života v české perspektivě, Vojenské Rozhledy*, roč. 17 (49), 2008, č. 1, s. 3-14; Kratochvíl, P. Drulák, P. (eds.), *Encyklopedie mezinárodních vztahů* (Praha, Portál, 2009); Waisová, Š. *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu* (Plzeň, Nakladatelství a Vydavatelství Aleš Čeněk, 2005); McSweeney, B. *Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School, Review of International Studies*, roč. 22, January 1996, č. 1, s. 81-93.

⁴ Buzan B., Weaver O., de Wilde J., *Bezpečnost. Nový rámec pro analýzu* (Brno, Centrum strategických studií, 2005).

⁵ Waisová, Š. *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu* (Plzeň, Nakladatelství a Vydavatelství Aleš Čeněk, 2005).

⁶ Tento překlad přebírám z již zažitého termínu in Lallemand de Driesen, N. *Principy bezpečnostní a obranné strategie Francie, Obrana a strategie*, 2/2006, s. 67–79.

Odborný zájem o zahraniční a bezpečnostní politiku francouzské páté republiky se v českém kontextu teprve vytváří. S výjimkou článků publikovaných v měsíčníku *Mezinárodní politika*, vydávaným Ústavem mezinárodních vztahů, či v časopisu *Obrana a strategie* pod Univerzitou obrany dosud nevyšla žádná publikace zabývající se tímto tématem⁷. Většina textů, z nichž tato práce vychází, je psána ve francouzském či anglickém jazyce. Jedním z nejdůležitějších zdrojů je „*La défense de la France après la guerre froide*“⁸ Louise Gautiera. Gautier byl poradcem pro obranu bývalého premiéra Lionela Jospina a ve svém díle pokrývá veškerá témata spojená s obrannou politikou Francie od konce studené války – od reformy obranné politiky, přes francouzské mezinárodní postavení až po organizaci obranné politiky a její financování. Další základní a rovněž nepostradatelný zdroj pro tuto práci představuje kniha „*French Defence Policy into the Twenty-First Century*“⁹ od Shauna Gregoryho, který se francouzskou obrannou politikou dlouhodobě zabývá. Gregory se zaměřuje především na léta spojená s koncem studené války a s reformou, jíž musela tehdy obranná politika projít. Naopak v rámci francouzské odborné literatury nalezneme mnoho děl, které se obrannou politikou zabývají pod různými úhly pohledu. Kniha „*La Vème République, 1995-2008: 50 ans de politique de défense*“¹⁰, vydaná pod vedením Pierra Pascallona, shromažďuje příspěvky na konferenci, která byla pořádána 31. března 2008 v Národním shromáždění s cílem započít diskuzi k následné reformě obranné politiky. Mezi příspěvatelé tohoto sborníku patří významné osobnosti, především politici, kteří každé ze studovaných období zažili a ručí tudíž nedocenitelným osobním svědectvím. Další významnou knihou je „*Comprendre la Défense*“¹¹, vydanou Institutem vyšších studií národní obrany, který spadá pod premiéra a sídlí na Ecole militaire. Práce a studie zaštitěné Institutem jsou určeny

⁷ Tomuto tématu se věnuje převážně Jan Eichler z Ústavu mezinárodních vztahů – Jacques I. a jeho zahraniční a bezpečnostní politika, *Mezinárodní politika*, roč. 27, 2003, č. 2, s. 27–29. V posledních letech svou pozornost problematice důsledněji věnují také: Dyčka L. Francie po nástupu Sarkozyho – změny v bezpečnostní a obranné politice, *Obrana a strategie*, 2/2007, s. 87–94; Vilímek P., Francouzská bezpečnostní politika a strategické myšlení po konci studené války, *Mezinárodní politika*, roč. 31, 2007, č. 7, s. 17–19; Lallemand de Driésen N., Principy bezpečnostní a obranné strategie Francie, *Obrana a strategie*, 2/2006, s. 67–79

⁸ Gautier L., *La défense de la France après la guerre froide* (Paris, Presses Universitaires de France, 2009).

⁹ Gregory S., *French Defence Policy into the Twenty-First Century* (London, Macmillan Press LTD, 2000).

¹⁰ Pascallon P (dir.), *La Vème République, 1958–2008: 50 ans de politique de défense* (Paris, L'Harmattan, 2008).

¹¹ Institut des Hautes Etudes de Défense Nationale. *Comprendre la défense* (Paris, Economica, 2006).

přímo pro ministerstva a dále pro potřeby škol a institucí, jež se problematikou obrany zabývají.

Teoretický úvod

V dnešním světě se pojem bezpečnost stal běžnou součástí jazyka a chápeme jej spíše intuitivně. Představujeme si pod ní naše bezpečí neboli ochranu před hrozbami, ať jsou jakéhokoliv původu. Již v rámci odborného výkladu pojmu bezpečnosti se však projevuje rozdílnost v jeho chápání či porozumění a i odborný diskurs trpí nedostatkem jeho jasného vymezení.

Pro adekvátní uchopení tématu je tudíž zapotřebí ujasnit si nejprve pojmy i teoretické přístupy k dané problematice, neboť pojem bezpečnosti se ukazuje jako velice široký. Zatím neexistuje žádná ucelená a obecně přijímaná teorie, ale celé spektrum rozličných přístupů a definic, které se liší především tím, jaké aspekty¹² bezpečnosti zdůrazňují. Šárka Waisová ve své knize píše, že podle Barryho Buzana „většina vědců, kteří zkoumají bezpečnost, má představu, o čem' je bezpečnost, a fakt, že neexistuje všeobecně akceptována definice bezpečnosti, je neomezuje v pokusech o konceptualizaci bezpečnosti“¹³.

Definice bezpečnosti

Klíčovým pojmem bezpečnostní politiky je *bezpečnost*, coby hlavní předmět jejího zkoumání. Samotné slovo „bezpečnost“ pochází z latinského *securitas* neboli *sine cura*, což znamená „bez starostí“¹⁴. Bezpečnost je tedy jakási idea žádoucího stavu. Podle *Encyklopedie mezinárodních vztahů* chápeme bezpečnost jako nepřítomnost hrozby nebo pocitu ohrožení¹⁵, jde tedy spíše o pocit a příznak určitého vztahu. Bezpečnost má tudíž vymezení negativní a pozitivní. Negativní vymezení se zakládá na neexistenci hrozby, naopak pozitivní vymezení je spojeno s pocitem bezpečí, resp. situací, kdy je zajištěna ochrana území, obyvatelstva a jeho hodnot.

¹² Stejskal L., *Bezpečnost, její koncept a souvislosti*, in Balabán, M. Duchek, J. Stejskal, L (eds.), *Kapitoly o bezpečnosti* (Praha, Nakladatelství Karolinum, 2007), s. 11.

¹³ Buzan, Barry. In Waisová Š. *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu*. s. 6.

¹⁴ Robejšek P., *Bezpečnost. K morfologii samotného pojmu*, *Mezinárodní politika*, roč. 22, 1998, č. 12, s. 21.

¹⁵ Kratochvíl, P. Drulák, P. (eds), *Encyklopedie mezinárodních vztahů*. s. 33.

Pozitivní vymezení bezpečnosti je komplikovanější vzhledem ke skutečnosti, že je skoro nemožné určit, od jakého bodu se subjekt cítí bezpečný a co k dosažení takového stavu potřebuje.

Po dlouho dobu se studiem bezpečnost zabýval výhradně obor mezinárodních vztahů¹⁶. Jeho teoretici stavěli spíše na užším pojetí bezpečnosti, tedy ve smyslu ekvivalentu s vojenskou silou. Jedním z prvních, kdo se pokusil bezpečnost definovat širěji, byl Arnold Wolfers¹⁷, když rozlišil bezpečnost v objektivním smyslu a subjektivním smyslu slova. V rámci objektivního smyslu bezpečnost znamená absenci hrozeb ve vztahu k určitým získaným hodnotám, v subjektivním smyslu znamená absenci strachu, že tyto hodnoty budou napadeny¹⁸. Bezpečnost je tedy pojmem relativním, neboť absolutní bezpečnost neexistuje. Záleží na tom, jaký stav považuje stát či jiný aktér pro sebe za bezpečný.

Nabízí se tudíž otázka: Lze bezpečnost uspokojivě definovat? Podle Emmy Rothchildové v článku „*What is security?*“ je nutné bezpečnost chápat jako stav či vlastnost, ale také jako proces a činnost¹⁹. V českých odborných textech autoři nejčastěji odkazují na pojetí Miroslava Mareše, představené v *České bezpečnostní terminologii*. Mareš bezpečnost definuje jako „stav, kdy jsou na nejnižší možnou míru eliminovány hrozby pro objekt (zpravidla národní stát, popř. i mezinárodní organizaci) a jeho zájmy a tento objekt je k eliminaci stávajících i potenciálních hrozeb efektivně vybaven a ochoten při ní spolupracovat“²⁰.

Bezpečnost se dále klasifikuje podle toho, k jakému referenčnímu objektu se váže (neboli o čí bezpečnost se jedná). Bezpečnost určité aliance států či mezinárodních organizací označujeme jako bezpečnost kolektivní; pod bezpečností globální rozumíme celý svět; bezpečnost národní se vztahuje k národu neboli státu; bezpečnost jednotlivců znamená bezpečnost individuální. Bezpečnost národní lze pak ještě rozdělit bezpečnost vnitřní a vnější. Vnější bezpečnost spočívá v obraně před hrozbami vycházejícími

¹⁶ Po dlouhou dobu byly obory teorie mezinárodních vztahů a obor bezpečnostních studií prolnuty (skoro až do konce 80. let) vzhledem k faktu, že bezpečnost byla pro oba obory jedním z hlavních témat výzkumu, vzhledem k přítomnosti studené války.

¹⁷ Arnold Wolfers představitel realistického přístupu v 50. letech 20. století.

¹⁸ Wolfers A., „National Security“ as an Ambiguous Symbol, *Political security Quarterly*, roč. 67, Prosinec 1952, č. 4, s. 485.

¹⁹ Odkaz na zprávu Olafa Palmeho Common Security: A Blueprint for Survival z roku 1982 in Rothchild E., What is security?, *Daedalus. The Quest for World Order*, roč. 124, 1995, č. 3, s. 56.

²⁰ Mareš M., Bezpečnost, in Zeman P., *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů* (Brno, Ústav strategických studií MU, 2002), s. 13.

z jiných států, při níž je stát chráněn armádou, vnitřní bezpečnost je pak bezpečnost zajištěná policií.

Z výše uvedeného je jasné, že pojem bezpečnost je pojmem velmi komplexním.

Pojetí bezpečnosti v průběhu času

Již od 17. století byla myšlenka bezpečnosti podstatou evropského politického myšlení. Tento pojem však v průběhu desetiletí a staletí v souvislosti s politickým vývojem světa měnil svůj význam²¹. Dnešní – tzv. rozšířené – chápání bezpečnosti ve smyslu spojení s jednotlivci, skupinami a stejně tak i státy nabývá obrysů v období od poloviny 17. století až po Francouzskou revoluci²². Podle Emmy Rotschildové či realisty Johna Herze nicméně právě díky Francouzské revoluci a následným napoleonským válkám začal být jedinec v konceptu bezpečnosti opomíjen. Bezpečnost jedince byla od té doby vnímána výhradně v souvislosti s bezpečností národa, resp. státu. Většina následujících válečných soupeření byla ukončena na konferencích, kde hlavy států řešily novou bezpečnostní situaci a nové principy platné pro nové uspořádání Evropy²³. Ke studiu bezpečnosti pak významně přispělo až 20. století. První a druhá světová válka, o nichž se poprvé mluvilo jako o válkách světových, měly zcela zásadní vliv na vnímání bezpečnosti světa. Versaillský systém a vznik Společnosti národů, případně konference v Postupimi a vznik Organizace spojených národů, měly definovat novou bezpečnostní situaci. Ani jeden stav však nebyl trvalý. Meziválečné období zažilo tzv. první velkou debatu mezi realistickou a liberální teorií²⁴, avšak vzhledem k vypuknutí druhé světové války a následnému rozdělení světa na dva bloky se vznikem studené války vyšel z této debaty vítězně realismus.

Druhá světová válka a následné rozštěpení Evropy, totiž světa na dva bloky, determinovaly směřování mezinárodních vztahů a jeho pohled na bezpečnost. Přestože mělo soupeření i ideologický, společenský a ekonomický nádech, pozměnila nakonec studená válka a rozdělení světa na dva mocenské bloky chápání bezpečnosti – pojala ji

²¹ Rothschild E., What is security?, s. 60.

²² V pamfletu Toma Paina The Rights of Man ze srpna 1789 mezi přirozená práva člověka patří svoboda, majetek, bezpečnost a rezistence proti útisku.

²³ Rothschild E., What is security?, s. 53.

²⁴ Zvaná též idealistická neboli utopistická škola – věřila v zajištění bezpečnosti pomocí síření demokracie do celého světa, ve svobodu, odzbrojení a vznik kolektivní bezpečnosti. Vše se mělo odehrávat díky mezinárodním organizacím a mezinárodnímu právu. Ztělesněním myšlenek liberalismus bylo vytvoření Společnosti národů po první světové válce. Neúspěch její činnosti vedl pak k podpoření realistické školy.

jako synonyma pro přežití či zachování existence státu. Teorie, ke kterým se v průběhu obracela pozornost v mezinárodních vztazích pro vysvětlení dané situace, byly teoriemi klasického realismu, případně od něj odvozenými přístupy, které vycházely z tzv. vestfálského uspořádání světa. Hlavními a de facto jedinými aktéry zde byly státy, jejichž hlavním cílem bylo udržení vlastní bezpečnosti všemi prostředky. Bezpečnost jedince byla zabezpečena jeho příslušností k státu, jenž ho měl ochránit. Hlavním tématem analýzy byla válka, pohled se zúžil na politicko-vojenský přístup pod neustálým tlakem navyšování jaderných zbraní a hrozbou vojenského útoku na světové úrovni. Ale již 70. léta ukázala, že tento zúžený pohled na svět nebyl přijímán všeobecně. Karibská krize v roce 1962 relativně uklidnila oba zneprátelené tábory, ale na počátku 70. let došlo k událostem, které začaly pohled na bezpečnost postupně měnit. Dochází k rozpadu bretonwoodských finančních institucí, po němž následují ropné šoky v roce 1973. Nárůst významu ekonomických a environmentálních problematik na přelomu 70. a 80. let vyvolal snahu o jiné nahlížení na výzkum bezpečnosti²⁵. Právě ropné šoky dokázaly, že i nevojenské nástroje mohou být efektivním „*nástrojem boje*“²⁶. Jeden z prvních nových přístupů se objevil ve zprávě Olofa Palmeho z roku 1982, která vyzývala státy, aby hájily tzv. společnou bezpečnost (*common security*) jako „*jedinou pozitivní a udržitelnou alternativu k vyčerpávající rovnováze nukleárních sil, udržovanou hrozbou a garancí vzájemného zničení*“²⁷. Cílem nevratného procesu spolupráce mezi státy mělo být tedy společné přežití a zajištění společné bezpečnosti²⁸.

Pád sovětského bloku a ukončení dělení světa na Západ a Východ přinesl změny v mezinárodním prostředí, ve vnímání vztahů mezi státy, ale i diskuzi o konceptu bezpečnosti. Mezi teoretiky panovala víceméně shoda v tom, že bezpečnost zůstane klíčovým tématem jejich studia, v otázce „co je bezpečnost?“ ovšem již konsensus nenašli. Už předcházející léta ukázala nutnost prohloubit a rozšířit pojetí bezpečnosti, jak upozorňuje Palmeho zpráva. Začalo se mluvit o tzv. rozšířeném pojetí bezpečnosti.

²⁵ Barry Buzan zmiňuje v případě životního prostředí již 60. léta, kdy byla vydána kniha od Carsena „*Silent Spring*“, která jako první vyvolala nutnost zamyslet se nad vzrůstajícím vlivem lidstva na změnu přírodního prostředí. Buzan B., *Rethinking Security After the Cold War, Cooperation and Conflict*, roč. 32, 1997, č. 1, s. 7.

²⁶ Waisová Š. a kol., *Bezpečnost a strategie. Východiska – Stav – Perspektivy* (Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2003), s. 7.

²⁷ Rothschild E. in Stejskal L., *Bezpečnost, její koncept a souvislosti*, s. 13.

²⁸ Waisová Š., *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu*, s. 54.

Dochází k rozšíření hrozeb referenčních objektů, aktérů či oblastí bezpečnosti. Úpadek realistické školy v tomto období je zřejmý a logický, neboť tzv. tradicionalistům bylo vzato hlavní téma jejich analýz – konfrontace západního světa se sovětským²⁹. K rozšíření o ekonomické hrozby došlo již dříve, avšak do konceptualizace bezpečnosti nejvíce zasáhla kodaňská škola, která dokázala sloučit tzv. „prohloubení“ a „rozšíření“³⁰.

Emma Rothschildová ve svém článku mluví o 4 formách rozšíření³¹:

- a) rozšíření dolů (tedy od bezpečnosti národů po bezpečnost skupin a jednotlivců)
- b) rozšíření nahoru (od bezpečnosti národní po bezpečnost mezinárodního systému)
- c) rozšíření, o jakou bezpečnost se jedná (koncept bezpečnosti je rozšířen z politiky vojenské o rozměr politický, ekonomický, sociální a environmentální)
- d) rozšíření o to, kdo je za ni zodpovědný (všemi směry, od národního státu po mezinárodní instituce, patří mezi ně i místní vlády či nevládní organizace etc.)

Přestože se očekávalo, že konec tzv. krátkého století přinese celosvětový mír a spolupráci, nestalo se tak. Počet mezinárodních konfliktů se snížil, přesto došlo k navýšení počtu vnitrostátních bojů, což naznačilo, že se svět bude muset potýkat s novými hrozbami. Tyto nové bezpečnostní hrozby (rozpad států, nedostatek zdrojů a potravin, chudoba, ekonomická nerovnováha, mezinárodní zločin), které bývají již často nevojenského původu, vedly k postupnému rozšiřování výzkumu. Stát ztratil svou předchozí nepopiratelnou dominanci, vedle něj se objevily i mezinárodní či nevládní organizace, avšak patrně největší důležitosti nabyl jedinec. Hrozba pro státy zároveň již nevycházela pouze ze strany jiných států, v dnešním světě může být stát ohrožován i novými aktéry a faktory, které jej dokáží ohrozit právě nevojenskými prostředky. Mluví se o tzv. internacionalizaci vnitřní bezpečnosti státu: vzhledem ke skutečnosti, že tradiční aktéři ohrožující bezpečnost státu zevnitř nabyly

²⁹ Buzan B., Wæver, O., de Wilde J., *Bezpečnost. Nový rámec pro analýzu*, s. 11.

³⁰ Waisová Š., *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu*, s. 61.

³¹ Rothschild E., *What is security?*, s. 55.

transnacionální rozměr složením i rozsahem působnosti. Vnější a vnitřní bezpečnost jsou tedy vzájemně provázány³². Z bezpečnosti se stal opravdu komplexní pojem. K vojenským parametrům přistoupily i aspekty ekonomické, sociální, environmentální a kulturní, což vyvolalo kritiku ze strany tradicionalistů. Stephen Waltz ve svém článku *The Renaissance of Security Studies* sice uznává potřebu určitého rozšíření ve výzkumu bezpečnostních studií, avšak varuje, že toto rozšiřování může způsobit myšlenkovou nesoudržnost. „Podle této logiky [tedy rozšiřování bezpečnostních studií] problémy jako znečišťování životního prostředí, nemoci, zneužívání dětí či ekonomické recese by všechny mohly být považovány za bezpečnostní hrozbu. Takovéto definování by zničilo intelektuální soudržnost a ztěžovalo by vymyšlení řešení těchto významných problémů.“³³ Waltz připouští možnost, že by tradicionalisté mohli věnovat větší pozornost nevojenským hrozbám, ve středu jejich zájmů musí však zůstat vojenská doména. Vymezit hrozby je tedy pro tradicionalisty víceméně jednoduché. Avšak pokud bezpečnost vyjmeme z vojenského sektoru, bude otázka jejího vymezení a konceptu mnohem složitější.

Snaha zachovat rozšířené pojetí a zároveň zachovat koherenci bylo hlavním cílem tzv. kodaňské školy. V tomto úsilí škola nejvýznamněji přispěla k vývoji konceptu bezpečnosti po ukončení studené války.

Kodaňská škola a proces sekuritizace

Kodaňská škola³⁴ představuje jeden z nevlivnějších současných přístupů k výzkumu bezpečnosti. Jejimi nejdůležitějšími představiteli jsou Barry Buzan³⁵, Ole Wæver a Jaap de Wilde z Kodaňského institutu pro výzkum míru CORPI. Jejich společná práce *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu* je zásadním dílem v rámci rozšířeného pojetí výzkumu bezpečnosti. Kodaňská škola ve svém výzkumu propojila státocentrický realismus, z něhož vycházel Barry Buzan, a sociální konstruktivismus, s nímž přišel Ole Wæver. Byli to právě sociální konstruktivisté, kteří přicházejí s tezí, že ideje vytvářejí realitu, a ne naopak. V tomto směru kodaňská škola převzala možnost sociální konstrukce a aplikovala jej na vysvětlení vzniku bezpečnostní hrozby.

³² Mareš M., In Zeman P. (ed.), *Česká bezpečnostní terminologie*. s. 27.

³³ Waltz S., *The Renaissance of the Strategic Studies*, *International Studies Quarterly*, roč. 35, June 1991, č.2, s. 213.

³⁴ Tzv. Kodaňská škola bezpečnostních studií

³⁵ Podle Šárky Waisové je na Buzanově práci patrná kontinuální proměna konceptu bezpečnosti. V 80. letech 20. století se Barry Buzan přikláněl spíše k realistickému vidění mezinárodních vztahů, zatímco jeho současné práce jsou ovlivněny myšlenkami sociálního konstruktivismu.

Bezpečnostní hrozba je tedy pouze subjektivním pojmem, vytvořeným nezávisle na realitě. Na tomto základě představila kodaňská škola novou definici bezpečnosti, kterou rozšiřuje empiricky i teoreticky, a zahrnuje nové jevy, které odpovídají situaci po konci studené války.

Pro náležitě uchopení teorie kodaňské školy a procesu sekuritizace, jemuž se budu dále věnovat, je nutné nejprve představit pojmy, se kterými teorie pracuje – referenční objekty, aktéři sekuritizace a funkcionální aktéři³⁶.

- *Referenční objekty* jsou objekty, které jsou existenčně ohroženy a mají právo nárokovat si právo na přežití. Pro tradicionalisty je referenčním objektem stát, avšak kodaňská škola spektrum referenčních objektů rozšiřuje. Podle teorie kodaňské školy se aktéři sekuritizace mohou pokusit označit za referenční objekty téměř cokoliv, rozdíly pak spočívají v míře pravděpodobnosti dosažení úspěchu. Jednou z charakteristik úspěšného referenčního objektu je jeho velikost³⁷.
- *Aktéři sekuritizace* jsou hlavními hybateli procesu, neboť jsou to oni, kteří prohlásí něco (tedy referenční objekty) za existenčně ohrožené. Obvykle jsou to političtí činitelé, vlády, lobbyistické či nátlakové skupiny. Ti mohou argumentovat jménem bezpečnosti státu, národa, jednotlivce, neměli by tak činit ve jménu vlastní bezpečnosti, neboť je velice nepravděpodobné, že by tento sekuritizační krok dosáhl úspěchu u obyvatelstva.
- *Funkcionální aktéři* působí na dynamiku bezpečnostních vztahů v sektoru, neboť mají významný vliv na rozhodnutí. Nejsou ani referenčním objektem ani aktérem sekuritizace, ale téma se jich bezprostředně dotýká.³⁸

Těžištěm výzkumu kodaňské školy se tedy stala otázka – co dělá bezpečnostní problém bezpečnostním problémem? Ole Wæver odpovídá pojmem *securityness of*

³⁶ Buzan B., Wæver O., de Wilde J., *Bezpečnost: Nový rámeček pro analýzu*, s. 48–56.

³⁷ Pro jedince či malé skupiny by bylo velice obtížné prosazovat se jako objekt bezpečnostního zájmu, na druhé straně může stát celé lidstvo. Avšak podle Buzana a kol. můžeme považovat za nejúspěšnější kolektivní tělesa střední velikosti – státy, národy, které se vyznačují pocitem společné identity (neboli tzv. „we“ feeling).

³⁸ Ústředním hráčem v enviromentálním sektoru může být kupříkladu firma, která znečišťuje životní prostředí – a to přesto, že není referenčním objektem a ani se nesnaží enviromentální témata veřejně sekuritizovat (spíše naopak).

*security*³⁹. Za jakých okolností se v mezinárodních vztazích objeví nějaké bezpečnostní téma? V odpovědi na tuto otázku přejímají Buzan a kol. vojensko-politický přístup tradičního realismu. Bezpečnost je v tomto smyslu chápána jako přežití neboli zachování existence (*survival*). Vedle tohoto realistického pojetí ovšem začali zkoumat i vliv schopností a činnosti státních elit na udržení bezpečnosti státu⁴⁰. Výsledkem jejich uvažování je tzv. teorie sekuritizace, proces sociální konstrukce hrozeb. Bezpečnostní problém se stává bezpečnostním problémem za situace, kdy je určité téma prezentované aktérem sekuritizace (obvykle vláda představující stát) jako existenční hrozba pro daný referenční objekt (většinou stát definovaný vládou, teritoriem a obyvatelstvem) a společnost tuto definici akceptuje, i když hrozba nemusí být objektivní.

Sekuritizace problému tedy není objektivním procesem, nýbrž spíše politické rozhodnutí. Tato hrozba pak ospravedlní použití mimořádných prostředků k jejímu zvládnutí⁴¹. Hrozba může vycházet z vojenské oblasti, ale i z oblasti nevojenské – avšak aby se stala hrozbou, musí splňovat přísně daná kritéria. Pokud je nějaké téma označeno jako bezpečnostní hrozba, stane se důležitějším, získá absolutní prioritu a je odděleno od témat běžné politiky. Může se tedy stát, že se bezpečnostní hrozbou stane záležitost naprosto marginální. Sekuritizace je tudíž považována za radikálnější verzi politizace. Z tohoto pohledu může „*být jakékoliv veřejné téma umístěno na škálu sahající od depolitizovaného (stát s ním nemá nic co do činění a ani žádným jiným způsobem se z něj nestává předmět veřejných debat a veřejného rozhodování) přes politizované (téma se stává součástí veřejné politiky, což ve svém důsledku vyžaduje vládní zásah v podobě oficiálního rozhodnutí a lokace zdrojů, řídčeji pak jinou formou celospolečenské aktivity k sekuritizovanému (téma je chápáno jako existenční hrozba, jež si žádá mimořádná opatření a ospravedlňuje konání vybočující ze standardních mantinelů politických procedur)*“⁴².

Teorie sekuritizace je jedním z nejvýznamnějších přínosů kodaňské školy. Bezpečnost je vnímána jako *řečový akt* (speech act), neboť předpokládá, že je to sociální konstrukce založená na vztahu mezi aktérem, který sekuritizuje, a jeho

³⁹ Wæver O., What is Security? – the securityness of security, in. Birthe, H (ed.). *European security 2000* (Copenhagen, Political Studies Press, 1995), s. 224.

⁴⁰ Waisová Š., *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu*, s. 90.

⁴¹ Buzan B., Wæver O., de Wilde J., *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*, s. 31.

⁴² Ibidem, s. 34.

okolím⁴³. Nejde tedy o popis určité reality, ale o pokus tuto realitu vytvořit. Tato teorie vychází z myšlenek již zmíněného Arnolda Wolferse, který rozlišil bezpečnost objektivní a subjektivní. Sekuritizace je proces, v němž se určité téma stává bezpečnostní hrozbou na základě faktu, že je jako hrozba prezentováno (subjektivní přístup), a nikoliv na základě reálného nebezpečí (objektivní přístup)⁴⁴. Aktéři sekuritizace dokáží prosadit určitou otázku jako bezpečnostní problém z hlediska existenčních hodnot a zájmů daného referenčního objektu. Jejich názor musí být přijat relevantním publikem, neboli společnost je musí uznat za bezpečnostní hrozbu. Tím aktéři získají ospravedlnění k použití mimořádných a obvykle nedemokratických prostředků při jeho řešení. Bezpečnostní problém tedy nereflektuje objektivní hrozbu, ale pouze sociální a diskursivní hrozby. Tyto reálné i vykonstruované hrozby lze nalézt v politické, ekonomické sociální i enviromentální oblasti. Podle této teorie „*bezpečnost představuje autoreferenční druh jednání, protože právě prostřednictvím tohoto jednání se z daného tématu stává bezpečnostní problém – nikoliv nutně proto, že určitá existenční hrozba existuje, nýbrž proto, že téma je jako takový typ hrozby prezentováno*“⁴⁵.

K procesu sekuritizace dochází převážně v liberálně-demokratických společnostech, resp. nevztahuje se na země, v nichž je porušování práv a obcházení veřejnosti dennodenní praxí. Sekuritizaci lze studovat přímo, přičemž předmětem výzkumu je politický diskurs a politické uspořádání. Základní součástí výzkumu je otázka, kdy se hrozba stává dostatečně významnou, například tak že veřejnost akceptuje porušování svých lidských práv. O procesu sekuritizace se mluví jako o úspěšném ve chvíli, když aktéři sekuritizace dokáží přesvědčit veřejnost o prioritě a naléhavosti existenční hrozby a obejít tradiční závazná pravidla a procedury⁴⁶. Pouhá prezentace existenční hrozby je pouhým *sekuritizačním krokem* (securitizing move). Aby se z ní stal plnohodnotný bezpečnostní problém, musí dojít nejprve k akceptaci hrozby společností. Na závěr tohoto procesu nemusí nutně dojít k využití mimořádných prostředků, ovšem musí být akceptováno jejich možné využití. Pro úspěšné naplnění

⁴³ Danicz Š., *Bezpečnostní politika* (Praha, Vydavatelství Policejní akademie ČR, 2007), s. 31.

⁴⁴ Buzan B., Wæver O., de Wilde J., *Bezpečnost: Nový rámeček pro analýzu*, s. 41.

⁴⁵ Ibidem, s. 35.

⁴⁶ Ibidem, s. 35.

sekuritizace je zapotřebí následujících tří kroků: „*existenčních hrozeb, mimořádných opatření a dopadů, tohoto překročení sdílených pravidel na vztahy mezi jednotkami*“⁴⁷.

V případě, že je hrozba posouzena jako legitimní, dochází k její institucionalizaci. Tehdy veřejnost ztrácí kontrolu nad bezpečnostní politikou svého státu (některé věci jí budou utajeny). Bezpečnostní problém je vyjmut z běžného politického života a jeho řešení se ocitne v rukou nejvyšších politických elit, resp. aktérů sekuritizace ve většině případů. Pro Buzana a kol. je bezpečnost spíše negativním pojmem. Vidí v ní důkaz neschopnosti řešit nastalé problémy skrze běžné politické kroky⁴⁸. K sekuritizaci pochopitelně dochází v případě, kdy státu hrozí akutní nebezpečí ze strany jiného aktéra, avšak v dlouhodobém horizontu by podle Ole Wævera měla být cílem desekuritizace – tj. přenesení problémů z krizového režimu do běžné politické sféry⁴⁹, kterou nazýváme *politizace*.

V některých případech může být sekuritizace přínosná, a to převážně pro nevojenská témata, v posledních letech se objevují snahy o sekuritizaci převážně témat environmentálních, nicméně výsledkem je vždy pouze politického rozhodnutí. Proces sekuritizace může být také zneužit sekuritizujícím aktérem, který získá výhodu v přenesení tématu z politické do bezpečnostní oblasti⁵⁰. Zároveň je nemožné vytvořit určitou stupnici „skutečností“ hrozeb, neboť žádné měřítko bezpečnosti neexistuje. Každý stát či národ vnímá hrozby rozdílně. Buzan a kol. uvádějí jako příklad fenomén imigrace: jako hrozbu ji Finové začínají vnímat tehdy, když počet cizinců přesáhne 0,3 % obyvatel, naopak Švýcaři, začínají hrozbu pociťovat až po přesáhnutí 14,7 %⁵¹.

Tento přístup k subjektivnímu formování hrozeb vede teoretiky kodaňské školy k vymezení tří okruhů studia⁵²:

- 1) Čí bezpečnost? (kdo je referenčním objektem bezpečnosti: stát, mezinárodní systém, jedinec);
- 2) Bezpečnost jakých hodnot? (státy, mezinárodní systémy, jednotlivci považují za důležité rozdílné hodnoty);

⁴⁷ Ibidem, s. 37.

⁴⁸ Například podle liberálů je přílišná sekuritizace ekonomik destruktivní pro chod tržních hospodářství.

⁴⁹ Buzan B., *Rethinking Security after the Cold War*, s. 11.

⁵⁰ Příkladem může být období tzv. mcarthismu v USA.

⁵¹ Buzan B., Wæver O., de Wilde J., *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*, s. 42.

⁵² Waisová Š., *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu*, s. 14.

3) Bezpečnost před čím? (kdo je původcem hrozby)

Abychom zodpověděli první otázku (1), musíme si nejprve uvědomit, že pocit bezpečí se vždy vztahuje k určitému subjektu (ten, který se cítí, že jeho bezpečí je ohroženo), neboť žádná hrozba nevzniká sama o sobě, ale pouze ve vztahu k něčemu, někomu. Dříve byl tímto referenčním objektem stát, otázkou však zůstává, zda šlo o bezpečnost států jako instituce, či jako celku, a tím i jeho občanů. A v historii v této otázce ke střetu skutečně docházelo⁵³. Bezpečnost jedince byla zajištěna jeho občanstvím v rámci daného státu, který měl a stále má za primární cíl bezpečnost svých obyvatel, avšak na druhou stranu i v historii docházelo například k etnickým čistkám. Nové uspořádání světa přineslo oslabení role státu a naopak vznik nových aktérů na světovém poli. Kodaňská škola rozlišuje pět analytických rovin⁵⁴, a to podle toho, na jaké rovině leží referenční objekt, neboli ten, o jehož bezpečnost se jedná⁵⁵:

- 1) *mezinárodní systémy* (nejrozsáhlejší uskupení integrujících a vzájemně závislých jednotek. Neexistuje žádný vyšší systém. Příkladem může být OSN, WTO či globální ekonomický systém, ekosystém etc.)
- 2) *mezinárodní subsystémy* (seskupení jednotek v rámci mezinárodního systému, jež se liší od okolí na základě charakteru či intenzity jejich vazeb. Například NATO, OECD etc.)
- 3) *jednotky* (tradičně státy, ale také aktéři složení z nejrůznějších podskupin, organizací, společenství a jednotlivců; musí mít dostatečnou vnitřní jednotu a nezávislost – tradičně státy, ale dnes i nadnárodní korporace či nevládní organizace)
- 4) *podjednotky* (organizované skupiny jednotlivců uvnitř jednotek; snaha ovlivňovat své okolí. Kupříkladu zájmové skupiny, politické strany etc.)
- 5) *jednotlivci* (lidé-osoby, tvořící nejnižší rovinu analýzy ve společenských vědách)

⁵³ Stejskal L., Bezpečnosti, její koncept a souvislosti in. Balabán, M. Duchek, J. Stejskal, L. (eds.). *Kapitoly o bezpečnosti*, s. 16.

⁵⁴ Toto rozdělení není absolutní, občas je problematické jasně zařadit některé aktéry.

⁵⁵ Buzan B., Wæver O., de Wilde J., *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*, s. 14-15.

(2) Bezpečnost před čím? V průběhu studené války byly hrozby pouze vojenského rázu. Vzhledem k procesu sekuritizace formulovaným kodaňskou školou je však jasné, že v takové analýze se hrozbou může stát cokoliv, co sekuritizující aktér dokáže jako hrozbu představit a obhájit. Podle tzv. rozšiřovatelů⁵⁶ je tedy nutné realistický koncept bezpečnosti rozšířit, neboť novou bezpečnostní agendu již ovládají i jiná témata, než jsou hrozby spojené s vojenským sektorem. Dochází k rozšíření problematiky bezpečnostní analýzy na více základních sektorů neboli oblastí lidské činnosti, ve kterých se bezpečnost zkoumá a analyzuje – tzv. sektorová metoda analýzy. Kodaňská škola stanovuje pět sektorů bezpečnosti⁵⁷:

- 1) *vojenský sektor* – bezpečnost se dotýká suverenity státu; hlavním referenčním objektem bývá stát a sekuritizačními aktéry vládnoucí elity státu, které jakožto jediné mají právo užít síly (např. ministerstvo zahraniční věcí, obrany či armáda etc.)
- 2) *politický sektor* – bezpečnost se dotýká organizační stability společenského řádu, hrozba směřuje proti suverenitě státu (neboť právě suverenita dělá stát státem) ze strany všech nevojenských hrozeb, případně proti politickým idejím, na kterých stát stojí⁵⁸. Referenčním objektem je zpravidla stát, ale i subjekty nadstátní povahy (např. Evropská unie), organizované společenské skupiny bez vlastní státnosti (kmeny, etnické či národnostní menšiny) či transnacionální hnutí (církve). Za stát je sekuritizačním aktérem jeho vláda, v dalších subjektech jejich reprezentace či vedení.
- 3) *ekonomický sektor* – tento sektor zahrnuje početnou množinu referenčních objektů (jedinec, společenské třídy, státy, mezinárodní ekonomická uskupení etc.). Sekuritizačním aktérem bývá převážně stát. Možnými hrozbami rozumíme převážně hospodářská embarga či sankce. Diskurs je výrazně ovlivněn převažujícím liberalismem, témata často zůstávají zpolitizovaná.

⁵⁶ Rozšiřovatelé je označení pro teoretiky, kteří prosazují tzv. rozšířený koncept bezpečnosti.

⁵⁷ Buzan B., Wæver O., de Wilde J., *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*, s. 16-17.

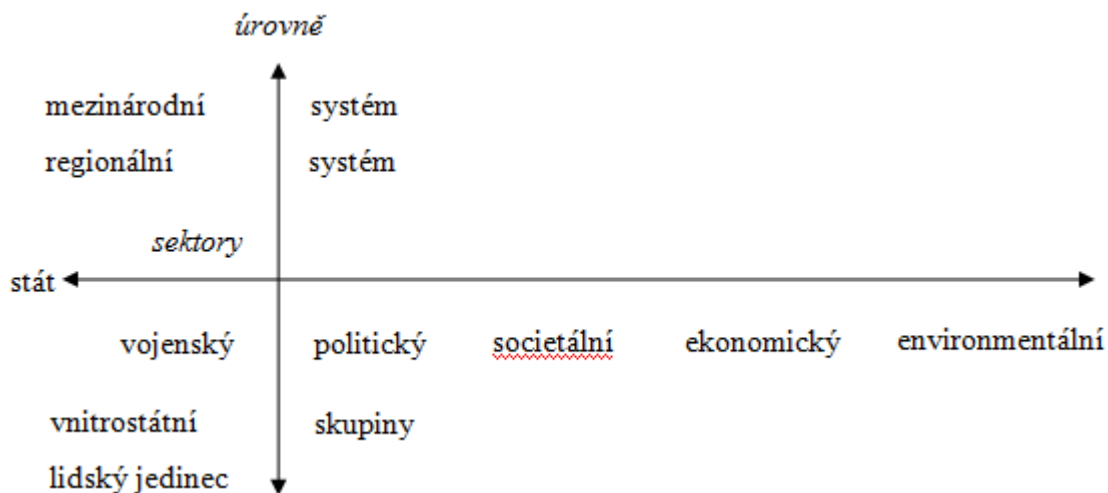
⁵⁸ Stát podle Buzana sestává ze tří složek: tvoří 3 složky – myšlení státu, fyzické základy a instituce. Pomineme-li vojenské hrozby ohrožující fyzickou základnu státu, zůstávají nám ideje a instituce.

- 4) *environmentální sektor* – environmentální témata jsou velmi sporná a kontroverzní. Referenčním objektem je životní prostředí (případně zachování současné civilizační úrovně). Hybateli procesu jsou převážně ekologické organizace a existuje zde velké množství funkcionálních aktérů – ekonomičtí aktéři (nadmárodní korporace, státní podniky, různá odvětví průmyslu, zemědělství), jejichž aktivity mají na životní prostředí přímý dopad; jsou to i vlády stanovující pravidla bezpečnosti ve vztahu k životnímu prostředí.
- 5) *sociální sektor*⁵⁹ – blízký sektoru politickému, avšak v tomto případě se jedná o bezpečnost identity, tedy velkých skupin, kolektivů, které mají společnou identitu. Mezi hlavní témata společenských hrozeb dle Buzana patří: migrace (ohrožení identity společnosti na základě velikého přísmu imigrantů), horizontální soupeření (původní národ mění svůj způsob života vzhledem k převažujícímu kulturnímu a jazykovému vlivu sousední kultury – např. vztah Quebec a Kanada), vertikální soupeření (společnost přestává cítit svou identitu z důvodů integračního procesu – do EU či vlivem separatistického regionalistického projektu – např. Katalánsko –, jenž společnost nutí k inkluzivnějšímu či exkluzivnějšímu pojetí své identity).

⁵⁹ Nutné odlišit od sociální bezpečnosti – týkající se jednotlivců a spíše ekonomického sektoru.

Obr. č. 1 - Kombinace vertikální a horizontální osy⁶⁰

Při zvažování rozšiřování a prohlubování konceptu bezpečnosti pracuje kodaňská škola názorně s dvěma osami (osa vertikální – osa referenčních objektů a osa horizontální – osa zdroje hrozeb, tzv. sektorů):

Teorie sekuritizace a stát

Nově definovaný koncept bezpečnosti znamenal pro stát a jeho roli ve společnosti velikou změnu. V průběhu studené války se každý stát soustředil na možný střet mezi oběma bloky, čemuž uzpůsobil postavení své armády, která byla po celou dobu připravena zasáhnout do ozbrojeného soupeření. Podle teorie sekuritizace vysvětluje kodaňská škola i realistický přístup k bezpečnosti v průběhu studené války. Realisté považovali hrozbu ozbrojeného střetu mezi Západem a Východem za objektivní, avšak podle kodaňské školy hrozba možné války byla pouze subjektivním konstruktem a jako jediná byla úspěšně představena jako hrozba aktéry sekuritizace. Veškerá pozornost byla upřena na možnost střetu mezi státy, což mělo za následek úspěšnou sekuritizaci, neboť většina lidí jej za opravdovou hrozbu přijala. Přestože existovaly i další hrozby, byly přehlíženy, neboť nedosahovaly důležitosti střetu mezi oběma tábory. Tato tehdy převládající rétorika však vzala za své stejně rychle jako Sovětský svaz⁶¹. Rozpad SSSR považuje naopak Barry Buzan za úspěšný příklad

⁶⁰ Wæver, s. 224, překlad Waisová, Š. *Bezpečnost: vývoj a proměny konceptu*, s. 68).

⁶¹ Rozhovor s Barrym Buzanem, dostupné na <http://www.dfait-maeci.gc.ca/cip-pic/discussions/security-securite/video/buzan.aspx?lang=fra>

desekuritizace. Po zániku této hrozby vplynuly na povrch hrozby jiné, které byly úspěšně sekuritizovány po konci studené války.

Pro kodaňskou školu, navzdory tomu, že rozšiřuje referenční objekty bezpečnosti, zůstává nejvýznamnějším referenčním objektem stát, neboť „*mezinárodní prostředí je příznivě nakloněno státu coby privilegovanému aktéru, který v dějinách plnil většinu bezpečnostních úkolů a jenž je pro tyto účely také nejadekvátněji vnitřně strukturován*“⁶². Avšak tento stát se musí všimnout nových hrozeb, neboť i když hlavní hrozba pominula s koncem studené války, státy ani jedinci se nezačaly cítit bezpečně. Nové mezinárodní prostředí přineslo nové faktory, které se dnes definují jako hrozby. Státy přidělují různým hrozbám různou úroveň důležitosti. Za příklad dává kodaňská škola Nizozemsko, které leží téměř celé pod hladinou moře, a jeho zatopení má tudíž povahu hrozby. Z tohoto důvodu je jednou z jeho hlavních priorit životní prostředí a hrozbou možné globální oteplování a stoupání hladiny vody. Role státu se nutně změnila, resp. se rozšířila a prohloubila. Již se nemůže soustředit pouze na hrozbu vycházející z jiného státu, válka není to jediné, co ho ohrožuje. Její obranné nástroje byly definovány na základě tehdejšího konceptu bezpečnosti a musely umět reagovat na hrozbu, která byla sekuritizována. Pro nově nastalou situaci musel stát předefinovat stávající obranný mechanismus či vytvořit mechanismy nové, které by dokázaly reagovat na nové hrozby. Z mnohých změn, kterými stát musel projít, vyplývá nutně i jiné pojetí armády. V průběhu studené války byla armáda zaměřena takřka výhradně na obranu státu a jeho území. Hlavním zaměřením armády po celou dobu studené války měl být ozbrojený střet, který by se udál na jejích hranicích či v její blízkosti. V nové době však hrozby již většinou neohrožují její hranice a ani se neodehrávají v jejich blízkosti, mluvíme-li převážně o státech západní Evropy či v případě této práce o Francii. Prohloubením konceptu bezpečnosti se armáda musí zabývat nejen ochranou území vlastního státu, ale musí zasahovat i na úrovni mezinárodního systému či ochrany jednotlivce. Aby armáda byla schopna splnit nové úkoly, které se před ní předestřely, musela nutně dojít ke své reorganizaci. Zároveň nedokáže odpovídat na veškeré hrozby, které vznikly, neboť ty již nejsou pouze vojenského původu. Dochází tedy k přesunu zájmu státu od čistě vojenské ochrany po globálnější pohled na ochranu státu, pod kterou spadá i ochrana před hrozbami z jiných sektorů.

⁶² Buzan B., Wæver O., de Wilde J., *Bezpečnost: Nový rámec pro analýzu*, s. 50.

Metodologie, výzkumná otázka

Po konci studené války ztratil realismus hlavní téma svého výzkumu. Podle teorie kodaňské školy dochází vzhledem k proměně konceptu bezpečnosti a nově definovaným hrozbám ke změně role státu. Ten má sice stále jako jednu z priorit zajištění bezpečnosti, resp. bezpečnosti svých občanů, avšak pod vlivem oněch změn musí rozšířit a prohloubit své pole působnosti, neboť nové hrozby již nevycházejí pouze z vojenského sektoru. Pro účely této práce bude použita tzv. jedinečná jednopřípadová studie, neboli detailní analýza případu, jenž byl zvolen jako objekt výzkumu – tedy vývoj obranné politiky Francie po konci studené války. Na něj bude aplikována teorie sekuritizace kodaňské školy. Abychom zhodnotili existující teorie vzhledem k francouzským okolnostem, využijeme tzv. nejméně pravděpodobný případ⁶³, neboť Francie, jakožto jedna ze světových mocností minulosti i současnosti, vždy přikládala velikou důležitost a prestiž své obranné politice a své nezávislosti na poli vojenském vůbec. Francie vždy kladla silný akcent na tzv. *hard power*, na svůj vojenský potenciál. O nezávislost usilovala i přes svou vázanost na západní alianci, a to důrazem na vlastnictví jaderných zbraní či na vesmírný výzkum a snahou zachovat si svou *grandeur*. Sama sebe, resp. francouzští prezidenti ji označovali za tzv. „*třetí vojenskou velmoc*“⁶⁴. Z těchto důvodů je velice málo pravděpodobné, že by Francie měla zájem odvrátit svou pozornost od své obranné politiky.

Podle kodaňské školy se po ukončení studené války tedy mění role státu v oblasti bezpečnosti. Násnadě je otázka, zda toto pravidlo platí i pro Francii.

Hypotéza této práce tedy zní: **na základě nově definovaných hrozeb se mění role státu (Francie) v bezpečnosti, resp. jeho armády.**

Nové hrozby, které se rozšiřují a prohlubují, nutně znamenají změnu v konceptu armády, v jejích úkolech a jejím zaměření. Ruku v ruce s rozšiřováním a prohlubováním konceptu bezpečnosti narůstá i počet a rozsah úkolů, které musí armáda v rámci ochrany státu zastávat. Mimoto dochází i ke vzniku nových nástrojů, které se vedle armády staly nezbytné pro zajištění bezpečnosti státu. I když je zřejmé, že ke

⁶³ Drulák P. a kol., *Jak zkoumat politiku?*, (Praha, Portál, 2008), s. 42.

⁶⁴ Gordon, P., *French Security Policy After the Cold War*, dostupné na: <http://www.rand.org/pubs/reports/R4229.html>.

změně bude docházet ve všech oblastech, přítomná práce se zaměří pouze na změnu role armády. Takto jasně definovaná oblast výzkumu nám umožní uchopit problematiku zevrubněji a systematictěji. Analýzu role armády provedeme na pozadí několika faktorů a pokusíme se ukázat, jak se její role vyvíjí. Armáda se již nezaměřuje pouze na ochranu státu, resp. jeho území před útokem ze strany státu jiného, nýbrž musela vzít v potaz právě vznik nových referenčních objektů – mezinárodního systému, ale i jedince. S rozšířením role státu v oblasti bezpečnosti vzniká jednak nutnost zajistit bezpečnost i v jiných sektorech – environmentálním, ekonomickém a ostatních –, a současně dochází k odklonu od sektoru vojenského. Armáda tedy již nezaujímá jedno z nejdůležitějších postavení v rámci státu, resp. dochází k přesunu finančních prostředků do jiných oblastí.

Rozšířený koncept bezpečnosti tzv. rozšíření a prohloubení zohledňuje následující faktory:

- a) Účast na mezinárodní bezpečnosti v rámci rozšířených referenčních objektů, neboť hlavním zájmem státu není již pouze chránit jeho bezpečnost, ale i bezpečnost mezinárodního společenství.
- b) Ochrana jednotlivce nejen na mezinárodní scéně, ale i uvnitř státu. Jednotlivec se na pozadí rozšířeného konceptu bezpečnosti stal důležitým referenčním objektem. Stát má chránit nejen jednotlivce v rámci státu, ale i na mezinárodním poli.
- c) Ustoupení role armády ve státu – vojenská složka státu již není jediný nástroj pro zajištění bezpečnosti, neboť nedokáže zajistit hrozby původu nevojenského a tedy dochází k přesunu zájmu policie do jiných oblastí, než je ten vojenský.

V kapitole zabývající se mezinárodní bezpečností se zaměříme na roli, kterou Francie hraje na mezinárodní scéně. Převládající realistická teorie předpokládala, že se v průběhu studené války bude její obranná politika soustředit výhradně na obranu vlastního území, případně jejího bezprostředního okolí, které jeho bezpečnost bezpochyby ovlivňuje. Po ukončení studené války by se Francie měla více angažovat

v rámci mezinárodních aktivit na podporu míru, na udržení mezinárodní stability, přestože k jejímu přímému ohrožení docházet nebude. V případě ochrany jednotlivce by mělo od konce studené války dojít k obdobné změně. V průběhu studené války se obranná politika Francie zaměřovala převážně na hrozbu přicházející z Východu, tedy na ohrožení vlastního státu a potažmo i jeho obyvatelstva. Avšak s koncem studené války dochází k rozvoji nových hrozeb, které již neohrožují pouze hranice státu, ale i každodenní život jeho obyvatel. Obranná politika Francie by na tyto změny měla najít odpověď v Bílých knihách vydaných po pádu železné opony. V poslední kapitole studující ustupující význam role armády na politické scéně se předpokládá, že po konci studené války, kdy došlo k zániku majoritní hrozby, bude docházet k snižování armádního rozpočtu, neboť se zájem politické scény se bude obracet i k jiným tématům, případně i jiným sektorům než k sektoru vojenskému. Zároveň by mělo docházet i k rozšíření pojetí obranné politiky.

Téma práce je geograficky i časově jasně vymezeno. Geografický rámec tvoří území Francie, případně její aktivity na mezinárodní scéně, avšak nikoliv jiný stát. Časové ohraničení spadá do období od konce studené války po současnost. Teorii sekuritizace aplikujeme i na období studené války, abychom mohli konfrontovat role armády v rámci různých konceptů bezpečnosti. Analýza dané problematiky se uskuteční převážně na základě primárních strategických dokumentů. Pro relevantní uchopení obranné politiky bude rovněž představen proces, v jehož rámci se obranná politika Francie vytváří, a aktéři, kteří mají na jeho podobu nejzásadnější vliv.

1. Francie a bezpečnost

Geografické umístění Francie na mapě světa již samo o sobě vypovídá, že Francie se ve své historii nemohla nikdy zcela izolovat, že byla nucena otevírat se světu a reflektovat vývoj států sousedních i běh světových událostí⁶⁵. V její dlouhé historii se postupně formovalo francouzské myšlení o obraně, samostatné, svou povahou velmi státocentrické a zaměřené na hrozby, které od konce 19. století nejčastěji přicházely z Německa. Pozice obrany byla ve francouzském prostředí vždy ve středu zájmu, bdící nad ochranou jejích zájmů po celém světě a respektem k demokratickým hodnotám, navíc vždy pevně spjatá s národní nezávislostí. Úloha národní obrany je definována Nařízením ze 7. ledna 1959: *„Obrana má za cíl zajistit v každé době, za každých okolností a proti všem formám agrese bezpečnost a teritoriální integritu, stejně jako život obyvatelstva. Rovněž se odvolává na respekt k aliancím, smlouvám a mezinárodním dohodám.“*⁶⁶ Národní obrana je tedy privilegovaným instrumentem národní suverenity a zároveň i mezinárodní kredibility. *„Nestabilita hranic, spojení, invaze, rezistence, dobývání: dějiny Francie a dějiny vojenské se často mísí. Poznamenávají naše území, naši společnou paměť, naši kulturu.“*⁶⁷

Jak tedy dochází k vytváření obranné politiky ve Francii? V páté francouzské republice dominuje oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky prezident, jak se píše v Ústavě Francouzské republiky přijaté v roce 1958. Úlohou francouzského prezidenta je zajištění kontinuity státu. Podle článku 5 je prezident garantem národní nezávislosti a teritoriální integrity⁶⁸. Článek 15 jej definuje jako nejvyššího velitele ozbrojených sil. Zároveň má předsedat radám a komisím národní obrany. Specifický článek 16 vkládá prezidentovi do rukou mimořádné pravomoci v případě velikého ohrožení fungování institucí republiky, nezávislosti státu či uskutečňování zahraničních závazků. V případě

⁶⁵ Gregory S., French Defence Policy into the Twenty-First Century. s. 7.

⁶⁶ Ordonance no. 59-147 du 7. janvier 1959, dostupné na:
<http://www.ihedn.fr/userfiles/file/institut/decret/Ordonnance-59.pdf>.

⁶⁷ Livre Blanc sur la Défense 1994, předmluva Françoise Léotarda.

⁶⁸ Ústava Francouzské republiky. (čl.5, Hlava 2), dostupné na: <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>

národní krize může prezident zvolit takové prostředky, aby naplnil svou roli ochránce⁶⁹.

Ústava pověřuje francouzského prezidenta též negociací a ratifikací mezinárodních smluv, což mu umožňuje zásadním způsobem ovlivňovat a formovat zahraniční politiku Francie. Postavení každé funkce závisí nejen na tom, co je napsané, ale i na osobnosti, která funkci zastává. První prezident páté republiky tak mohl připravit půdu pro jednání i budoucím prezidentům, kteří jej ve funkci vystřídali. Už za generála de Gaulla se mluvilo o tzv. rezervovaných doménách, v nichž rozhoduje pouze prezident. Mluví se o tzv. 4A - Algérie, Afrique, Armée a Affaires étrangères (Alžírsko, Afrika, Armáda a zahraniční věci)⁷⁰. I když historie změnila mnohé, své výsadní postavení si prezidenti snažili uchovávat až do dnešních dnů. Prezident ovšem není jediným aktérem v této oblasti. Jeho dominanci oslabují dva články – 20 a 21. Článek 20 stanovuje, že politiku národa určuje a vede vláda, přičemž k tomu může využít státní úředníky a ozbrojené síly. Podle článku 21 má národní obranu na starost vláda, resp. premiér. Pokud prezident pochází ze stejné strany jaké vláda, nemusí se rozdílné názory na bezpečnostní politiku projevit. K tomu zřejmě dojde v případě kohabitace, kdy se sejde prezident a vláda z opozičních parlamentních stran.

Dominance prezidenta se nicméně projevuje i v jiných oblastech – prezident jmenuje premiéra (článek 8), obsazuje civilní a vojenské pozice (článek 13), má právo i rozpustit Národní shromáždění (článek 12). Prezident též zastupuje Francii na mezinárodní scéně a kontroluje užití jaderných zbraní. I když podle článku 35 je to Národní shromáždění, které má právo vyhlásit válku, mohou prezidenti a vlády vést vojenské operace, aniž by válku vyhlásily a tím mohou Parlament obejít. Samotná silná pozice prvního prezidenta však nastolila rámec takové autority, která možná i přesahuje Ústavu. V případě kohabitace, již Francie poznala celkem třikrát – mezi léty 1986–1988, 1993–1995 a 1997–2002 –, velice záleží na samotných osobnostech prezidentů a premiérů a také dalších okolnostech, jako je například míra jejich podpory u veřejnosti⁷¹. Výstižné je ovšem vyjádření ministra obrany Jean-Pierra Chevenementa,

⁶⁹ Doposud byl článek 16 využit pouze jednou, a to prvním prezidentem páté republiky generálem de Gaullem v roce 1961, od dubna do září po puči generálů v Alžírsku. Pro uplatnění tohoto článku však musí být splněno několik podmínek, včetně konzultací ústavních orgánů.

⁷⁰ Perottino M., *Francouzský politický systém* (Praha, Sociologické nakladatelství, 2005) s. 102.

⁷¹ Například kohabitace mezi léty 1993–95 byla silně ovlivněna nemocí prezidenta Mitterranda, což umožnilo premiérovi Balladurovi vykonávat aktivnější politiku. V průběhu třetí kohabitace naopak ovlivnilo Chiracovo postavení jeho neoblíbenost u voličů, ale i oslabení jeho pozice ve vlastních řadách.

který nesouhlasil s francouzskou účastí na válce v Zálivu: „*Ministr drží pusu či odstoupí.*“⁷²

Snahy odstranit nejednoznačnosti v ústavě a ještě více posílit postavení prezidenta představovaly dekrety vydané v letech 1959 (leden), 1962 (červen) a 1964 (leden). Nejdůležitější z nich, Nařízení č. 59–147 ze 7. ledna 1959 definuje organizace v rámci obranné politiky a zároveň určuje, že každý ministr je zodpovědný za přípravu a vykonání opatření na obranu podle ministerstva, které mu bylo svěřeno, přičemž právě tři ministři mají přesně danou roli – ministr obrany, ministr vnitra a ministr financí. V rámci obrany vznikly rady, které mají řídit meziministerskou koordinaci. V *Conseil des ministres* (Ministerská rada), které předsedá prezident, se definuje politika národní obrany. Vytvořený *Conseil de défense* (Rada pro obranu) přijímá rozhodnutí v rámci obecného řízení obrany, předsedá jí prezident za účasti premiéra, ministrů zahraničních věcí, vnitra, obrany a osob, jež prezident přizve. *Conseil de défense restreint* (Omezená rada pro obranu) přijímá rozhodnutí ve věcech vojenského vedení obranné politiky (potřeba armády, rozložení sil etc.)⁷³. Pole působnosti samotného ministra obrany je relativně omezené, a to především pravomocemi prezidenta a jeho aktivitami v tzv. rezervované doméně. Ministrovi obrany dále podléhá *Cabinet civil et militaire* (Civilní a vojenský kabinet), skládající se z poradců. Ozbrojené síly jsou na nejvyšší úrovni reprezentované *Chef d'Etat Major des Armées*, nejvyšším vojenským důstojníkem, a dále příslušnými hlavami ozbrojených sil – armády, letectva a námořnictva. Výzkum a analýzy jsou dodávány z *Délégation aux Affaires Stratégiques* (Delegace pro strategické otázky), zodpovědné za soudržnost francouzské obranné politiky a za většinu dokumentací k obranné politice. Dále pod ministra obrany spadá *Délégation Générale pour l'Armement* (Delegace pro zbrojení), zabývající se vývojem zbraní a jejich šířením, *Direction Générale de la Sécurité Extérieure* (Vrchní ředitelství pro vnější bezpečnost), *Direction du Renseignement Militaire* (Ředitelství vojenského zpravodajství), spadající přímo pod nejvyššího vojenského důstojníka, jenž koordinuje veškeré aktivity vojenských atašé po celém světě⁷⁴. Poslední důležitým orgánem na nejvyšší úrovni je *Secrétariat général de défense nationale* (Generální sekretariát národní obrany), který se v roce 2009 přejmenoval na *Secrétariat général de la défense et de la sécurité nationale*, kdy je

⁷² In Pascallon P. *La Vème République, 1958–2008: 50 ans de politique de défense*, s. 54.

⁷³ *Comprendre la défense*, s. 150–152.

⁷⁴ Gregory S., *French Defence Policy into the Twenty-First Century*, s. 27.

k obraně přidáno do názvu i národní bezpečnost. Hlavním úkolem sekretariátu je koordinace spolupráce mezi ministerstvy a realizace rozhodnutí týkajících se obrany.

Základní principy a kontrola obranné politiky vycházejí z tří dokumentů – tzv. *Livre Blanc sur la Défense* (Bílá kniha o obraně), *Loi de Programmation Militaire* (Vojenský programový zákon) a *Loi de Finance – Budget pour la Défense* (možnosti rozpočtu). Vzhledem k dominantnímu postavení prezidenta v rámci obranné politiky Francie se zaměříme na tzv. Bílou knihu, doplněnou o konvolut prezidentských projevů a vojenské programové zákony. Bílá kniha zaujímá mezi ostatními dokumenty o obraně vůbec nejvýznamnější pozici. Představuje postavení Francie ve světě, její obavy a zájmy, její ozbrojené síly či vztahy s ostatními státy. Zároveň je ovšem velmi obecná, tj. nestanovuje závazné cíle ani rozpočet vymezený pro tuto oblast, pouze identifikuje klíčová témata, o která se francouzská obranná a bezpečnostní politika zajímá. Přestože je pro její sepsání vytvořena komise, spadá přímo pod prezidenta republiky, a vyjadřuje tudíž převážně jeho osobní stanovisko. Doposud byly vydány tři Bílé knihy – v roce 1972, 1994 a poslední v roce 2008. Vojenský programový zákon pokrývá pětileté období a lze říci, že je ztělesněním představ vycházejících z Bílé knihy. Zákon má stanovit rámec pro obranný rozpočet, obsahuje informace o všech silách, kterými Francie disponuje. Podle Gregoryho se však ne vždy daří jej naplnit, a to zejména ze dvou důvodů. Prvním je politická neochota, kdy je před jeho dokončením přijat nový zákon, druhým důvodem pak zákon o rozpočtu, který může rovněž značně omezit jeho naplňování⁷⁵. Zákon je jakýmsi pojítkem mezi dlouhodobými cíly ustavenými v Bílé knize a každoročním rozpočtovým zákonem. Parlament pak schvaluje oba typy zákonů, a má tudíž možnost vyjádřit se ke směru obranné a bezpečnostní politiky Francie tím, že rozhoduje o prostředcích, které jí věnuje.

V rámci Bílých knih jsou představeny i hlavní hrozby, proti kterými se vede celá obranná politika a na které se musí francouzská armáda připravit. V první Bílé knize z roku 1972 není hrozba představující nebezpečí pro Francii přímo určena. Neustále se zmiňuje pouze potřeba silné obrany Francie jakožto ochrany proti hrozbám. Avšak lze se dočíst, že rozdělení světa na dva bloky ohrožuje bezpečnost Evropy. Francie si musí jakožto průměrný stát, který nechce být závislý na žádném z bloků, zajistit si vlastní

⁷⁵ Gregory S., *French Defence Policy into the Twenty-First Century*, s. 28-29.

obranu. Avšak Vojenský programový zákon na roky 1984 až 1988 již zmiňuje konkrétní hrozbu ohrožující stabilitu Evropy potažmo Francie – „*rozmístění nových zbraní Sovětským svazem*“⁷⁶. Toto zbrojení může mít za následek eskalaci ideologického sporu a rivality mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem, což může vést až k potenciálně nebezpečné situaci nejen pro Francii. Vedle této stálé hrozby se zde poprvé objevuje možná hrozba mezinárodního terorismu, avšak není více rozebrán, pouze zmíněn.

Po konci studené války Francie se tedy objevuje v nové situaci, kdy její hranice již nejsou přímo ohrožené. „*Málokdy od doby války byl pocit nejistoty tak silný. Jasná a určená hrozba již není ztělesněna soupeřem, prostorem či paktem. Naše bezpečnost již není o nic méně vystavena, neboť se ukazují nebezpečí, nebo představujeme nová nebezpečí či obáváme se znovuobjevení nebezpečí, o kterých jsme si mysleli, že jsou vzdálená*“⁷⁷. Pád Sovětského svazu má za následek změnu mezinárodního systému. Dochází k rozdělení světa podle bohatství, dochází ke vzniku nových regionálních mocností, v neposlední řadě nelze opomíjet ani vývoj demografický. V Evropě může přijít nestabilita ze střední a východní Evropy, když si nově vzniklé státy budou hledat své místo na slunci, především na Kavkaze a Balkáně. Dalším nebezpečím je šíření zbraní hromadného ničení, což není nový fenomén, ale v posledních letech došlo ke znatelnému navýšení počtu těchto zbraní. Vedle těchto nebezpečí představuje Bílá kniha i tzv. nové zranitelnosti, které označuje za „hrozby nevojenské“ - terorismus, nacionalistický a náboženský extremismus, obchod s drogami a globalizace bezpečnosti a komunikačních strategií. „*Některé formy agrese jako například terorismus či obchod s drogami dosahují takového rozměru, že mohou ohrozit bezpečnost či integritu státu, život obyvatelstva či mařit jeho mezinárodní závazky*“⁷⁸. Terorismus je hlavní nevojenskou hrozbou, která může zasáhnout bezpečnost Francie. Může být využit i nestátními aktéry, kteří se skrze něj snaží prokázat svoji sílu. V rámci extremismu představuje islámský extremismus největší nebezpečí pro Francii, vzhledem k jejím aktivitám na mezinárodní scéně, např. její účasti v mírových akcích. Obchod s drogami může být nejen hrozbou pro veřejné zdraví, ale i pro suverenitu států

⁷⁶ Loi No. 83-606 du 8 juillet 1983 portant approbation de la programmation militaire pour les années 1984-1988, dostupné na:
http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/JO_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19830709&numTexte=&pageDebut=02114&pageFin=

⁷⁷ Livre Blanc sur la Défense 1994, s. 4.

⁷⁸ Ibidem, s. 17.

a mezinárodní bezpečnost, neboť představují často pouze prodlouženou ruku konfliktů a živí guerillové boje a teroristická hnutí. I s ohledem na tyto nové hrozby muselo nutně dojít k redefinici obranné strategie a reformě armády v 90. letech.

Po čtrnácti letech byla pod novým prezidentem vydána doposud poslední Bílá kniha. „Čtrnáct let po předchozí Bílé knize globalizace zásadně změnila ekonomický život a stejně tak i každodenní život a mezinárodní vztahy. Objevily se nové velmoci, odkryly se nové zranitelnosti.“⁷⁹ Ve středu zájmu poslední Bílé knihy je globalizace, která významně strukturuje vývoj mezinárodní bezpečnosti. Je jednou ze zásadních změn od konce studené války – události, od které se odvíjela Bílá kniha z roku 1994. Globalizace může být i negativní, právě násobením výměn ve všech oblastech mezi státy. „Rychlost dopravních prostředků nejen zvyšuje riziko kontaminace ohrožující zdraví obyvatel a internet neumožňuje pouze šíření počítačových virů. Komunikační prostředky nechávají vyjít na světlo světa, který se stává více a více transparentnější, avšak bezprostřednost, kterou představují, způsobuje rychlé šíření všech forem krizí – politických, ekonomických a finančních.“⁸⁰ Obranná a bezpečnostní strategie tedy musí reagovat na nové problémy – již nestačí samotná obrana či kontrola ohraničených prostor, ale musí se přihlídnout k explozi nekontrolovatelného toku osob, zboží či nápadů. Zároveň se musí bezpečnost ohlížet na životní prostředí vzhledem ke klimatickému oteplování, ale i na nadměrné využívání přírodních zdrojů. Může dojít ke světové krizi, budou-li si státy chtít zajistit své energetické potřeby, ale i z nedostatku potravin či vody. Posledním nebezpečím, jehož vzestup globalizace usnadnila, je šíření převážně jaderných zbraní, které bylo již zmíněné v předešlé Bílé knize. Více než předchozí kniha se dokument zabývá i fenoménem terorismu, který dosáhl historického okamžiku díky atentátům 11. září 2001. Terorismus je dnes schopný *„zasáhnout v srdci všech zemí, bezprecedentní mírou násilí, se stupněm mezinárodní připravenosti a intenzity, které teroristické skupiny nikdy dříve nedosáhly“*⁸¹. Tato radikalizace násilí z něho udělala jednu z hlavních hrozeb současného světa. Zároveň došlo k navýšení vojenských výdajů ve světě, avšak nikoliv k vyřešení velkých krizí, které se dnes táhnou od východu Středomoří po Indii, ale stále se objevují i například v Africe. *„Globalizace nevytváří svět lepší či nebezpečnější než*

⁷⁹ Défense et Sécurité nationale. Le Livre Blanc, předmluva Nicolase Sarkozyho (Paris, La documentation française, 2008).

⁸⁰ Ibidem, s. 23.

⁸¹ Ibidem, s. 27.

před dvěma desetiletými. Nicméně vytváří kontury mezinárodního systému, který je méně stabilní, méně kontrolovatelný a tedy vyvolávající více obav. Odpovědi na něj musí být globálnější a velice specifické⁸². Vzhledem k redefinici tzv. nových hrozeb i ve francouzském diskursu muselo dojít k posunu v rámci obranné politiky, která musela zohlednit nové referenční objekty či sektory.

⁸² Ibidem, s. 33.

2. Mezinárodní bezpečnost

Podle realistické koncepce je pravděpodobné, že Francie se v průběhu studené války neohlížela na mezinárodní bezpečnost a soustředila se na vlastní území. Po konci studené války však musela se postavit novému světu, kde mezinárodní bezpečnost již ovlivňuje bezpečnost každého státu, což musely zohlednit hlavní strategické dokumenty vydané v rámci obranné politiky Francie.

2.1 Studená válka

Mezinárodní bezpečnost se po druhé světové válce dostala do rukou dvou velmocí – Spojených států amerických a Sovětského svazu. Francie, stejně jako většina států Západní Evropy, byla závislá na Spojených státech amerických, a nemohla tudíž samostatně zasahovat do běhu světových událostí. Na druhou stranu se snažila uchovat si své dosavadní velmocenské postavení, o němž byla přesvědčena. Jednu z takových snah představuje Indočínská válka, která však Francii nepřinesla kýžený úspěch. Přestože se Francie snažila o samostatné postavení, když se stala spoluzakladatelem Západní unie či posléze Severoatlantické aliance, Suezská krize jí dala pocítit závislost na jiné mocnosti⁸³. Vznik páté republiky a nástup Charlese de Gaulla, který se rozhodne vrátit Francii její nezávislost, znamenaly jistě posílení ve vedení obranné a bezpečnostní politiky, avšak primárním cílem zůstala obrana Francie.

Celá oblast zahraniční politiky, pod níž obranná a bezpečnostní politika spadá, je v rámci páté francouzské republiky výrazně ovlivněna postavou prvního prezidenta⁸⁴, jehož stín je ve všech doménách cítit do dnešních dnů. Jeho myšlenky vycházely z ideje „*une certaine idée de la France*“ („jistě představě o Francii“), kterou prosazoval a jež měla markantní vliv na pozdější formování obranné politiky. Ve svých pamětech generál de Gaulle píše: „*Praktická stránka mé mysli mě ale rovněž přesvědčuje, že Francie je skutečně sama sebou jen tehdy, když stojí v první řadě, že pouze velkorysé akce dokáží vyvážit kvas tříštění, který má její lid v sobě, a že naše země musí uprostřed ostatních zemí mířit vždy za smrtelného nebezpečí k výšinám a držet se zpříma. Francie*

⁸³ Spojené státy americké donutily Velkou Británii a Francii ukončit vojenskou operaci.

⁸⁴ Generál de Gaulle dával obranné politice vždy velikou důležitost i z hlediska svého původního povolání a své účasti v obou světových válkách.

*prostě podle mne nemůže být Francií, aniž by nebyla veliká.*⁸⁵ Tento přístup byl víceméně podporován po celou dobu. Francouzská společnost a její představitelé přisuzují Francii roli obránce lidských práv a pociťují určitý punc výjimečnosti opírající se o její kulturní dědictví, které zosobňují díla francouzských filozofů, umělců a spisovatelů. Z onoho pocitu výjimečnosti vzhází také pojem *mission civilisatrice*, který měl ospravedlnit francouzské kolonizační výpady. Z de Gaullových úvah se poté formoval i celkový rámec myšlení o obraně a zahraniční politice Francie. Rok po svém nástupu de Gaulle formuluje první zásady její obranné politiky. 3. listopadu 1959 ve svém projevu před Ecole Militaire odmítá atlantickou alianci: „*Je nutné, aby obrana Francie byla francouzská. [...] Pokud stát, jako je Francie, má válčit, musí to být jeho válka. [...] Samozřejmě obrana Francie bude spojována s obranou jiných zemí. To je naprosto přirozené. Ale je nezbytné, aby byla naše, aby se Francie bránila sama, pro sebe a svým způsobem*“⁸⁶; a představuje strategii „*dissuasion nationale*“ neboli národního odstrašení založeného na jaderných zbraních tedy *force de frappe*: „*Důsledkem je, že si musíme v průběhu příštích let opatřit sílu, která bude schopna jednat pro nás; sílu, již nazýváme force de frappe, kterou lze nasadit kdekoli a kdykoli. Touto silou bude samozřejmě jaderná zbraň, kterou vyrobíme či koupíme, ale která musí být naše. A protože lze zničit Francii z jakéhokoliv místa na světě, je nutné, aby tato síla mohla kdekoliv zasáhnout.*“⁸⁷ Snaha obnovit francouzské velmocenské postavení vedla de Gaulla k jednomu z nejdůležitějších kroků pro Francii, když se rozhodl opustit vojenskou strukturu Severoatlantické aliance v březnu 1966. De Gaulle nechtěl, aby o *force de frappe* rozhodoval někdo jiný, měly být základem francouzského výjimečného postavení a nezávislosti. Avšak na druhou stranu bylo nutné zajistit vojenskou spolupráci Francie a NATO, která byla ustanovena dohodou Ailleret-Lemnitzer z roku 1967. I když Francie se nadále podílela na společných aktivitách, o případném nasazení jejích sil v konfliktech rozhodovala pouze ona sama⁸⁸. Přestože vystoupila z vojenských struktur, tento krok neznamenal odklonění se od západního světa.

⁸⁵ De Gaulle in Vilímek P., Francouzská bezpečnostní politika a strategické myšlení po konci studené války, s. 17.

⁸⁶ Discours de Charles de Gaulle devant l'Ecole militaire de Saint-Cyr du 3 novembre 1959, dostupné na : www.ena.lu

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Vaïsse M., Mélandri P., Bozo F (eds.), *La France et l'OTAN* (Paris, Centre d'études d'histoire de la Défense, 1996) s. 350.

Poprvé byla oficiální strategie odstrašování, resp. strategie obranné politiky sepsána až počátkem 70. let. *Livre Blanc sur la Défense*⁸⁹ byla vydána za následujícího prezidenta Georgese Pompidou⁹⁰ v roce 1972, který byl však díky přímému zapojení Michela Debrého⁹¹, jemuž podléhala v letech 1969–1972 ve vládě obrana, pod silným vlivem gaullistických myšlenek. V období, kdy byla Bílá kniha sepsána, však Francie již neměla svou koloniální říši. K výraznějším změnám překvapivě nedošlo ani po nástupu socialistického prezidenta Françoise Mitterranda v roce 1981. Přestože zastával pozici opačného tábora, do strategie a organizaci obranné politiky nezasáhl: „*Francouzské instituce nebyly utvořeny pro mě, ale vyhovují mi.*“⁹² Výrok mimo jiné svědčí o mimořádně silném konsensu, který v obranné politice panoval napříč všemi politickými stranami (kromě Komunistické strany). Sílu a vliv gaullistických myšlenek na obranné a bezpečnostní otázky cítíme až do konce 80. let: „... *absolutní potřeba nezávislosti ve vytváření politiky, odmítání podřídít se Spojeným státům, hledání grandeur a rang, nadřazenost národního státu a důležitost národní obrany.*“⁹³

Bílá kniha z roku 1972 poprvé představuje dříve formulované zásady v rámci strategického dokumentu. Zároveň přichází v době, kdy Francie již neměla svou koloniální říši. Francie si musí vybudovat vlastní politiku obrany – takovou, která budou schopna naplňovat její vlastní zájmy s případným ohledem na evropskou bezpečnost. Rozdílné zájmy ovšem nemohou zakládat vojenskou unii. Francie neodmítá svou vázanost na západní alianci, avšak „*hodnota naší participace na Atlantické alianci, stejně tak jako hodnota naší spolupráce v evropské bezpečnosti, vyžaduje ochotu neakceptovat žádnou integraci, jejímž výsledkem by bylo podřízení našich zájmů veliké mocnosti a která by vedla k oslabení našeho rozhodování v obraně samotné.*“⁹⁴ Obrannou politiku je třeba definovat, neboť národ se nemůže spoléhat na jakousi zajištěnou nadnárodní bezpečnost, například jiným státem, nemůže se spoléhat ani na evropskou obranu, k níž chybí politická vůle⁹⁵. Onou *velikou mocností*, o níž se v Bílé knize mluví, jsou Spojené státy americké, jejichž zájmy se stávají zájmy NATO.

⁸⁹ Bílá kniha z roku 1972 se sestává ze dvou svazků, které byly vydány v intervalu 6 měsíců.

⁹⁰ Georges Pompidou byl premiérem za prezidenta de Gaulla od roku 1962 po 1968. Po odstoupení de Gaulla v roce 1969 vyhrál prezidentské volby a stal se prezidentem. Jeho prezidentství trvalo do roku 1974, kdy zemřel, a tedy nedokončil celé své funkční období.

⁹¹ První premiér Páté francouzské republiky od ledna 1959 do dubna 1962. Jeden z hlavních autorů Ústavy pro Pátou republiku.

⁹² Duhamel O., in Gregory S., *French Defence Policy into the Twenty-First Century*, s. 18.

⁹³ Gordon P., in Gregory S., *French Defence Policy into the Twenty-First Century*, s. 19.

⁹⁴ *Livre Blanc sur la défense de 1972*, dostupné na: http://www.vie-publique.fr/documents-yp/livre_blanc_1972.shtml

⁹⁵ Mathieu J.L., *La Défense Nationale* (Paris, Presses Universitaires de France, 1996), s. 39.

Již v roce 1961 de Gaulle prohlásil: „*Existuje zde NATO. Ale co je NATO? Je to součet Američanů, Evropanů a několika doplňků. Ale to není obrana Evropy Evropou, je to obrana Evropy Američany. Je zapotřebí jiného NATO. Nejdříve se musí vytvořit Evropa mající svou obranu a tato Evropa má být spojencem Ameriky.*“⁹⁶

Obranná politika formulovaná v Bílé knize tedy zohledňuje ve svých zájmech a cílech pouze vlastní stát, přičemž tyto zájmy rozděluje do tří úrovní. Strategii obranné politiky prezentuje pod názvem „teorie tří kruhů“⁹⁷. Centrální kruh obsahoval vlastní území Francouzské republiky, tzv. *sanctuaire national* neboli národní svatyni, druhý kruh pokrýval tzv. *le glacis européen*, neboli evropský val. V rámci druhého kruhu šlo o bezpečnost Evropy a jejího okolí, převážně oblasti Středomoří. Tento kruh byl pevně navázán na kruh primární, neboť Francie nemohla zajistit svou bezpečnost, aniž by se zajímala o skutečnosti jejího okolí. I když některé státy mohly či mohou zajistit svou bezpečnost pomocí vyhlášení neutrality, Francie tak odmítá učinit. Její pozice v rámci Evropy ji z pohledu geografického, ale i strategického nutí, aby se zapojila do bezpečnosti kontinentální i námořní. Poslední kruh pokrýval zámořská území Francie (DOM-TOM) a dále ty části světa, na něž uplatňovala Francie z historického hlediska své trvalé zájmy a vliv a jimž je i z historického pohledu zavázána – tedy převážně v bývalých koloniích Afriky. Nutno zdůraznit, že „teorie tří kruhů“ je pouze teoretickým konstruktem, ve skutečnosti jsou všechny tři cíle-kruhy navzájem propojené a není možné je od sebe oddělit, neboť se navzájem ovlivňují.

Prostředky obranné politiky vycházely převážně z nově vybudovaného jaderného arzenálu, doplněného o klasické vojenské prostředky, který měl odradit všechny přímé hrozby životních zájmů Francie. Hlavní zájem se soustředí na jaderné zbraně, které měly odstrašit potenciální nepřátele. Jaderné zbraně podporují nezávislost Francie, „...*neboť odstrašení je výhradně národní*“⁹⁸. I když dříve spočívala vojenská síla Francie v kvantitě, dnes je z tohoto hlediska Francie průměrnou mocností a v éře atomu kredibilita vojenské politiky již nezávisí na počtu. Na všechny nepřátelské akce samozřejmě nelze odpovědět jadernou hrozbou, musí existovat i klasické konvenční

⁹⁶ De Gaulle Ch., in Pascallon P. (sous la dir.), *La Vème République, 1958-2008 : 50 ans de politique de défense*. s. 237.

⁹⁷ Lallemand de Driésen, N. Principy bezpečnosti a obranné strategie Francie, *Obrana a strategie*, 2/2006, s. 67.

⁹⁸ Livre Blanc sur la défense de 1972, dostupné na: http://www.vie-publique.fr/documents-vp/livre_blanc_1972.shtml

prostředky, snadno ovladatelné a použitelné nejen na ochranu vlastního území. „*Naše životní zájmy se nacházejí na našem území a v jeho blízkosti. Strategie odstrašení pokrývá tuto geografickou zónu díky prostředkům jaderným a klasickým.*“⁹⁹

Francie, odmítající jakékoliv myšlenky na hegemonii či neutralitu, chce zachovat svou svobodu rozhodování, aniž by zneuznávala potřebu aliancí. Zároveň ale potřebuje vojenské prostředky pro naplnění svých zájmů. Kapacity ozbrojených složek se musí zaměřit na 4 cíle – kapacitu jaderného odstrašování, obranu svého území, obranu Evropy a aktivity mimoevropské. Právě obranné složky (letectvo, námořnictvo a pozemní armáda) musí být připravené i na obranu evropského území, jehož součástí Francie je, bude-li ohroženo. „*Je zapotřebí dodat, že i když naše jaderná síla je určena pro národ, je zároveň i elementem, který nemůže chybět v prevenci evropské krize.*“¹⁰⁰ Avšak francouzské zájmy se nesoustředí pouze na kontinentální Evropu. Francie má svá zámořská území, která jsou integrální součástí republiky, a zároveň podepsala dohody pomoci s některými africkými státy. „*Kulturní vliv naší země a její role v koncertu národů nás dále vedou k účasti naší diplomacie a k nutnosti demonstrovat naši vojenskou sílu, a tím přispět ke snížení napětí, které se rozvíjí po celém světě.*“¹⁰¹ Právě obrana těchto mnohostranných zájmů a potřeba francouzské přítomnosti – příležitostné či trvalé – v mnoha částech světa ospravedlňují trvalé působení vojenských oddělení v zámoří, intervenčních sil a námořnictva na otevřeném moři. V případě nutnosti může permanentním silám přispět určitá pomoc z metropole.

Vojenské programy následně vycházely vždy z Bílé knihy, a to převážně z toho důvodu, že změny na prezidentském postu neznamenal změny ve směru vedení francouzské obranné politiky. Poslední Vojenský programový zákon, pokrývající období studené války, přijatý 8. července 1983 na roky 1984 až 1988, zdůraznil jako primární cíl zajistit bezpečnost Francie ve stále nejistějším světě, bezpečnost Francie na pozadí světového dění, na nějž je její vývoj samosebou přímo vázán. Jednou z hlavních obav bylo stále se zvyšující zbrojení – převážně jaderné – i ze strany Sovětského svazu. Největší nerovnováha v rámci konvenčních sil se soustředí v Evropě, což je zároveň zóna, kde dochází ke kumulaci největšího počtu zbraní, zvláště v zemích Varšavského paktu. Francouzské ozbrojené složky zakládají svou existenci a své působení na dvou

⁹⁹ Livre Blanc sur la défense de 1972, http://www.vie-publique.fr/documents-vp/livre_blanc_1972.shtml.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem.

principech – na nezávislosti a solidaritě. Nezávislost znamená svébytnost stran rozhodování ve vojenské oblasti, solidarita vyplývá z mnoha dohod, které Francie podepsala se svými spojenci a spřátelenými státy. V rámci tohoto vojenského zákona však veškeré úkoly pro obrannou politiku Francie, resp. její ozbrojené složky, spadají pod jedinou misi – zajistit bezpečnost Francie. Hlavním přínosem tohoto zákona je vznik *force d'action rapide* neboli síly rychlého nasazení o velikosti 67 000 mužů, které budou schopné operovat ve všech třech kruzích definovaných Bílou knihou. V roce 1987 byl představen nový Vojenský programový zákon na léta 1987–1991, který předložila vláda Jacquese Chiraca. V následných volbách však zvítězila Socialistická strana a tento zákon nebyl aplikován.

V období studené války měly v rámci obrany a strategického myšlení francouzské jaderné síly zcela mimořádné postavení. Jaderný arzenál začal být budován již po druhé světové válce a první pokus proběhl v roce 1960. Jaderné zbraně měly Francii zaručovat velmocenské postavení, měly být pojistkou proti možné hrozbě, přicházející z Německa, avšak zároveň hrály klíčovou roli při obraně metropolitní Francie a jejích národních zájmů¹⁰². Oproti tomu, jak píše Petr Vilímek, byla role konvenčních sil v průběhu studené války dlouho přehlížena. Pozemní síly měly za cíl ochranu metropolitní Francie, případně měly být nasazeny na kontinentě. Možnosti, jak zasáhnout jinde, byly velice omezené i z toho důvodu, že vojáci základní vojenské služby mohli být nasazeni v zahraničí teprve po splnění řady podmínek. Pouze v bývalých koloniích (hlavně v subsaharské a rovníkové Africe), kde si Francie uchovávala dobré vztahy s hlavami státu, měla na základě dohod trvale umístěné strategické vojenské základny. V tomto směru přišla změna až s poslední vojenským programovým zákonem.

2.2. Po studené válce

Po pádu Berlínské zdi a v novém mezinárodním kontextu byl prvním přijatým zákonem vojenského plánování Zákon číslo 90–32 na roky 1990 až 1993¹⁰³, schválený 10. ledna 1990. Tento zákon měl účinně reagovat na změny, které nastaly. Do jistě

¹⁰² Vilímek P., Francouzská bezpečnostní politika a strategické myšlení po konci studené války, s. 17.

¹⁰³ Loi de programmation militaire no 90-32 du 10 janvier 1990 relative à l'équipement militaire pour les années 1990-1993, dostupné na:
http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19900112&numTexte=00487&pageDebut=00487&pageFin=.

míry snížil výdaje vojenského plánování, držel se nicméně konzervativně téže linie jako zákon předešlý. Vycházel ze zavedené politiky, spočívající v přesvědčení, že aby si Francie zajistila svou nezávislost a udržela identitu, potřebuje jadernou obranu: „*V současném nestabilním prostředí Francie potřebuje svou politiku jaderného odstrašování jako stabilizační prvek.*“¹⁰⁴ Nový ministr obrany Pierre Joxe, nastoupivší do úřadu v lednu 1991, představil nový zákon na období 1992–1994, který měl reagovat na nové prostředí: „*Armáda zítřejších dnů bude fungovat s novými koncepty a doktrínami, s různými úrovněmi sil a s upravenými strukturami.*“¹⁰⁵ Změny, které proběhly na vládní úrovni¹⁰⁶, ovšem neumožnily předložit tento zákon Národnímu shromáždění.

Na evropské scéně zatím docházelo ke změnám plynoucím z uzavření Maastrichtské smlouvy, která měla za cíl ustanovit společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Zánik hrozby ze strany sovětského bloku znamenal také ztrátu odůvodnění pro dosavadní strategii tří kruhů, neboť evropskému valu či samotnému francouzskému území již nehrozilo přímé nebezpečí. Rozhodující vliv na celou debatu o reformě obranné a bezpečnostní politiky Francie měla bezpochyby válka v Perském zálivu, trvající od srpna 1990 do února 1991, do níž se zapojila i Francie. Tento konflikt v Perském zálivu byl důkazem neschopnosti francouzské armády čelit novým výzvám za pomoci dosavadních struktur, které fungovaly od studené války¹⁰⁷. Francie neměla ani dostatečnou kapacitu na přesun mužů a na zajištění jejich vybavení, stejně tak pokulhávaly francouzské tajné služby. Mitterrand rozhodl, že branci nebudou vysláni, takže války v Zálivu se nakonec zúčastnilo pouhých 16 000 francouzských vojáků (oproti např. 35 000 britským). Bylo nadmíru jasné, že musí dojít k reformě armády, ale i celkového konceptu obranné politiky Francie. Válka jako taková představovala typ klasického konfliktu – stát proti státu. Pro Francii však znamenala zlom. 3. března 1991 promlouvá François Mitterrand v televizi a navrhuje zamyslet se nad organizací francouzské obrany. Ve svém projevu v dubnu 1991 mluví o novém světě, který před Francií leží: „*Z toho důvodu jsem si přál širokou debatu o obraně Francie, která se má odehrát v květnu v Parlamentu. Musí pomoci definovat vývoj*

¹⁰⁴ Rynning S., *From Balance and Crisis to Community and Change: Francois Mitterrand, Jacques Chirac, and Conventional Force*, dostupné na stránkách:

http://www.diis.dk/graphics/COPRI_publications/COPRI_publications/publications/workingpapers.htm

¹⁰⁵ Gautier L., in *Ibidem*.

¹⁰⁶ Legislativní volby v roce 1993 daly za vznik nové vládě vytvořenou Sdružením pro republiku a Socialistická strana se dostala do opozice.

¹⁰⁷ Lallemand de Driésen, N. *Principy bezpečnosti a obranné strategie Francie*, s. 67.

*našim vojenským silám v horizontu příštího století, aby se adaptovaly změnám, které ovlivňují bezpečnost, a přeměně mezinárodního pořádku, který vytváří svět.*¹⁰⁸

Novým konceptem obranné politiky reagující na změny odehrávající se po celém světě byla Bílá kniha představená v roce 1994 za premiéra Edouarda Balladura. Již v září 1992 veřejně vystoupil Pierre Joxe a oznámil, že Francie potřebuje adaptovat své jaderné zbraně a vyvinout systém zbraní, které budou lehčí, flexibilnější a přesnější¹⁰⁹. V obdobném duchu se nesla i zpráva Obranného výboru Národního shromáždění z února 1994, podle níž francouzský jaderný arzenál již nemá vycházet z doktríny *faible au fort* neboli koncepce velkého odstrašení minimálními prostředky¹¹⁰. Bílá kniha měla pomoci Francii adaptovat se novému světu. Jejím hlavním cílem bylo vyhodnotit nové mezinárodní prostředí, v němž se francouzští představitelé a francouzská armáda měli následující roky pohybovat. Nicméně zdůraznila potřebu zachovat obranné úsilí v tomto „období nejistoty a nestability“. Bílá kniha jasně definovala to, co bylo všem již jasné – 90. léta přinesla výrazně odlišné bezpečnostní výzvy. Francouzské hranice již nebyly ohroženy bezprostředním útokem. *„Po dobu 40 let byl náš obranný aparát zaměřen na ochrannou misi proti Východu. Byl navržen, vybaven a vyškolen tak, aby reagoval na podněty, jejichž původ se nacházel ve studené válce. Dnes musí náš obranný aparát překročit, což každý cítí, k opravdové přeměně.*¹¹¹ *„Naše klasické síly mají před sebou nový úkol a novou dimenzi. Obrana Francie se již neodehrává na jejích hranicích. Závisí na udržení mezinárodní stability, prevenci krizí v Evropě i mimo ni, které by mohly ohrozit naše zájmy a naši bezpečnost.*¹¹² Právě nové nestabilní mezinárodní prostředí má opět ospravedlnit potřebu národní obrany. Již v předmluvě poukazuje na nové dimenze, které leží před konvenčními silami, hlavním cílem má být rozvinutí schopnosti Francie k předvídání, prevenci a schopnosti zasáhnout často až na vzdálených místech.

Zájmy Francie lze shrnout do tří oblastí: (1) životní zájmy spojené s jejím územím (primární a trvalý cíl ochránit životní zájmy Francie proti všem formám agrese); (2) strategické (bezpečnosti a obrany evropského prostoru a Středomoří

¹⁰⁸ Mitterrand F., in Gautier L., *La défense de la France après la guerre froide*, s. 215.

¹⁰⁹ Balcomb, R. *Defence Policy*, in: Perry, S. (ed.), *Aspects of Contemporary France*, s. 78.

¹¹⁰ Velikost jaderného arzenálu není pro obrannou politiku zásadní, jeho síla je dostačující i s minimálními prostředky.

¹¹¹ Livre Blanc sur la Défense 1994, s. 5.

¹¹² Livre Blanc sur la Défense 1994, předmluva Eduarda Balladura.

v perspektivě společné evropské obranné politiky) a (3) zájmy mocenské neboli zájmové, které vycházejí z jejího členství v OSN (podílet se na aktivitách na podporu míru a respektu vůči mezinárodnímu právu). Mezinárodní závazky Francie vycházejí z její povinnosti stálého člena Rady Bezpečnosti Organizace spojených národů, z její historie a jejího zvláštního poslání. Francie musí jakožto člen Rady bezpečnosti „přispět aktivně bezpochyby více než jiní k zajištění míru ve světě a k respektu mezinárodního práva“¹¹³. Fundamentální úsilí Francie, silně vázané na tradici demokratického uspořádání, se zaměřuje na podporu a ochranu demokratických hodnot, které jsou pro ni zárukou stability a mezinárodní bezpečnosti. Jedním z prostředků k dosažení těchto cílů má být právě její obranná politika. Evropa se současně stává středobodem francouzského obranného myšlení: „Francie musí být příkladem. Ne Francie osamocena v koncertu mocností, jak tomu bylo v 19. století, ale Francie v Evropě.“¹¹⁴ Projekt Evropy bude úspěšný jen tehdy, když bude na tomto poli aktivní.

Primárním cílem obranné politiky Francie zůstala obrana francouzských životních zájmů. Míra svázanosti francouzských zájmů s jejími hlavními partnery se ovšem zvyšuje. Ukazuje se, že vážnost Francie je nutné podpořit prostřednictvím nejvýhodnějších aliancí – skrze spolupráci, členství v Evropské unii, NATO či OSN. Pro udržení francouzských zájmů je třeba zajistit stabilní a mírový mezinárodní systém. Její strategické zájmy jsou tedy vázané mezinárodní odpovědností a jejím *rang* ve světě. Podle nově zpracované strategie obrany Francie je hlavní změnou, s níž se Francie potýká, neznalost soupeře. Strategie za studené války byla založena na jaderném odstrašování, a to na základě bipolárního rozdělení světa. Takové ohrožení již bezprostředně nehrozí, nicméně to neznamená, že bezpečnost je plně zajištěna. „Avšak podmínky strategické nezávislosti se mohou částečně měnit. V následujících 10 letech nemusí být založena [strategická nezávislost] pouze na jaderném odstrašení, role těchto zbraní bude méně důležitá nejméně ze dvou důvodů. Na jedné straně hrozby našich životních zájmů opadly či se vzdálily. Na druhé straně prostředky armády jsou a budou žádaný pro zahraniční mise nebo řešení krizí bez přímého nebezpečí jaderné eskalace či vyhlídky na totální válku.“¹¹⁵

¹¹³ Ibidem, s. 25.

¹¹⁴ Ibidem, předmluva ministra obrany Françoise Léotarda.

¹¹⁵ Ibidem, s. 52.

Ozbrojené síly musí být připravené, organizované a zajištěné, aby mohly lépe čelit různorodějším hrozbám. Bílá kniha představila několik „scénářů“, z nichž právě jeden se týká operací pro zajištění míru a mezinárodního práva. Tyto operace mohou mít vícero forem – zprostředkování mezi válčícími stranami, kontrola hranic zemských, ale i vzdušných či námořních, operace humanitární, dohlížení na ujednané příměří etc. Z hlediska geografického zaměření se v Bílé knize uvažuje o Evropě, Blízkém východu či Africe, ale i o Dálném východu či Latinské Americe. Očekává se participace na takovýchto operacích, přičemž může dojít i k zahájení více akcí současně. Avšak Francie předpokládá své případné zapojení pouze na úrovni mezinárodního politického rámce (tedy OSN, OBSE etc.) či vojenského kontextu, do kterého je zapojena (NATO, ZEU či jiných koalic). Nároky na vojenskou kapacitu budou tudíž velice specifické a akce značně omezené definicí misí, povahou sporu, snahou minimalizovat ztráty na životech, a to nejen na francouzské straně, ale i u soupeře a hlavně u místního obyvatelstva. I když v tomto ohledu nebude docházet k ohrožení francouzských zájmů, může být zapojení do akcí tohoto druhu velice náročné. Od zahájení každé mise je tedy zapotřebí ujasnit si kritéria, která francouzské zapojení ospravedlní.

Hlavní roli má mít v kontextu post-studené války Organizace spojených národů, která podle své Charty usiluje o udržení míru ve světě a zajištění mezinárodní bezpečnosti. Francie k jejím aktivitám bude přispívat. V rámci OSN bude Francie sledovat tři směry – (1) posílení úlohy Rady bezpečnosti a jejích misí; (2) posílení vojenské expertízy a (3) podřízení účasti francouzských jednotek operacím OSN za jasných politických a organizačních podmínek. Tyto podmínky jsou převážně organizační povahy, nicméně princip a úroveň francouzské angažovanosti má odpovídat hierarchii strategických priorit a zájmů, které Francie chce po světě hájit. Aby mohla Francie svou strategii naplnit, musí být její obranná politika založena na dvou principech. Za první: oddělení jaderného odstrašování od rozsáhlých konvenčních operací, které jsou zajišťovány operacemi rychle rozmístěných sil; a za druhé: predominance operací vedených v rámci koalic, zvláště pak evropských¹¹⁶.

Čtyři hlavní úkoly pro francouzskou obranu byly následující: (1) jaderné odstrašení (které zůstává základní zárukou bezpečnosti státu); (2) prevence; (3) projekce a (4) ochrana¹¹⁷. Pro zajištění mezinárodní stability a míru je určena prevence, která má zajistit schopnost předpovídat možné nebezpečí, případně usilovat o udržení

¹¹⁶ Lallemand de Driésen, N. Principy bezpečnosti a obranné strategie Francie, s. 68.

¹¹⁷ Dissuasion nucléaire, Prévention, Action, Protection.

krize či konfliktu na co nejnižší úrovni. Veliká důležitost byla dána projekci, která zahrnuje intervence a použití ozbrojených sil za hranicemi státu. Francie musí být schopna vyslat vševojskové úkolové uskupení až do vzdálenosti několika tisíc kilometrů, kde se mají účastnit boje, a to v krátkém časovém rozpětí. Začala tedy orientovat svou armádu na aktivity mimo své území.

Pro udržení nastolených trendů bylo nutné reorganizovat armádu, resp. profesionalizovat ji. Projekt nové profesionální armády, resp. zrušení povinné vojenské služby, oznámil až následující prezident, Jacques Chirac, v rámci vydání *Une Défense Nouvelle* z 22. února 1996¹¹⁸. Projekt měl Francii umožnit, aby mohla s úspěchem čelit novým hrozbám a zajistit silnou obranu a pozici ve světě. Armáda se měla orientovat na nové role mimo Evropu, které byly již definovány v Bílé knize v ustanoveních o projekci a prevenci. V rámci projevu předneseného 8. června 1996 v IHEDN Jacques Chirac zdůraznil angažovanost Francie ve světě: „*Naše země nemůže zůstat lhostejná k dění, které ovlivňuje dnes jiné světadíly. Musí je podporovat, připojit se k nim, neboť Francie a Evropa mají zájem na úspěšném uspořádání opravdu multipolárního světa.*“ Zároveň však připomněl, že francouzská obranná politika se stále opírá o jaderné odstrašování: „*Jaderné odstrašování zůstává hlavním elementem naší obrany a naší bezpečnosti*“¹¹⁹, neboť *dissuasion* zaručuje Francii její nezávislost, jak uvádí Bílá kniha z roku 1994: „*Vlastnictví jaderné zbraně, která bude upravena pro strategické hrozby převažující v následujících letech, bude pro Francii nadále hlavním prostředkem, aby měla zajištěnou svobodu, kterou potřebuje pro hájení svých zájmů. Národní nezávislost a nezávislost budoucí Evropy jsou nepochybně spojené s vlastnictvím jaderné zbraně.*“¹²⁰

Následující zákon, pokrývající roky 1997 až 2002, byl ztělesněním principů ukotvených v Bílé knize a reformy oznámené Jacquesem Chiracem. V rámci cílů pro obrannou politiku mluví tento zákon dokonce o posílení evropské a mezinárodní solidarity, neboť obranná politika Francie se tvoří v evropské a mezinárodní perspektivě. Zároveň Francie poukazuje na svou roli v OSN a silné navýšení své účasti

¹¹⁸ Balcomb, R. *Defence Policy*, in: Perry, S. (ed.), *Aspects of Contemporary France*, s. 78.

¹¹⁹ Discours de M. Jacques Chirac, Président de la République, devant l'Institut des hautes études de défense nationale (IHEDN) le 8 juin 1996, dostupné na stránkách: http://www.jacqueschirac-asso.fr/fr/les-grands-discours-de-jacques-chirac?post_id=2481

¹²⁰ Livre Blanc sur la Défense 1994, s. 52.

v mírových operací, což je patrné z tabulky níže (viz Tab. č. 1), která ukazuje navyšující se účast francouzských vojáků v mírových misích OSN.

Tabulka č. 1 - Příspěvek Francie mírovým misím OSN¹²¹

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Počet vojáků v misích	545	565	5 183	8 661	9 775	5 448	8 346

Poslední Bílá kniha, vydaná v roce 2008, je v rámci konceptu bezpečnosti poněkud odlišná, a tuto diferenci signalizuje samotný název – *Défense et Sécurité nationale. Le Livre Blanc* (Obrana a národní bezpečnost. Bílá kniha). Zatímco obě předchozí knihy se zabývaly pouze otázkami obrany, nová kniha, která plně odpovídá představám nového prezidenta, pokrývá nejen obranu, ale zároveň i bezpečnost. Bezprostředně po nástupu Nicolase Sarkozyho do funkce prezidenta bylo jasné, že Bílá kniha z roku 1994 již neodpovídá bezpečnostním potřebám země, neboť okolní svět se neustále mění a od vydání poslední Bílé knihy se „ještě více zmenšilo tradiční rozdělení mezi vnitřní a vnější bezpečností“¹²².

Bílá kniha z roku 2008 se oproti předešlým intenzivněji věnuje evropským a mezinárodním ambicím Francie. Tuto problematiku zpracovává celá její druhá část. Na předním místě stojí Evropská unie a Francie chce být „v první řadě tohoto projektu postupného politického sblížení [...] Francie chce přispět k tomu, aby Evropská unie byla jednotnější, silnější a aktivnější v doméně bezpečnosti a obrany“¹²³. EU se za několik let stala důležitým hráčem ve stabilizaci mezinárodního prostředí, neboť je jedinou organizací, která je schopna mobilizovat nástroje ekonomické, diplomatické, obchodní, ale i vojenské prostředky pro řešení krizí. Její pokroky jsou však velmi křehké. Nedávné události, jako například válka v Iráku, ji navíc v mnoha zásadních otázkách rozdělily, a tedy nemohla naplnit svou roli. Francie se chce angažovat v oživení řešení bezpečnosti a obrany na úrovni EU – například sepsáním Bílé knihy pro obranu a bezpečnost či posílením schopnosti vojenských akcí EU. Druhou úroveň angažovanosti Francie na mezinárodní úrovni je NATO, které je společně s Evropskou

¹²¹ in. Rynning S., *From Balance and Crisis to Community and Change: Francois Mitterrand, Jacques Chirac, and Conventional Force*, dostupné na stránkách:

http://www.diis.dk/graphics/COPRI_publications/COPRI_publications/publications/workingpapers.htm

¹²² *Défense et Sécurité Nationale. Le Livre Blanc*, předmluva Nicolase Sarkozyho.

¹²³ *Ibidem*, s. 81.

unií pro bezpečnost a francouzské aktivity na mezinárodní scéně nezbytné. Zmíněné organizace si nekonkurují, nýbrž se ve svém působení navzájem doplňují. Od odchodu Francie z vojenských struktur NATO uběhlo přes 40 let, a dnes existují již jiné okolnosti než před 40 lety. A právě tyto okolnosti předpokládají plnou participaci Francie v strukturách Aliance, a to se zachováním její nezávislosti, neboť principy, kvůli kterým se rozhodl generál de Gaulle vystoupit, stále platí. Bílá kniha též mluví o koncepci společné bezpečnosti pro 21. století. „*Ve světě, kde hlavní hrozbou je nepořádek a absence pravidel, až anarchie, musí být schválení Rady bezpečnosti k užití síly pravidlem.*“¹²⁴ Aby si však Rada bezpečnosti dokázala zachovat svou primární úlohu, tedy ochranu bezpečnosti, musí dojít k její reformě.

11. března 2009 oznámil Nicolas Sarkozy při projevu na konferenci o Francii, evropské obraně a NATO v 21. století francouzskou vůli po návratu do vojenských struktur NATO¹²⁵, se zachováním nezávislosti svého jaderného arzenálu, zachování svobody v rozhodování o vysílání svých jednotek a neumístění žádného kontingentu natrvalo pod spojenecké velení v období míru. Sarkozy zde jasně formuloval nový přístup k obraně: „*Abychom dokázali odpovědět [na nové hrozby], potřebujeme tři věci: silnou diplomacii, silnou obranu, silnou Evropu. Připojuji samozřejmě spojence. Silná diplomacie je Francie, která na sebe bere, co je, a angažuje se. Ve světě průměrných mocností si žádný stát nemůže prosadit svůj pohled. Žádný. A spolupráce a solidarita jsou základem k akci. Samotný stát, osamocený národ je národem, který nemá vliv. A chceme-li ho mít, musíme se spojit se svými spojenci a přáteli.*“¹²⁶

2.3. Hodnocení

V průběhu studené války byla nejdůležitější a jediná priorita přisuzována obraně vlastního území Francii. Vzhledem k zámořským územím musela však Francie brát v potaz i jejich obranu. Obrana vlastního území v této době musela být nutně pojata i v rámci evropského kontextu právě proto, že rozdělená Evropa byla nejvíce ohrožena střetem Západu a Východu. Neboli, pokud by došlo k ohrožení států západní Evropy,

¹²⁴ Ibidem, s. 115.

¹²⁵ Tento proces návratu byl zahájen již v polovině 90. let za prezidenta Chiraca. Francie se již účastnila několika aktivit NATO, avšak podle Sarkozyho tu neměla vzhledem ke své nepřítomnosti vliv.

¹²⁶ Cloture de Colloque sur La France, La Défense Européenne et l'OTAN au XXIeme Siecle, Paříž, 11. březen 2009, dostupné na: <http://www.ambafrance-no.org/spip.php?article1058>

pravděpodobně by byla ohrožena i Francie. Hrozba vycházela primárně z jiného státu, tak jak předpokládala realistická teorie, v tomto případě ze strany Sovětského svazu. Ve Francii byl po vzniku páté republiky nastolen mimořádně silný konsensus v rámci obranné politiky, uplatňující se po celou dobu studené války. Její základní principy vyložil Charles de Gaulle a jeho následovníci se těchto pilířů drželi. Tuto obrannou politiku nebylo třeba nijak zvlášť definovat, stejně jako hrozbu, jež nad Francií visela. Rozdílnost přístupů se zřetelně odráží v odlišnostech konceptů předkládaných Bílou knihou vydanou v období studené války a těmi, které následovaly. Bílá kniha z roku 1972 je oproti následujícím zaměřena velice úzce, o čemž svědčí i to, že obsahuje pouze dvě kapitoly. Francie se věnuje výhradně své vlastní bezpečnosti, resp. bezpečnosti svého území s ohledem na své okolí. Avšak veškeré konflikty, které v té době vznikají, jsou silně ovlivněny rozdělením světa na dva bloky. Výsadní postavení, které Francie uděluje svému jadernému arzenálu v průběhu studené války, dokazuje, jakým oblastem přisuzovala největší důležitost. Jaderné zbraně byly primárně určeny pro ochranu vlastního území a k odstrašení nepřátel. Francie se nezapojuje do žádných vojenských aliancí, neboť ty by nedokázaly zajistit bezpečnost jejího území. Vnímání světa prizmatem Francie je omezeno hranicemi vlastního území, potažmo Evropou, jejími zámořskými územími a státy, se kterými podepsala vojenské dohody. O světové bezpečnosti tu žádné zmínky nenalezneme.

Nové mezinárodní prostředí, nové bezpečnostní výzvy a jejich vnímání měly vliv i na vývoj ve Francii. Spolu se státy celého světa stála před novou dobou, již se musela přizpůsobit. Staré hrozby přestaly platit, každý musel najít novou cestu, zreformovat svou bezpečnostní a obrannou politiku. Francie musela najít způsob, jak skloubit tyto požadavky nového světa s jejím tradičním myšlením o obraně.

Bílá kniha z roku 1994 se snažila novému kontextu přizpůsobit. Po pádu železné opony a tedy odstranění přímé hrozby pro její území, přestaly být jaderné zbraně alfou a omegou nového světa. Pro Francii byla tato skutečnost velmi problematická, neboť svou obrannou politiku dosud opírala převážně právě o jaderný arzenál. Jakékoliv přímé ohrožení hranic ustalo, nové hrozby se objevily na hranicích Evropy a dále. Tento obrat událostí znamenal veliký zlom nejen pro Francii, ale i pro její spojence a vůbec všechny, kteří jaderné zbraně hájili. Bílá kniha proto představuje koncepci čtyř misí. I když jednoznačně zachovává důraz na jadernou obranu, přichází s novým přístupem, a to v rámci prevence, projekce a ochrany.

Obecně lze konstatovat, že Bílá kniha přechází od tzv. strategie zákazu, resp. zákazu války, k čemuž jí sloužil jaderný arzenál, k tzv. strategii akce v rámci evropské a mezinárodní spolupráce, o níž se Bílá kniha zmiňuje poprvé. *Force de frappe* jsou v 90. letech pod záštitou nové koncepce tedy poznamenány rozsáhlými škrty. Francie se naopak stala aktivnější na poli kontroly zbrojení. V roce 1992 se připojila ke Smlouvě o nešíření jaderných zbraní, v roce 1996 ukončila jaderné testy, uzavřela svou jadernou střelnici na atolu Mururoa ve Francouzské Polynésii a připojila svůj podpis ke Smlouvě o všeobecném zákazu jaderných zkoušek a Smlouvě z Rarotonga, která vytvořila zónu bez jaderných zbraní v jižním Pacifiku. Jaderné zbraně nicméně až do dnešních dnů fungují tzv. deterrentu, neboli ochránce životních zájmů, jenž má odradit případné nepřátele, kteří by chtěli zaútočit na Francii.

V 90. letech lze též pozorovat nárůst aktivity Francie na poli mezinárodním. Její zodpovědnost jakožto člena Rady bezpečnosti nelze přehlížet. Podle Bílé knihy leží před Francií nové mise s cílem udržení mezinárodní bezpečnosti. Tento posun je prokazatelný, neboť v průběhu studené války předpokládala, že její zahraniční akce budou zaměřené pouze na vojenskou podporu přátelských režimů či na zneškodnění povstání. Její příspěvky misím OSN byly minimální. Po konci studené války se její zájem soustředí na podporu mírových úsilí, dokázanou narůstajícím počtem vojáků účastnících se mírových misí. Nárůst angažovanosti v humanitárních a mírových misích je pro Francii 90. let sice charakteristický, přesto se na její adresu snáší kritika, že se účastní pouze operací, které by mohly mít dopad na její národní zájmy¹²⁷. Za těmito humanitárními akcemi může stát úsilí o uchování statusu Francie jakožto „třetí mocnosti“, již chtěla vždy být. Avšak na druhou stranu nelze upřít, že ve Francii vznikl pojem „*ingérence humanitaire*“ neboli humanitární intervence. Tento koncept získal svou teoretickou základnu koncem 80. let minulého století především zásluhou Maria Bettatiho a Bernarda Kouchnera¹²⁸. Podle přístupu humanitární intervence je obyvatelstvo, jež je ohroženo hladem, masakry či jinými formami hromadného utrpení, má právo na pomoc¹²⁹. Stát má zasáhnout a pomoci bez ohledu na své vlastní zájmy.

Bílá kniha z roku 2008 podporuje tuto mezinárodní účast pro zajištění mezinárodní bezpečnosti ještě výrazněji. Od roku 1994 se Francie značně přiblížila

¹²⁷ Vilímek P., Francouzská bezpečnostní politika a strategické myšlení po konci studené války, s. 19.

¹²⁸ Bernard Kouchner je jedním ze zakladatelů humanitární neziskové organizace Lékaři bez hranic a bývalým ministrem zahraničních věcí od roku 2007 do 2010.

¹²⁹ Více o humanitární intervenci např. Bettati M. *Le droit d'ingérence*. Mutation de l'ordre international (Paris, Editions Odile Jacob, 1996).

Severoatlantické alianci, když tento proces završila návratem. Od 1994 se Evropská unie častěji angažuje v rámci mezinárodní bezpečnosti. Z ochranné armády, která čelila hrozbě z Východu, přešla Francie k tzv. armádě *de projection*. Projekce je hlavní úlohou armády. Ta již musí aktivně bojovat na vzdálených místech a často operuje v koalicích. Zapojuje se do aktivit OSN, NATO, EU. Mezi léty 1991–1995 se Francie stala hlavním přispěvatelem sil OSN, zatímco v dřívějších letech stála až na 14. místě. Angažuje se rovněž v první linii v operacích NATO, po událostech 2001 je přítomna ve všech oddílech EU¹³⁰. Válka v Zálivu stojí u zrodu opravdové mezinárodní aktivity Francie, která se již nezaměřuje pouze na obranu vlastního území a svých tradičních sfér vlivu. V průběhu studené války spatřuje Francie hrozbu ve střetu se státy Varšavského paktu. Její mezinárodní vojenská angažovanost je minimální, hlavním zájmem je obrana vlastního území a životních zájmů. Po rozpadu sovětského bloku si její představitelé uvědomují změny mezinárodního prostředí a zvyšují angažovanost Francie na mezinárodním poli skrze aliance – Evropskou unii, Severoatlantickou alianci a Organizaci spojených národů.

Koncept bezpečnosti je tedy rozšířen v rámci prohlubování o novou úroveň zájmu – úroveň mezinárodního systému. Vzhledem k postavení Francie ve světě jsou samozřejmě hrozby pro světovou bezpečnost i hrozbou pro ni. Francie si uvědomuje důležitost aliancí a spojenců, jak řekl Sarkozy ve svém projevu: „*Sám stát, osamocení národ, takový národ nemá vliv*“¹³¹. Francie dokázala využít určitého spojení mezi misemi OSN a historickou rolí Francie jakožto globálního hráče, vlastní demokracie a lidských práv. Účast francouzských obranných sil na mírových operacích OSN potvrzuje výjimečné postavení Francie ve světě a může představovat jakousi „náhradu“ za tradiční *mission civilisatrice*. Francie má příležitost spojit mezinárodní bezpečnost s možností prosadit svůj vliv a tedy dostát hlavnímu zájmu své zahraniční politiky – být jednou hlavních mocností světa.

¹³⁰ Gautier L., *La défense de la France après la guerre froide*, s. 209.

¹³¹ Cloture de Colloque sur La France, La Défense Européenne et l'OTAN au XXIeme Siecle, Paříž, 11. březen 2009, dostupné na: <http://www.ambafrance-no.org/spip.php?article1058>

3. Bezpečnost jedince

Jedinec byl v průběhu studené války a i dříve opomíjen v konceptu bezpečnosti, zájem se obracel na ochranu státu a obyvatelstva, které mu příslušelo. Avšak vzhledem k postupnému oslabení státu od počátku 90. let se větší pozornost upírá na jedince.

3.1. Před studenou válkou

Bezpečnost jedince coby občana Francouzské republiky nebyla explicitně zmíněna v žádném ze strategických dokumentů vydaných od vzniku páté republiky po konec studené války. Bezpečnost obyvatel je chápána jako bezpečnost národa příslušícího k danému francouzskému teritoriu, jak vyplývá například z Nařízení vydaného v lednu 1959, které se týkalo obecné organizace obrany. Podle tohoto nařízení má obrana za úkol zajistit bezpečnost a integritu území a stejně tak i život obyvatel. Obranu civilní má na starost ministr vnitra a spolupracuje v tomto směru s ministrem obrany. Aby byl zajištěn veřejný pořádek, může počítat s podporou armády. Podle zákona č. 72–1149 z 23. prosince 1972, který modifikoval nařízení z ledna 1959, „v případě hrozby týkající se jedné či více vojenských obranných zařízení, může být vojenské vedení odpovědné za veřejný pořádek dekretem ministerské rady¹³²“.

Bílá kniha z roku 1972 představuje jako hlavní misi své obranné politiky obranu národa neboli obyvatel jakožto celku, nikoliv jeho jednotlivců. „*Musíme nejdříve zajistit bezpečnost národního území a jeho obyvatel. [...] politicky přispívá obrana k protekci nezávislosti národa*¹³³“. Jedna ze čtyř hlavních misí obranné politiky se zabývá obranou teritoria, která se týká všech Francouzů, především pak obranou tzv. citlivých míst, převážně strategických jaderných sil (Force Nucléaire Stratégique). Tyto 4 mise jsou rozšířeny o tzv. doplňkové mise armád. „*Faktem zůstává, že armáda je pouhou svou existencí důležitým potenciálem ve službách francouzského společenství a národní solidarity.*“¹³⁴ Tato koncizní kapitola je rozdělena na Národní četnictvo a

¹³² Loi n° 72-1149 du 23 décembre 1972 modifiant l'article 17 de l'ordonnance n° 59-147 du 7 janvier 1959 portant organisation générale de la défense, dostupné na stránkách: <http://www.lexpol.pf/LexpolAfficheTexte.php?texte=211858>

¹³³ Livre Blanc sur la Défense de 1972, dostupné na: http://www.vie-publique.fr/documents-yp/livre_blanc_1972.shtml

¹³⁴ Ibidem.

Civilní obranu. Četnictvo je v dennodenním kontaktu s populací ve městech a na venkově: „*Tato elitní zbraň tvoří po skoro dvě století jednu z nejsilnějších a nejefektivnějších částí naší bezpečnosti, naší politiky a našeho společenského života.*“¹³⁵ Četnictvo je rozdělené do teritoriálních brigád (přibližně 30 000 mužů) a zajišťuje pro Francouze řadu úkolů, které jsou zdánlivě nepatrné, ale přesto zásadní. Mobilní četnictvo (16 000 mužů) sloužící veřejné správě je silou, jež udržuje pořádek a musí být vždy k dispozici. V případě, že dojde k živelným katastrofám či veřejnému nepořádku, je nastolena civilní obrana a lze využít i ozbrojených složek. „*Tyto aktivity, které jsou doplňkem specifické úlohy armád, ale okamžitě prospěšné národnímu společenství, znamenají trvalou solidaritu armád k národu.*“¹³⁶ Veškerý zájem je soustředěn na ochranu území a jeho obyvatelstva, jakožto součást tohoto území.

Vojenský programový zákon na léta 1984 až 1988 již reflektuje novou hrozbu, které jsou demokracie vystaveny, totiž mezinárodní terorismus, avšak na střet s ním armádu nepřipravuje. Francouzské síly jsou připraveny pomoci obyvatelům v případě přírodních katastrof – ve Francii, ale i mimo ni. Svou účastí též mohou pomoci v humanitárních operacích, operacích k udržení míru a misí veřejné služby. Angažuje-li Francie své síly do humanitárních akcí, zohledňuje tak i bezpečnost jednotlivců ve světě. Tento zákon zmiňuje i ochranu státních příslušníků vně Francie, soustřeďující se převážně v oblastech, které jsou v zájmu Francie – tedy státy, se kterými má Francie podepsané obranné dohody. Četnictvo přejímá určitou část úkolů armády v rámci obrany francouzského teritoria – převážně výzkum a informovanost, účast na obraně tzv. citlivých míst či bezpečnost silničních spojení.

3.2. Po studené válce

Cíl nově přijatého zákona na roky 1990 až 1993 je následující: ochránit nezávislost a identitu Francie a její životní zájmy. V rámci misí přebírá cíle ustanovené již za studené války – humanitární mise, ale i ochranu svých státních příslušníků v zahraničí, přičemž předpokládá převážně země africké, tedy země, s nimiž má Francie podepsané vojenské dohody a kde má přítomné vojenské vedení.

První kroky ke změně reprezentuje Bílá kniha z roku 1994, v níž ministr obrany François Léotard ve své předmluvě vymezuje její roli: „*Rád bych a nakonec zdůraznil,*

¹³⁵ Ibidem.

¹³⁶ Ibidem.

*do jaké míry je tato Bílá kniha věrná francouzské a republikánské koncepci obrany. V prvé řadě se obrací na obyvatele této země. Je též určena mužům a ženám, civilním i vojenským, kteří každý den brání naši zemi. Opravdu není obrany bez lidu.*¹³⁷ Bílá kniha z roku 1994 představuje i nové „zranitelnosti“, které se více dotýkají bezpečnosti obyvatelstva. Na mezinárodní scénu přichází již hrozby nevojenského původu, které ochromují bezpečnost – zjednodušené či povzbuzované globalizací. Je to například terorismus či obchod s drogami, které mohou ohrozit bezpečnost či integritu země a život obyvatelstva. *„Diversifikace rizika všeho druhu charakterizuje rovněž konec tohoto století. Vede ke zvýšení zranitelnosti naší společnosti, což může ohrozit národní soudržnost. Proto je vnější a vnitřní bezpečnost čím dál více propojená. Toto zjištění vyžaduje globální přístup k obraně, což představuje třetí cíl naší obranné politiky.*¹³⁸

Francie představuje v Bílé knize z roku 1994 své tři hlavní cíle své obranné politiky: (1) hájit zájmy Francie; (2) vybudovat Evropu a přispět k mezinárodní stabilitě a (3) zavést globální koncepci obrany. V rámci prvotního cíle – obrany svých zájmů – lze rozlišit zájmy tří úrovní – životní, strategické a zájmové. Životními zájmy Francie jsou zajištění integrity národního území (metropole a DOM-TOM) a jejich přístupu vzdušných i námořních, svobodné vykonávání její suverenity a ochrana jejího obyvatelstva. Třetí cíl rozpracovává realizaci globální koncepce obrany. Změny mezinárodního systému ovlivňující obranu se nesoustředí jen na aspekty vojenské či strategické. Týkají se života národa v jeho celku. Vedle ekonomické či sociální oblasti jde především o každodenní existenci obyvatelstva.

Tyto změny volají dnes ještě více než včera po globální koncepci obrany. Obrana musí pokrývat veškeré aktivity státu a zapsat se do života národa, čímž dochází k potvrzení Nařízení ze 7. ledna 1959, řešící organizaci obrany. Tato koncepce spojuje obranu vojenskou s dimenzí civilní a ekonomickou, ale i sociální a kulturní – tedy národní soudržnost, civilní obranu a ekonomickou obranu. Národní soudržnost souvisí se silou národa. Síla nevyvěrá toliko z rozsahu území, jako spíše ze společenské organizace, z výchovy občanů, jejich solidarity a hodnot, které je spojují. *„Obrana je neoddělitelná od ideje národa.*¹³⁹ Civilní obrana zajišťuje: ochranu obyvatel, udržení veřejného pořádku a zachování kontinuity vládního působení. Jejich důležitost je

¹³⁷ Livre Blanc sur la Défense de 1994, předmluva Françoise Léotarda.

¹³⁸ Ibidem, s. 24.

¹³⁹ Ibidem, s. 28.

v současném světě ještě více posílena. Ochrana obyvatel znamená nutnost upozornit a pokrýt možnosti nebezpečí přírodních a technologických. „*Občan od státu očekává stále více a více, aby přijal trvalá opatření prevence a aby měl nezbytné prostředky k pomoci.*“¹⁴⁰ Dalším faktorem v rámci civilní obrany je ochrana suverenity státu. Z tohoto hlediska se zájem obrací na místní autority, převážně na starosty, kteří fungují jako jacísi agenti státu v rámci veřejné služby státu vůči svým občanům. „*Prioritou obrany Francie jsou její vojenské schopnosti. Její civilní a ekonomický rozměr by neměl být přehlížen a dává jí globální charakter.*“¹⁴¹ V rámci čtyř zaměření ozbrojených složek je jejich permanentním cílem ochrana území (protection). Ochrana se týká vzdušných a námořních přístupů, ale i pozemských hranic, hrozeb nukleárních, biologických či chemických. Ochrana obyvatelstva je zajištěna především policejními silami a četnictvem, doplněnými o ozbrojené složky. V rámci globální koncepce obrany má privilegované místo již zmíněná civilní obrana, jejíž mise jsou zajišťovány ministrem vnitra. Do ochrany obyvatelstva mohou být zapojeny i ozbrojené složky, které disponují např. různými specializovanými prostředky, jež civilní služba nemá.

V oblasti ochrany jedince na mezinárodní scéně prostřednictvím mezinárodní aktivity Francie je nejdůležitější Organizace spojených národů. „*Rada bezpečnosti je jedinou mezinárodní autoritou oprávněnou rozhodnout o použití donucovacích prostředků státu proti státu, kromě legitimních akcí individuální či společné sebeobrany podle článku 51 Charty.*“¹⁴² Těto legitimní autority se mohou dovolávat státy, organizace a někdy i národy. „*Mírové operace pod záštitou OSN nebo operace, které OSN přímo poskytuje, se v posledních letech mnohonásobily, ale také změnily svůj rozsah a svůj účel. Mise tzv. modrých přileb již nejsou tak jednoduché jako v minulosti, kdy šlo primárně o udržení míru po ukončení bojů. Přidávají se i nová pověření – od zavedení státního pořádku po dočasné opatrovnictví v prostředí otevřeného konfliktu, válek či městských guerill se zapojením desítky tisíc vojáků.*“¹⁴³

Bílá kniha však tematizuje pouze operace udržující mír, nikoliv přímou ochranu jednotlivce v zahraničí. „*Dobrovolná politika, kterou Francie prosazuje ve službách míru a práva, zapadá do multilaterálního rámce, ke kterému má plnou legitimitu.*“¹⁴⁴ Francie též může zasahovat ve státech, v nichž má své vojenské vyslance – tedy těch,

¹⁴⁰ Ibidem, s. 28.

¹⁴¹ Ibidem, s. 29.

¹⁴² Ibidem, s. 39.

¹⁴³ Ibidem, s. 40.

¹⁴⁴ Ibidem, s. 43.

se kterými má podepsané smlouvy. V místech, kde má své vojenské mise, je jedním z jejích úkolů ochrana francouzských příslušníků na daném místě. Jak zmiňuje Bílá kniha, jde především o africké státy, kde má Francie stále svůj eminentní zájem. Vojenské mise musí též dohlížet na nebezpečí krizí, ale i podpořit zájem afrických armád o respekt vůči právnímu státu. Zřízení či reforma místních ozbrojených sil pro ochranu veřejného pořádku je jednou z priorit, které jsou nezbytné pro vývoj směrem k demokracii. Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, pouze jeden z možných scénářů, které Bílá kniha navrhuje, se týká mezinárodní úrovně v rámci humanitárních krizí, pod níž zčásti spadá i ochrana jednotlivce – jde o scénář číslo 5: operace v prospěch míru a mezinárodního práva. Zmíněny tu jsou i striktně humanitární akce a očekává se jejich navýšení. Nelze však opomenout vůli po minimalizování ztrát na životech nejen na straně Francie, ale i eventuálního soupeře a hlavně z řad civilního obyvatelstva. O těchto humanitárních akcích může být rozhodnuto mezinárodními organizacemi, tedy převážně OSN, ale i na základě „*žádosti státu a zainteresovaných zemí*“¹⁴⁵.

Mezi vydáním první a druhé Bílé knihy od konce studené války uběhlo 14 let, během nichž se mezinárodní prostředí v rámci bezpečnosti jedince silně proměnilo. Atentáty 11. září 2001 nastolily či potvrdily nově vzniklou hrozbu – terorismus. Bílá kniha z roku 1994 se o terorismu sice již zmiňuje, avšak nijak zevrubně se mu nevěnuje. Terorismus, který se přímo týká bezpečnosti jednotlivců, se dostal i do francouzského obranného diskursu nejen díky sérii útoků, které si Francie zažila v průběhu roku 1995. V rámci projevu, který Jacques Chirac pronesl v New Yorku 22. září 2003 na konferenci „Proti terorismu, pro lidstvo“, akcentuje pojetí občana jakožto jednotlivce. „*Na základě našich hodnot, práva a občanských svobod porazíme terorismus. [...] S ohledem na univerzální hodnoty, jež nás spojují, musíme vynalézt politiku diverzity, která zohlední hrdost národů, jejich identity, jejich původy, jejich kultury, jejich přínos k bohatství člověka a světa.*“¹⁴⁶ Vojenský programový zákon, který tuto změnu poprvé reflektuje, je zákon pokrývající léta 2003 až 2008 a představuje hrozby přímo ohrožující Francouze. „*Tyto atentáty otevřely dveře k novým*

¹⁴⁵ Ibidem, s. 74.

¹⁴⁶ Discours de Jacques Chirac, Conférence „Contre le terrorisme, pour l’humanité“, 22 septembre 2003, New York, dostupné na stránkách: http://www.jacqueschirac-asso.fr/fr/les-grands-discours-de-jacques-chirac?post_id=2489

*typům konfliktů, bez bitevního pole a bez jasné armády, v nichž protivník připravený užít zbraně hromadného ničení míří jasně proti populacím.*¹⁴⁷ Zranitelnost Francie na jejím teritoriu se zvyšuje – a to vůči její infrastruktuře a rozhodovacím centrům i obyvatelstvu –, což musí být zohledněno ve všech těchto dimenzích. Hranice mezi mezinárodním a vnitřním terorismem již není tak ostrá: *„Odstranění vzdálenosti, zeslabení hranic a rozvoj terorismu do typu určité války přispívá k částečnému smazání hranice mezi vnitřní a vnější bezpečností.*¹⁴⁸ Tento zákon byl jakýmsi předvojem pro Bílou knihu z roku 2008, která se již na ochranu jednotlivců zaměřuje více. Přestože je boj proti terorismu zcela prioritní, je nutné si uvědomit, že *„nesmíme podlehnout pokušení omezit všechny otázky obrany a bezpečnosti tomuto nutnému boji“*¹⁴⁹.

V projevu Jacquese Chiraca předneseném před armádou 8. ledna 2007 zazněla představa o světě spočívajícím na určitých hodnotách, jež Francie trvale obhazuje a které jsou důležité pro ochranu jednotlivců nejen ve Francii, ale i po celém světě. *„První poslání státu je bezpečnost Francie a jejích obyvatel, protekce jejich zájmů a obrana jejího rang. Je zodpovědná za zajištění národní nezávislosti. Je garantem našich životních zájmů a zodpovědná za směřování našeho osudu, za solidaritu s našimi evropskými partnery a našich spojenců, za zapojení se pro mír. Francie tak činí v rámci vize světa založeného na univerzálních hodnotách lidské důstojnosti, respektu, spravedlnosti a solidarity.*¹⁵⁰

Nová Bílá kniha z roku 2008 představuje v definici strategie Francie inovativní řešení. Strategie se již nezaměřuje pouze na obranu, ale také na národní bezpečnost. *„Vývoj mezinárodní situace mění některé ze základů tradiční politiky v oblasti obrany a bezpečnosti a zároveň podporují nejistoty týkající se bezpečnosti Francie a Evropy. Je nutné zajistit nový přístup k bezpečnosti národa.*¹⁵¹ Ve své předmluvě prezident Nicolas Sarkozy již operuje s pojmem Francouz. *„S tímto titulem [šéf armád] mám dva cíle: aby naše země zůstala velkou vojenskou a diplomatickou mocností připravenou na výzvy, které nám přisuzují naše mezinárodní závazky, a aby stát zajistil nezávislost*

¹⁴⁷ Loi n°2003-73 du 27 janvier 2003 relative à la programmation militaire pour les années 2003 à 2008, dostupné na: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000234154>

¹⁴⁸ Loi n°2003-73 du 27 janvier 2003 relative à la programmation militaire pour les années 2003 à 2008, dostupné na: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000234154>

¹⁴⁹ Colard D. La doctrine de dissuasion française et le „testament nucléaire“ du Président Chirac: le discours du 19. janvier 2006, In. Pascallon P. (dir.) *La Vème république, 1958-2008: 50 ans de politique de défense*, s. 109.

¹⁵⁰ Chirac J., La sécurité de la France, *Défense nationale et sécurité collective*, roč. 63, únor 2007, s.7-10.

¹⁵¹ Défense et Sécurité nationale. Le Livre Blanc, s.58.

*Francie a ochranu všech Francouzů.*¹⁵² Jejím cílem je řešit rizika a hrozby, které mohou mít vliv na život národa. Globalizace nevytváří svět ani lepší ani nebezpečnější, než byl před dvěma desetiletími. Avšak mezinárodní systém je méně stabilní, méně kontrolovatelný, a o to více znepokojující. Žádá odpovědi na jednu stranu globální a na druhou více specifické. Mezi nové hrozby doléhající se zranitelnost teritoria a občanů nejen Francie, ale i Evropy patří hlavně terorismus, který přímo ohrožuje obyvatelstvo a evropské území. Již v červnu 2006 byla vydána Bílá kniha zabývající se terorismem – *Livre blanc du gouvernement sur la sécurité intérieure face au terrorisme*. Nové hrozby mohou být i původu přírodního či ohrožující zdraví, oboje představují přímé ohrožení pro obyvatelstvo. Další zájem je pak soustředěn na státní příslušníky Francie. Jejich počet se snižuje v afrických státech, ale zvyšuje na jiných kontinentech, což musí nová strategie reflektovat.

Hlavním zájmem Francie je samozřejmě strategie národní bezpečnosti. *„Prostředky zajišťující vnitřní a civilní bezpečnost se činí ku profitu obyvatelstva a adaptují se průběžně novým misím. Její silné stránky, její historie, její kapacity musí být dány do služby ochrany občanů, zájmů a povinností země v rámci přetvořeného rámce, přizpůsobeném změnám, nadějím a úzkostem spojené s globalizací.*¹⁵³ Francie má v rámci této nové strategie národní bezpečnosti tři cíle: první je obrana obyvatelstva a území, což je primární úkol a zodpovědnost státu; druhý je zajistit přispění Francie k evropské a mezinárodní bezpečnosti a třetí pak obrana hodnot republikánského paktu, který spojuje všechny Francouze s jejich státem (principy demokracie, převážně individuální a společné svobody, úcta k lidské důstojnosti, solidarita a spravedlnost). Takto vyložené cíle jsou v rámci francouzské obranné politiky úplně nové. V předešlých konceptech se zmiňuje pouze o zajištění mezinárodní stability skrze mírové operace. Nyní se formuje i koncepce národní bezpečnosti. Politika vnitřní bezpečnosti musí trvale zajistit ochranu obyvatelstva, garantovat regulérní fungování veřejné moci, zajistit běžný život státu v průběhu krizí a bránit zájmy bezpečnosti národa proti všem nevojenským hrozbám, které by je mohly ohrozit.

Původní čtyři strategické koncepce (jaderné odstrašení, akce, ochrana, projekce) z předešlé Bílé knihy se rozšiřují o: *znalost* (connaissance) a *předjímání* (anticipation). Tyto kapacity jsou totiž užitečné pro všechny mise, ať už jde o bezpečnost vnitřní či vnější. Dále jsou to prevence a jaderné odstrašení, které musí

¹⁵² Ibidem, předmluva Nicolase Sarkozyho.

¹⁵³ Ibidem, s. 62.

zabránit ohrožení Francie, a konečně ochrana a intervence, jež mají státu zajistit bezpečnost *citoyens* (občanů), společnosti a ekonomického života. Národní bezpečnost má být zajištěna kombinací těchto funkcí. V rámci ochrany (*protection*) lze očekávat dva typy nebezpečí – úmyslné a neúmyslné. Mezi úmyslné řadí Francie teroristické akce a hrozby zasažením novými zbraněmi, zvláště balistickými. Mezi neúmyslné patří zdravotní krize, přírodní katastrofy – ve spojitosti s evolucí životního prostředí a klimatu –, ale i katastrofy technologické. V této oblasti dochází k jediným aktivitám na národním území. „*Mechanismus vnitřní bezpečnosti a civilní bezpečnosti se musí připravit na formy agrese či krize, které mohou vážně zasáhnout národní území. V důsledku musí civilní a vojenské prostředky vyvinout nové formy spolupráce.*“¹⁵⁴ Spolupráce musí probíhat nejen při krizi, ale i před jejím vypuknutím a po jejím ukončení. Ve všech oblastech musí dojít k výraznému zlepšení. Zvláštní důraz je kladen na způsob a rychlost zprostředkování informace, tj. informovanost obyvatelstva o hrozbách. Francie musí především disponovat rychlým informačním systémem, který by obyvatele zpravil o vypuknutých hrozbách moderními způsoby: sirény, SMS, veřejné nástěnky ve městech, nádražích, letištích aj. A právě v této oblasti dochází ke spolupráci na evropské úrovni. Bezpečnost obyvatel a území může být plně zajištěna jen v koordinaci s ostatními evropskými státy, neboť krize mohou překračovat hranice. Dále se akcentuje nutnost výchovy společnosti k hlubšímu porozumění problematice spojené s národní obranou a vůbec větší zapojení obyvatel do této oblasti. Dalším krokem je sblížení mezi policií a četnictvem, v němž by mělo dojít k přechodu četnictva pod ministerstvo vnitra, které o něm bude následně rozhodovat. Četnictvo bude ale zároveň podléhat i ozbrojeným silám a bude pokračovat v plnění svých misí vojenské obrany. I nadále bude aktivní v období míru i krizí, ve vojenských konfliktech, na území národním i v operacích v zahraničí¹⁵⁵. V roce 2009 opravdu došlo k přesunu četnictva, které nyní spadá po ministerstvo vnitra.

Francie se v rámci ochrany obyvatelstva zaměřuje i na roli Evropské unie, která se angažuje v rámci oblasti vnitřní bezpečnosti, např. v boji proti terorismu či proti organizovanému zločinu aj. Tento apel je zároveň důkazem toho, jakou důležitost Francie Evropské unii i v této doméně přisuzuje. Evropský rámec nabízí soudržnost adaptovanou na moderní krize, díky možnému spojení vojenských a civilních instrumentů a Francie volá po větším zapojení. Jedním z hlavních instrumentů

¹⁵⁴ Ibidem, s. 129.

¹⁵⁵ Ibidem, s. 230.

mezinárodní bezpečnosti nadále zůstává Organizace společnosti národů. „*Vývoj konfliktuality – tj. vnitřní konflikty, soukromí aktéři, asymetrie, terorismus – nesmí být záminkou pro zpochybnění kolektivních pravidel. Naopak tyto jsou ještě důležitější pro existenci a dodržování schváleného právního rámce, ať už se jedná o ochranu civilistů, zacházení s vězni, zákaz mučení či trestání válečných zločinců a ochrany civilistů. Kromě vojenské intervence byla otázka legitimacy již předložena generálním tajemníkem Spojených národů a samotnou Radou bezpečnosti. Kromě přímých vojenských zásahů dochází k evoluci i pro případy genocidy, etnických čistek či jiných závažných porušení mezinárodního humanitárního práva, proti kterým náleží zodpovědnost chránit mezinárodní komunitě.*“¹⁵⁶ Posledním bodem kapitoly Kolektivní bezpečnost v 21. století je obrana lidských práv – oblasti, jíž se žádná z předchozích koncepcí nevěnovala. Zkušenost 20. století ukázala na spojení, které existuje mezi popíráním lidských práv a velkými historickými katastrofami. „*Suverenita státu spočívá hlavně v ochraně jeho obyvatelstva. Ani princip nevměšování se do záležitostí státu ani princip suverenity státu nemohou být vysvětlením pro obhajobu takových krutostí, jako jsou masakry či jiné formy porušování mezinárodního humanitárního práva.*“¹⁵⁷ Francie tedy podporuje úsilí Mezinárodního trestního tribunálu a nalezne způsoby, jak posílit univerzálnost a způsoby akce. „*Přednost práva, respekt k civilistům, tolerance mezi a v rámci národů, tedy samotné hodnoty, které tvoří chartu Spojených národů, musí být neustále připomínány, bráněny a integrovány do strategie národní bezpečnosti.*“¹⁵⁸

V rámci strategických činností obrany Francie je úkol ochrany národního území hlavním úkolem ozbrojených sil. Tuto roli plní četnictvo, námořnictvo a letectvo.¹⁵⁹ V případě krize či asymetrického útoku mohou být posíleny vojenskými prostředky (převážně ochrana proti zbraním hromadného ničení), ale i při přírodní či průmyslové katastrofě. Francouzské ozbrojené síly se tedy zapojují i na území vlastního státu (tzv. MISSINT – *Mission intérieures* – vnitřní mise), což je jejich druhé největší zapojení. Patří mezi ně mise pro vnitřní bezpečnost, záchrana a pomoc obyvatelstvu v případě mimořádné události či boj proti lesním požárům. Podle informací Ministerstva obrany

¹⁵⁶ Ibidem, s. 115.

¹⁵⁷ Ibidem, s. 123.

¹⁵⁸ Ibidem, s. 123.

¹⁵⁹ Námořnictvo má zajistit boj proti mořskému znečišťování, za záchranné akce na moři a za boj proti nelegálnímu obchodu. Letectvo má za úkol nasazení letadel a za vzdušnou detekci a intervenci.

Francie je do vnitřních misí v současnosti zapojeno 2000 vojáků.¹⁶⁰ Avšak největší roli hraje v případě prevence a boje proti terorismu tzv. plán *Vigipirate*. Jde o plán ostráživosti, dozoru a centralizace zpravodajství. Umožňuje zvládat různé situace, které by mohly ohrozit bezpečnost osob na území státu. Účastní se ho permanentně vojáci tří armád, jimž pomáhá četnictvo a policie.¹⁶¹ Navzdory tomu, že plán *Vigipirate* vznikl již za prezidentství Valéry Giscarda d'Estainga, pozornost se na něj obrací teprve v posledních letech. Existují čtyři stavy pohotovosti, které vláda vyhláší dle úrovně rizika (žlutá úroveň – existující, ale nepotvrzená rizika; oranžová úroveň – riziko teroristické činnosti; červená úroveň – potvrzené riziko několika vážných atentátů; jasně červená úroveň – potvrzené riziko koordinovaných, současně probíhajících teroristických aktivit). Na zemi dochází k hlídkám na nádražích, letištích, v přístavech a u významných objektů, ve vzduchu se pohybují stíhací letouny v bojové pohotovosti, aby v případě potřeby zastavily všechny podezřelé letouny, a v pobřežních vodách zajišťuje hlídky námořnictvo¹⁶². Od září 1995, kdy Francii zasáhla vlna atentátů, se ozbrojené síly účastní zesílení všeobecné bezpečnosti v rámci vládního plánu *Vigipirate*. Od června 2005 a po atentátech v Londýně byl plán aktivován na červenou úroveň. V současné době se jej účastní přibližně 1000 vojáků pozemního vojska, 150 námořníků a 200 vojáků letectva. Hodnocení hrozeb provádí specializované jednotky s ohledem na vývoj národní a vývoj mezinárodní situace.

3.3. Hodnocení

Z dokumentů, které byly představeny, vyplývá, že po dobu studené války se francouzská obranná politika držela realistického vidění tehdejšího světa. Hrozba se týkala státu, k jehož území obyvatelstvo patřilo. Ve všech dokumentech je nicméně obyvatelstvo přítomno. Již Nařízení z ledna 1959 mluví o civilní obraně a bere ohled na bezpečnost obyvatel nejen z hlediska možného vypuknutí války, ale i jejich ochrany proti nebezpečí na vlastním území (přírodní katastrofy aj.). V takovém případě je účast ozbrojených složek na ochraně obyvatel možná, i když podléhá souhlasu na vládní úrovni. Tyto podmínky jsou drženy dodnes. Bílá kniha z roku 1972 se ochranou jednotlivce sice explicitně nezabývá, nicméně obranná politika byla za průběhu studené

¹⁶⁰ Informace Ministerstva obrany, dostupné na: <http://www.defense.gouv.fr/operations/france>

¹⁶¹ Gautier L. *La défense de la France après la guerre froide*, s. 39.

¹⁶² Lallemand de Driésen N. *Principy bezpečnostní a obranné strategie Francie*, s. 74.

války jednoznačná – jak bylo uvedeno, v této oblasti panoval silný konsensus –, a nebylo tudíž zapotřebí ji více rozvádět. To je také patrně důvod jejího užšího zaměření. Ochrana Francie a jejího území znamená vlastně i ochranu jednotlivce. Není opomenut ani francouzský příslušník v zahraničí, i když v takovém případě je zájem Francie omezen pouze na státy, v nichž je přítomen vojenskou, ochranou svých příslušníků na územích jiných států se nezabývá. Vojenský programový zákon vydaný v roce 1983 představuje již rozšířené pojetí ochrany jednotlivce. Poprvé zmiňuje terorismus, avšak dále jej nerozebírá. Zároveň opakuje nutnost účasti francouzských ozbrojených sil při pomoci obyvatelstvu v případě přírodních katastrof „*ve Francii, ale i mimo ní*“. Z citace lze odvodit, že tato pomoc může být i přeshraniční, a netýká se tudíž jen francouzských zámořských území. Výsledkem je rozšíření ochrany jednotlivce z roviny státní i na mezinárodní úroveň. Avšak přestože se francouzské ozbrojené síly účastní humanitárních akcí, nevztahuje se jejich pomoc na ochranu jednotlivců na mezinárodní úrovni zasažených např. genocidou.

Bílá kniha z roku 1994 se poněkud více ohlíží na potřeby a ochranu jednotlivců. Odvolává se na republikánské hodnoty, na hodnoty národa, mluví o občanech, a nikoliv o obyvatelstvu. Jak postřehl Jean-Luc Mathieu ve svém díle *La Défense Nationale*, v první Bílé knize se mluví o národní obraně, ovšem v Bílé knize roku 1994 se v souvislosti s národem slovo obrana nevyskytuje. Lze tedy usoudit, že je méně nacionalistická, což koresponduje s jejím zájmem obrany nejen vlastního státu, ale celého mezinárodního systému a jednotlivců. Posláním Bílé knihy je také informovat občany o obranné politice jejich státu. Toto intenzivnější zaměření obranné politiky na jedince je zcela logické a nevyhnutelné, vezmeme-li v úvahu, že mezi vnitřní a vnější bezpečností dochází postupně ke stírání rozdílů. I když v této Bílé knize není role jednotlivce explicitně podtržena, na jeho bezpečnost je očividně kladen větší důraz. Dochází zde nejen k prohloubení (ze státu na jedince), ale i k rozšíření konceptu bezpečnosti, v němž je představen tzv. globální přístup k ochraně obyvatelstva.

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, po konci studené války je uvědomění si mezinárodní úrovně v rámci obranné politiky mnohem silnější. Důsledkem je i větší ohled na ochranu jednotlivců na mezinárodní úrovni. Francie se více angažuje v akcích Organizace spojených národů, jejímž cílem je nejen zastavení lokálních válek či konfliktů, ale i humanitární akce a akce proti genocidě. Francie se staví do role obránce lidských práv nejen na svém území, ale i po celém světě. I když se Bílá kniha snaží adekvátněji reagovat na nově nastalou mezinárodní situaci, přece jen byla vydána pár

let po pádu železné opony, a tudíž nemohla pojmout vše nové, co nastalá situace přinesla, komplexně. Větší důležitost jednotlivcům připsala až poslední Bílá kniha, jak již její název napovídá. Nezaměřuje se už výhradně na obrannou politiku, kterou většinou rozumíme akce vně státu, ale i na národní bezpečnost, pokrývající právě ochranu jednotlivců. Nová strategie se soustředí především na občana. Zároveň se již nepřihlíží pouze k jednotlivci na území Francie, ale mluví se i o ochraně obyvatel celé Evropy. Zde je tedy patrné i lokální rozšíření. Hrozby, které přímo ohrožují obyvatele, se v globalizovaném světě stále množí – od terorismu, nelegální obchod až po obchod s drogami – a nová strategie na ně musí najít odpověď. Ochrana obyvatelstva a území musí být srdcem strategie, neboť nové hrozby poukazují na nové zranitelnosti státu.

Poslední Bílá kniha představuje mnohem komplexnější přístup k bezpečnosti země. Nejde již jen o problematiku obrany, ale bude se týkat celé státní správy a občanů samotných. Občan se má stát ústředním prvkem strategie obrany a bezpečnosti a bude také hrát ústřední roli pro naplnění jejích cílů. Jak píše Vlastimil Galatík, je otázkou času, zda se tento přístup ukáže jako pozitivní či nikoliv, ale můžeme jej považovat za nový impuls pro úvahy o bezpečnosti a obraně ve věku globalizace¹⁶³.

¹⁶³ Galatík V., Francouzská Bílá kniha obrany a bezpečnosti, *Defence and strategy*, 2/2008, s. 121.

4. Ustupující role armády

Vzhledem k novému konceptu bezpečnosti, který se prohloubil a rozšířil, dochází k ohrožení států i ze jiného hlediska než jen vojenského, na což musí obranná politika reagovat. Zájem státu se nutně obrací i do jiných sfér a tedy dochází k oslabení obranné politiky.

4.1. Co pokrývá obranná politika?

Podle republikánské tradice má obrana zůstat záležitostí všech občanů. Odvod byl po dlouhou dobu významný pro spojování občanů k obraně svého národa. Povinný odvod byl zaveden zákonem 21. března 1905, avšak jeho původ sahá až k Velké francouzské revoluci. Armády byly po dlouhou dobu vždy prvním symbolem suverenity, převážně pro jejich roli v obraně hranic a v dobývání nových teritorií. Podle Bílé knihy z roku 1972 *„obrana je záležitostí všech a armáda je vyjádřením národa“*¹⁶⁴. V prvním zákoně přijatém po pádu Berlínské zdi se hovoří o významu armády pro národ: *„Úzký svazek mezi národem a armádou je podmínkou pro dobrou obranu“*¹⁶⁵. V Bílé knize vydané roku 1994 se její 4. kapitola věnuje vztahu mezi obranou a společností. Již od vzniku tzv. trvalé armády je francouzská historie neoddělitelná od historie její armády. V roce 1996 přichází Jacques Chirac a oznamuje zrušení povinné vojenské služby a profesionalizaci armády, neboť armáda již nebyla schopna odpovídat na nové hrozby, které se před ni postavily. Podle Code de la défense, nařízení přijatého 20. prosince 2004, které seskupuje veškeré legislativní úpravy týkající se obranné politiky, dochází k rozdělení armády na pozemní vojsko, národní námořnictvo a letectvo, poté na četnictvo a na vševojenskou podpůrnou službu (services de soutien interarmées). Mise ozbrojených sil jsou vyjádřeny článkem L3211-2 Kódu obrany. Ozbrojené síly republiky jsou ve službách národa. Mise vojsk jsou připravit a zajistit silou zbraní obranu vlasti a vyšších národních zájmů. Četnictvo musí dbát o veřejnou bezpečnost a zajistit dodržování pořádku a vykonávání zákonů.

¹⁶⁴ Livre Blanc sur la Défense de 1972, dostupné na: http://www.vie-publique.fr/documents-yp/livre_blanc_1972.shtml

¹⁶⁵ Loi de programmation no 90-32 du 10. janvier 1990 relative a l'équipement militaire pour les années 1990-1993, dostupné na: <http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000342599>

Francouzská armáda je pro obyvatelstvo symbolem vyjádření národní soudržnosti a tedy francouzské identity¹⁶⁶.

Podle Nařízení z ledna 1959 je obrana národa tvořena třemi složkami: (1) vojenskou obranou; (2) obranou civilní a (3) obranou ekonomickou. *Comité de défense* se účastní i ministr financí, který do určité míry obranu ekonomickou. Ministr financí má zajistit prvotní rozdělení zdrojů určených pro řádné zajištění bezpečnosti, zajištění cen a organizaci vývozních a dovozních komerčních operací. Bílá kniha z roku 1972, jak již bylo řečeno, obrannou politiku Francie příliš nerozvádí, a to vzhledem ke konsensu, který v této doméně panoval. Avšak v rámci daných cílů obranné politiky dochází k rozšíření nejen i mimo armádu: „*Na začátku je potřeba zdůraznit, že i když se národní obrana demonstruje existencí ozbrojených sil, opírá se i o jiné skutečnosti – demografické, ekonomické, sociální a kulturní. Demografické skutečnosti, neboť obrana vyžaduje množství a mládí. Skutečnosti ekonomické, neboť – jak bylo již řečeno – ekonomická prosperita státu je majoritním faktorem jeho politické svobody. Skutečnosti sociální, protože patriotismus, základní a křehká síla, špatně snáší a v dnešních dnech méně než dříve silné nespravedlnosti, velké nerovnosti. Konečně skutečnosti kulturní, protože tyto velmi přispívají k mezinárodnímu uznání státu a duchovnímu dědictví, které je potřeba chránit pro povzbuzení ducha obrany*“¹⁶⁷. I když jsou tyto další faktory na počátku Bílé knihy zmíněny, nadále rozvíjeny nejsou. Celá Bílá kniha se zabývá výhradně armádou a úkoly obranné politiky v rámci vojenského sektoru, přičemž ani ty nijak zevrubně nerozvádí (vzhledem ke zmíněnému konsensu na celé politické scéně). I v následujících vojenských zákonech se mluví pouze o obranně vojenské – v zákoně na roky 1984 až 1988, ale i na roky 1990 až 1993.

Bílá kniha z roku 1994 již přichází s širším pojetím obrany, která má globální charakter. Jak píše ve své předmluvě premiér Edouard Balladur: „*Nakonec vláda zdůrazňuje, že obrana má globální charakter, který se neomezuje pouze na svou vojenskou dimenzi, i když podstatnou. Civilní a ekonomické obraně se musí věnovat více pozornosti [...] Obecněji se musí hlídat úzké spojení mezi naší obranou a naší koncepcí národa. Obrana je reálná a pevná, pokud se opírá o spravedlivou politickou*

¹⁶⁶ Podle Gregoryho se toto odvíjí od invaze z roku 1791, kdy francouzské obyvatelstvo vzalo do svých rukou zbraně, aby bránilo nově vzniklou republiku.

¹⁶⁷ Livre Blanc sur la Défense de 1972, dostupné na: http://www.vie-publique.fr/documents-vp/livre_blanc_1972.shtml

*koncepti a pokud je tak uznána celým národem.*¹⁶⁸ Poprvé ve své historii není Francie ohrožena na svých hranicích. Její bezpečnost a obranu mohou ovlivnit oproti tomu nebezpečí nová. Jednou z hrozeb se stává rozdělení mezi bohatými a chudými národy, dělicí linie prochází všemi kontinenty. *„V tomto kontextu držet obranu čistě vojenskou bude méně důležité než v minulosti.*¹⁶⁹ Důležitější dimenzi v této souvislosti bude hrát ekonomický rozměr, avšak ani ten nebude moct ignorovat vojenský a obranný mechanismus.

Podle Bílé knihy Francie čelí a stále bude čelit hrozbám proti své ekonomice, svému průmyslu a své kultuře. Proto přichází s novou globální koncepcí obrany, která zde byla již představena v rámci ochrany jednotlivce, avšak je důkazem i rozšířeného pojetí bezpečnosti. *„Mutace mezinárodního systému ovlivňující obranu se neomezují pouze na aspekty vojenské a strategické. Týkají se života národa v jeho celku.*¹⁷⁰ Obrana nesmí být izolována a musí pokrýt všechny aktivity státu. *„Globální koncepce obrany spojuje vojenskou obranu s civilní a ekonomickou, ale též sociální a kulturní. Tento přístup, opírající se o prostředky civilní a vojenské spolupráce, je jedinou relevantní odpovědí na rozmanitost hrozeb, kterým čelí naše společnost.*¹⁷¹ Je třeba zaměřit se na tři oblasti – národní soudržnost, civilní obranu a obranu ekonomickou. První dvě oblasti se soustředí na ochranu jednotlivce, kterou může zajistit vojenská dimenze. Podle Nařízení z ledna 1959 má ekonomická obrana za cíl zajistit v normálním čase snížení zranitelnosti země a v době krize správné rozdělení zdrojů. Jde především o zajištění bezpečnosti zdrojů a trvalost jejich produkce. Tyto základní cíle se v dnešních dnech rozšiřují o ochranu nových základů hospodářské aktivity a kontroly technologických transferů. Je nutné zajistit aktivity energetické, telekomunikační, dopravní aj., které jsou neopomenutelné v rámci francouzské ekonomiky.

Z uvedeného je patrné, že Francie si uvědomuje, jakou roli bude na poli obranné politiky v budoucnu hrát právě nevojenská složka: *„Obrana Francie dává prioritou samozřejmě svým vojenským prostředkům. Její civilní a ekonomická dimenze nesmí být opomenuta a přisuzuje jí globální charakter. Podílí se též na určité kultuře, která přispívá k její národní dimenzi. V následujících letech je jedním z cílů naší obranné*

¹⁶⁸ Livre Blanc sur la Défense 1994, předmluva Edouarda Balladura.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 7.

¹⁷⁰ Ibidem, s. 27.

¹⁷¹ Ibidem, s. 28.

*politiky zvážení této nevojenské složky.*¹⁷² Stejně tak jako obrana civilní dochází postupně k nárůstu významu obrany ekonomické podle hrozeb a nových zranitelností. V roce 2002 je koncept ekonomické obrany rozšířen. Ekonomická obrana je definována jako „*akty a iniciativy přijaté na jedné straně k ochraně a obraně ekonomiky a na druhé straně na podporu potřeby národní obrany*“¹⁷³. Bílá kniha z roku 2008 pak představuje úplně novou strategii – strategii nejen obrany, ale i národní bezpečnosti. Hrozby mohou pocházet ze strany států, ale i nestátních aktérů. Nebezpečí mohou vyplývat z přírodních katastrof i katastrof ohrožujících zdraví obyvatel „*Globalizace hluboce strukturuje vývoj mezinárodní bezpečnosti. Je jednou z nejdůležitějších změn vzniklých od konce studené války, události, která sloužila jako pozadí k Bílé knize o obraně z roku 1994. Vstoupili jsme do nové éry ovlivněné velmi odlišnými proudy, protichůdnými a neodpovídající logice institucionální, sociální, kulturní, vojenské, která formovala naše vidění v období po skončení studené války.*“¹⁷⁴ Bezpečnost Francie a Evropy tedy musí být vnímána z globálního pohledu. Strategie národní obrany pokrývá vnitřní i vnější bezpečnost, vojenské prostředky, ale i civilní, ekonomické a diplomatické. Musí počítat se všemi fenomény, nebezpečími a hrozbami, jež by mohly ohrozit život národa. Avšak nové hrozby Francii nutí zaměřovat se na ochranu vlastního území a mezinárodní bezpečnosti skrze svou armádu.

Strategii vedení francouzské politiky bezpečnosti a obrany shrnuje dnes tzv. globální koncept, sestávající ze čtyř složek¹⁷⁵:

- obrana vojenská (hlavní prvek, nikoliv však exkluzivní)
- obrana civilní (ochrana národů, zajištění veřejného pořádku a ochrana kontinuity akce vlády)
- obrana ekonomická (určená ke snížení zranitelnosti země v dobách míru a k správnému rozdělení zdrojů a v dobách krize)
- obrana kulturní (určena pro růst kolektivní solidarity, posílení společenské soudržnosti a identifikace původu kulturní povahy Francie. Rodí se v duchu občanství)

¹⁷² Ibidem, s. 29.

¹⁷³ Circulaire du 14 février 2002 relative à la défense économique, dostupné na: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000771494&dateTexte>

¹⁷⁴ Défense et Sécurité nationale. Le Livre Blanc, s. 19.

¹⁷⁵ *Comprendre la Défense*, s. 3.

V tomto kontextu není překvapivé, že kulturní složka hraje i v rámci zahraniční a obranné politiky významnou roli, jak již bylo řečeno, vychází z pocitu výjimečného postavení, které francouzští představitelé v průběhu historie pocítovali. Od dob *mission civilisatrice* je kultura jednou z nejsilnějších hodnot francouzského veřejného života¹⁷⁶. I když v poslední Bílé knize kulturní složka není přímo zmíněna, hraje důležitou úlohu. „Prevence má za cíl, aby se zabránilo vzniku nebo zhoršení hrozeb namířených proti naší bezpečnosti. Aby mohla být strategie prevence efektivní, musí se spoléhat na více prostředků: diplomatické, ekonomické, vojenské, právní a kulturní ...“¹⁷⁷.

Poslední Vojenský programový zákon na roky 2009 až 2014 určuje mise pro obranu země pro ministra obrany, ministra vnitra, ministra financí, ministra zahraničních věcí a ministra spravedlnosti. Neopomíjí ani ministra zdravotnictví či ministry mající zodpovědnost za dopravu, životní prostředí, energetiku a průmysl. Všichni dohromady jsou zodpovědní za obranu země a její bezpečnost.

4.2. Rozpočet obranné politiky

V průběhu studené války měl francouzský vojenský rozpočet pokrýt nejen potřeby armády, existenční i materiální, ale musel též „zaplatit“ nezávislou pozici, kterou si Francie budovala – financování jaderného odstrašování, podpora národního zbrojního průmyslu, který zaručuje autonomii atd. Podle Louise Gautiera byl vojenský obranný rozpočet až „svatým“, to znamená, že byl podporován neustále, nehledě na aktuální ekonomickou situaci státu ani na to, kdo byl zrovna u moci – jak již bylo řečeno v obranné politice byl silný konsensus po celou dobu studené války. Většina z tohoto rozpočtu přitom financovala prioritní *force de frappe*. Po konci studené války docházelo k postupnému snižování rozpočtu v rámci celkového rozpočtu, neboť vojenské výdaje ztratily svou dřívější prioritu.

Konec studené války změnil postoj obyvatelstva k potřebě obranné politiky. Ztráta nepřítelů, resp. Sovětského svazu, po konci studené války měla za následek, že ve většině západoevropských zemí přestala být obranná politika prioritou. Politicky bylo těžko přijatelné snažit se zachovat byť důležitou, ale drahou obrannou politiku na úkor lepší životní úrovně. Pro občany je řešení ekonomických a sociálních problémů a

¹⁷⁶ Toto téma rozebírá do hloubky kniha Elišky Tomalové *Kulturní diplomacie. Francouzská zkušenost* (Praha, Ústav mezinárodních vztahů, 2008).

¹⁷⁷ Défense et Sécurité nationale. Le Livre Blanc, s. 152.

především řešení vysoké nezaměstnanosti přednější než obranná politika¹⁷⁸. Vznik nových mocností na mezinárodní scéně, jejichž síla se neodvíjí od síly vojenské, nýbrž ekonomické, relativizuje vojenský faktor jakožto ústřední prvek mezinárodní mocnosti. Státy se musely postupně přeorientovat, aby mohly být na mezinárodní šachovnici úspěšné.

Bílé knihy nestanovují rozpočet na další období. Jejich záběr je velmi široký a udává víceméně zásady obecného směřování, jímž se má obranná politika řídit. Konkrétnější jsou v tomto směru vojenské programové zákony, které udávají rozpočet na každý rok, s možností případných úprav, když se pak o konkrétních částkách hlasuje v Parlamentu v rámci každoročního zákona o rozpočtu. Obranný rozpočet sestává z: (1) tzv. běžných výdajů (odměny, sociální náklady personálu, důchody, provozní služby armády a služeb) a (2) výdajů na vojenské vybavení. V posledním vojenském zákoně, který platil před koncem studené války, docházelo k jistému, byť jen mírnému navyšování prostředků určených obranné politice. V roce 1984 šlo o 142 100 milionů franků, v roce 1985 již o 151 500 a na roky 1986 až 1988 připadlo průměrně až 178 800 milionů franků¹⁷⁹. Ani po skončení studené války nedošlo k žádnému radikálnímu snižování. I když v ostatních státech se vojenské výdaje postupně snižují, francouzský Parlament odsouhlasil 10. ledna 1990 Vojenský programový zákon, který tyto výdaje na další tři roky zvýšil. Tento krok může svědčit o opatrnosti, s níž Francie přistupovala k nové mezinárodní situaci. Louis Gautier dokonce hovoří o zaslepenosti. Avšak vzhledem k silné kontinuitě v obranné politice Francie a k její snaze o nezávislost na dosavadních aliancích je pochopitelné, že nové události Francii zaskočily poněkud více než její sousedy. Pojem „mírové dividendy“, který byl na konci 80. let a na počátku 90. let v centru diskursu západního světa, proniknul do Francie později než v jiných západoevropských zemích. Tuto tezi ostatně hájí i Pierre Pascallon, podle něhož se Francie ve snaze snížit svůj obranný rozpočet oproti jiným západoevropským státům opozdila. Ve Francii došlo k obratu až v roce 1994, kdy se obranný rozpočet postupně začal snižovat.¹⁸⁰

¹⁷⁸ *Comprendre la Défense*, s. 25.

¹⁷⁹ Do těchto částek však nespádají peníze vysloužilých vojáků.

¹⁸⁰ Pascallon P. (dir.) *Quelle politique de défense pour la France à l'aube du XXIème siècle ?* (Paris, L'Harmattan, 2001), s. 24.

Tabulka č. 2 – Výdaje určené do oblasti obranné politiky podle Vojenského programového zákona na roky 1990 – 1993¹⁸¹ (v mil. FRF)

1990	1991	1992	1993
103 100	107 200	115 000	116 000

Tabulka č. 3 – Vojenský programový zákon na roky 1995 – 2000¹⁸² (v mil. FRF)

1995	1996	1997	1998	1999	2000
100 916	101 421	101 928	102 438	102 950	103 465

Z hodnot uvedených v tabulkách výše lze vysoudit, že se částka po skončení studené války stále zvyšovala – a to až do roku 1993. Žádný vojenský programový zákon nepokrývá rok 1994, částka byla odsouhlasena v rámci zákona o rozpočtu. Od roku 1994 až do roku 1997 dochází naopak k postupnému snižování. V roce 2000 se částka opět dostává na úroveň roku 1990. Francie, z pozice lídra v konstrukci evropské obrany, se cítí povinována udržovat relativně vysoké vojenské výdaje, neboť byla a stále je evropským lídrem v konstrukci evropské obrany. Ke všemu se její angažovanost v mezinárodních misích zvýšila a finanční výdaje na jejich udržení se za 6 let (mezi lety 1989 až 1995) ztrojnásobily¹⁸³. Francie tedy musela začít platit za mezinárodní roli, kterou chtěla na světové scéně hrát. Snižování nákladů bylo počátkem 90. let prezentováno jako nemožné, převážně pravicovými stranami, pokud si Francie chtěla zachovat kompetitivní a účinný vojenský nástroj. Snižování vojenského rozpočtu, k němuž byla postupem času donucena, tedy neprobíhalo ve stejném duchu jako u jejích spojenců, nýbrž z čistě ekonomických důvodů. Avšak koncem 90. let je opět vidět postupné navyšování, které v roce 2000 dosáhlo stejné výše jako v roce 1990. Zásadním obratem takřka pro celý západní svět byly atentáty 11. září v New Yorku, po kterých začaly státy prostředky přisouzené obraně, převážně vnitřní

¹⁸¹Loi de programmation no 90-32 du 10. janvier 1990 relative à l'équipement militaire pour les années 1990-1993, dostupné na:
http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19900112&numTexte=00487&pageDebut=00487&pageFin=

¹⁸² Loi No. 94-507 du 23. juin 1994 relative à la programmation militaire pour les années 1995-2000, dostupné na:
http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19940624&numTexte=09095&pageDebut=09095&pageFin=

¹⁸³ Gautier L., *La défense de la France après la guerre froide*, s. 443.

bezpečnosti, opět navyšovat. K navyšování vojenského rozpočtu došlo i ve Francii, a to podle odhlasovaného Vojenského programového zákona na roky 2003 až 2008. Do těchto hodnot však nebylo zahrnuto národní četnictvo, které spadá pod vnitřní bezpečnost, ale pouze základní výdaje na obranu – proto je částka výrazně nižší než pro následující zákon na roky 2009-2014.

Tabulka č. 4 – Vojenský programový zákon na roky 2003 – 2008 (v mld. Eur)¹⁸⁴

2003	2004	2005	2006	2007	2008
13,65	14,60	14,72	14,84	14,96	15,08

Tabulka č. 5 – Vojenský programový zákon na roky 2009-2014 (v mld. Eur)¹⁸⁵

2009	2010	2011	2012	2013	2014
29,65	29,65	29,55	30,19	30,56	30,90

Přestože tab. č. 4 neukazuje celá čísla, která byla přiznána obraně, je vidět, že dochází k postupnému navyšování výdajů na obranu. Důkazem je i následující tabulka, která představuje výdaje plánované na roky 2009 až 2014, které se pomalu ale jistě zvyšují.

Aby byl přehled o výdajích francouzského státu na obranu názornější, využívá tato práce podkladů Stockholmského výzkumného institutu pro mezinárodní mír (SIPRI), který studuje vojenské výdaje států po celém světě. Za pomoci převážně primárních dokumentů sestavuje pro každý stát vývoj jeho rozpočtu obranné politiky. První tabulka (viz. Tabulka č. 6) ukazuje vývoj reálných výdajů vydaných Francií na obrannou politiku, tedy nikoliv částku přisouzenou zákonem vojenského plánování. Druhá tabulka (viz Tabulka č. 7) ukazuje podíl výdajů na hrubém domácím produktu.

¹⁸⁴ Loi No. 2007-73 du 27. janvier 2003 relative à la programmation militaire pour les années 2003-2008, dostupné na:

http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=20030129&numTexte=01744&pageDebut=01744&pageFin=

¹⁸⁵ Loi no2009-928 du 29 juillet 2009 relative à la programmation militaire pour les années 2009 à 2014 et portant diverses dispositions concernant la défense , dostupné na:

http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=20090731&numTexte=00001&pageDebut=00001&pageFin=

Tabulka č. 6 – Výdaje Francie na obrannou politiku (v mil. Eur)¹⁸⁶

1988	1989	1990	1992	1994	1996	1998
32,788	34,351	35,355	36,416	37,574	36,188	36,012

2000	2002	2004	2006	2008	2009
36,702	38,681	42,690	43,457	45,063	45,991

Tabulka č. 7 – Výdaje Francie – procentuální podíl na HDP¹⁸⁷

1988	1989	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008
3,6	3,5	3,4	3,3	3,3	2,9	2,7	2,5	2,5	2,6	2,5	2,3

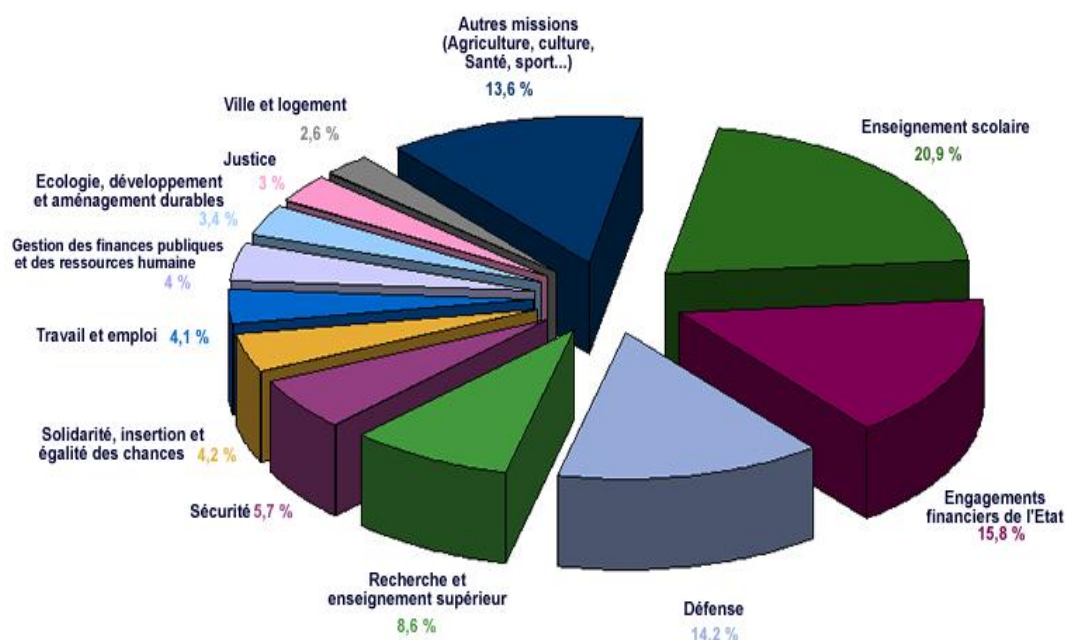
Od konce studené války se částka určená obranné politice Francie neustále zvyšuje. K postupnému snižování se Francie dostala až v druhé polovině 90. let minulého století. Snižování této částky je patrné mezi léty 1994 a 1996 a odráží se také na hodnotách procentuálního podílu na hrubém domácím produktu. Před rokem 1996 tento podíl převyšoval 3 %, poté se začal postupně snižovat. Celková částka se od roku 2000 opět zvyšuje, právě díky zvyšujícím se opatřením bezpečnosti. V rámci celkového rozpočtu se však pohybuje okolo 2,5 %, a tedy nedosahuje již tak významného podílu jako v předešlých letech či v průběhu studené války, což znamená, že i přes neustálé navyšování částky na obrannou politiku její význam v rámci celkového rozpočtu klesá. Obranná politika je stále významnou složkou státního rozpočtu, ale není jí dána již taková priorita jako v letech studené války.

V dnešní době zaujímá obrana v rámci výdajů Francie třetí místo, za školním vzděláním a za finančními závazky státu. Z celkového rozpočtu získává 14,2 %. Nelze opomenout, že bezpečnost je tu znázorněna samostatně a pokrývá 5,7 % rozpočtu. Vzhledem ke spojení obranné a bezpečnostní politiky pod prezidentem Nicolasem Sarkozym a jeho Bílou knihou jde tedy celkově o 19,9 % rozpočtu.

¹⁸⁶ Údaje SIPRI, dostupné na: <http://milexdata.sipri.org/result.php4>

¹⁸⁷ Údaje SIPRI, dostupné na: <http://milexdata.sipri.org/result.php4>

Obr. č.2 - Rozdělení výdajů francouzského rozpočtu¹⁸⁸

Tab. č. 8 – Francouzské výdaje na obranu v rámci světa¹⁸⁹

Pořadí	Země	Výdaje (mdr.\$)	Podíl ve světě (v %)
1.	USA	661	43
2.	Čína	(100)	(6,6)
3.	Francie	63,9	4,2
4.	Velká Británie	58,3	3,8
5.	Rusko	(53,3)	(3,5)

Třetí místo na světě, které Francie zaujímá v rámci výdajů obranné politiky, však ukazuje, že obranná politika zde stále má své místo. V rámci Evropy je dokonce na prvním místě, což pouze potvrzuje její význam.

Priorita, kterou Francie přiděluje své obranné politice, resp. její političtí představitelé, je silně zakořeněna ve veřejném mínění Francouzů. Jak píše Martial

¹⁸⁸ Le Forum de la performance, Ministerstvo financí, dostupné na stránkách: <http://www.performance-publique.gouv.fr/le-budget-et-les-comptes-de-letat/lessentiel/le-budget-de-letat-cest-quoi/quelles-sont-les-dependances-de-letat.html>

¹⁸⁹ Údaje SIPRI, dostupné na: http://www.sipri.org/research/armaments/milex/resultoutput/milex_15, částka u Číny a Ruska je pouze odhadovaná

Foucault¹⁹⁰, francouzští občané vždy podporovali svou armádu a obranu. Průzkum „*Les Français et la défense*“ z června 2006 o francouzské obraně, kterou provedla BVA, ukazuje, že 87 % Francouzů má na francouzskou armádu „dobrý názor“. Od roku 2002 má více než 85 % obyvatel kladné stanovisko. Vysoká důvěra občanů ve schopnosti armády stále trvá. 83 % respondentů věří francouzské armádě, že je schopna identifikovat a zabránit teroristické hrozbě zaměřené proti Francii. Z těchto zjištění nejspíše plyne i vysoká podpora rozpočtového úsilí na obranu a bezpečnost. Přibližně 75 % obyvatel trvale podporuje zachování či zvýšení obranného rozpočtu.

4.3. Hodnocení

„Přešli jsme od obranné politiky, která byla relativně stabilní a více a více konsensuální mezi léty 1958 až 1988 k obranné politice, která se stále hledá a zdá se méně prioritní než dříve v očích veřejnosti a politiky“¹⁹¹. Ve světě, který se tolik sblížil, kde hranice mezi vnitřní a vnější bezpečností se postupně smazávají a kde zvládání krizí znamená kombinaci civilních a vojenských prostředků, je tradiční funkce obranné politiky relativizována¹⁹². Očekává se, že představa armády jakožto strážce a ochránce národa se oslabuje vzhledem k přesunu jejích operací na vzdálenější místa. Avšak v případě Francie tomu tak není, což dokazují veřejné průzkumy o mínění obyvatelstva o francouzské armádě. Jejich podpora nejspíše vychází z historické tradice, formující se v období Velké francouzské revoluce. Obranná politika se dnes již nekoncentruje jen na vojenský sektor. Tento globální přístup k obranné politice je cítit ve strategických dokumentech již v průběhu studené války, kdy v nařízení z ledna 1959 je vedle obrany civilní zmíněna i obrana ekonomická. Postupně dochází v tomto směru k prohlubování a po konci studené války i k uvědomění, že obrana již není jen záležitostí vojáků či vojenských specialistů. Je zapotřebí chápat ji globálně, v širším měřítku. Bílá kniha z roku 1994 z tohoto důvodu přichází s tzv. globální koncepcí obrany. K vojenské dimenzi přistupuje i dimenze civilní, ekonomická, sociální či kulturní. Tento komplexní přístup je jedinou možnou reakcí na celou řadu hrozeb, které dnes existují. Obrana teritoria totiž již neznamena pouze bránit vlastní území a jeho hranice, ale stává

¹⁹⁰ Foucault M. *La politique de défense française: effort financier et choix budgétaires*, dostupné na: http://www.ceri-sciencespo.com/archive/mars07/art_mf.pdf

¹⁹¹ Gautier L., In. Pascalon P. (dir.) *La Vème République, 1958-2008: 50 ans de politique de défense*, s. 76.

¹⁹² Gautier L., *La défense de la France après la guerre froide*, s. 4.

se mnohem širším pojmem. Nicméně i přesto je velmi těžké dokázat, že ve Francii k opravdovému „rozšíření“ konceptu bezpečnosti došlo. V Bílých knihách a vojenských programových zákonech jsou sice ostatní sektory zmíněny, ovšem zůstávají nerozpracovány. K menšímu rozšíření dochází až u zákona vojenského plánování na roky 2009 až 2014, kdy se do obrany země musí zapojit nejen ministři obrany, vnitra a financí, jak tomu bylo v předchozích letech, ale i ministři životního prostředí, dopravy, energetiky atd. Tím, že poslední Bílá kniha rozšířila svou účinnost na bezpečnost země, dochází opravdu k rozšíření konceptu bezpečnosti i na jiné oblasti než vojenské.

Po celou dobu studené války byla obrana skoro „nedotknutelná“, alespoň její rozpočet, neboť Francii zajišťovala její místo na světové scéně. Po událostech spojených s koncem studené války se oproti jiným zemím nevrhla do snižování svého obranné rozpočtu. Její představitelé nevěděli, jak si s novou nastalou situací vypořádat právě díky silnému konsensu, který panoval v obranné doméně. Zároveň v novém mezinárodním uspořádání nemusela již Francie zaujímat takové postavení jako dříve. Nejspíše z tohoto důvodu nedochází ve Francii k snižování ihned na počátku 90. let, ale až v jejich polovině, kdy ji k tomu donutí ekonomická situace. Podle údajů SIPRI je vidět vrcholný rok 1994, poté se výdaje na obrannou snižují. Avšak s příchodem nového století opět dochází k postupnému navyšování. Avšak podíl rozpočtu obranné politiky se v rámci celkového rozpočtu snižuje. Před rokem 1995 je jeho podíl přes 3%, avšak v následujících letech dochází ke snižování. Od roku 2000 se podíl obranné politiky točí okolo 2,5% výdajů. V roce 2008 tento podíl padne dokonce na 2,3%. Podle tohoto snižování lze předpokládat, že obranná politika ztrácí v rámci celkového rozpočtu svou prioritu. Avšak stále zůstává jeho velice důležitým elementem, neboť obrana je na třetí pozici v rámci rozpočtových výdajů. Zároveň výdaje na obranu jsou třetí největší na světě. Francie tedy své obranné politice přisuzuje velikou důležitost. Francie totiž v rámci své obranné politiky může spatřovat především další možnost opětovně získat své výsostné mocenské místo na mezinárodní scéně, o které po celou svou historii s rozdílnými úspěchy usilovala.

Závěr

Svět 21. století Francii ukázal, že už se nemusí bránit proti něčemu, jak tomu bylo v průběhu 19. století po polovinu století 20., ale bránit se za něco, tedy za hodnoty, bezpečnost a určité uspořádání společnosti, které bude Francii vyhovovat.

Tato práce ukázala, že došlo k posunu v chápání hrozeb ze strany Francie, resp. jejích představitelů. Francouzská obranná politika vycházela za studené války z konsensu přes celou politickou scénu, který byl zosobněním realistického vidění světa a přesvědčen o nutnosti vlastní nezávislosti. Bílá kniha z roku 1972 a zákony vojenského plánování, které z ní vycházely, se soustředily na obranu země. V pojmu obrana země bylo míněné obyvatelstvo i teritorium a veškerý zájem byl obrácen proti východu, ze kterého přicházela hrozba. I proto byla obranná politika zaměřena na jaderné odstrašování. Lze říci, že každá Bílá kniha má svou charakteristiku vycházející z období a souvislostí, ve kterých byla napsána. Bílá kniha z roku 1972 je tzv. knihou *disuasion*, Bílá kniha z roku 1994 se soustředí na projekci, poslední Bílá kniha je knihou národní bezpečnosti. Pro Francii stejně jako pro většinu západních zemí je období rozdělené na před a po 11. září. Po konci studené války se zájem obrací k udržení mezinárodní stability, avšak po 11. září se do středu zájmu dostávají otázky bezpečnosti. I z toho důvodu dochází ke změně jména Bílé knihy. V roce 1994 se týkala pouze obranné politiky, avšak v roce 2008 je již v názvu přítomný výraz národní bezpečnost.

Přestože nebyla v první Bílé knize přímo zmíněna, soustředí se francouzská armáda a její obranná politika proti hrozbě z Východu, což potvrzuje i úvod Bílé knihy z roku 1994. Francie se soustředila na své území a na svou obranu. To, že se zabývala i bezpečností Evropy, je logický krok, neboť narušení bezpečnosti Evropy, by znamenalo ohrožení samotné Francie. Jej aktivita na mezinárodním poli se podle Bílé knihy soustředila na státy, se kterými měla dohody a kde měla rozmístěné své vojsko (africké státy). Účast v mírových misích Spojených národů byla ze strany Francie minimální. Po konci studené války se i Francie začíná soustředit na tzv. nové hrozby, které mohou ohrozit mezinárodní stabilitu světového řádu – terorismus, obchod s drogami, ale i krize či ozbrojené konflikty odehrávající se po celém světě. Po dobu studené války též nebyl jedinec zmiňován ve studovaných strategických dokumentech. Obyvatelstvo náleželo území, které armáda měla za úkol chránit, ale převážně se

soustředila na ochranu tzv. citlivých míst či byla využita při přírodních katastrofách. Avšak již Vojenský programový zákon z roku 1983 na následujících pět let mluví o nové hrozbě – terorismu, který znamená ohrožení především pro jednotlivce. Obě Bílé knihy, které byly vydány po konci studené války, přisuzují oběma faktorům větší pozornost. Bílá kniha z roku 1994 rozpracovává do větší hloubky obrannou politiku s ohledem na mezinárodní systém, Bílá kniha z roku 2008 s ohledem na jednotlivce. Mezinárodní stabilita a francouzská úloha v jejím hájení je jedním z hlavních témat počátku 90. let, což dokazuje i zvýšená role Francie v Organizaci spojených národů a jí vyslaných mírových misích. Neopomíná ani evropskou úroveň, kde se stala Francie jedním z iniciátorů společné evropské obrany. Postupně dochází i ke sblížení se Severoatlantickou aliancí. Bílá kniha z roku 2008 pokračuje ve stejné linii, nastolené v 90. letech. Skrze aliance si Francie může budovat větší vliv ve světě. Větší ohled na roli jednotlivce má Bílá kniha z roku 1994, avšak největší pozornost získala až v poslední Bílé knize Nicolase Sarkozyho – jak již napovídá samotný název knihy, který kromě obranné politiky obsahuje i národní bezpečnost. Nová národní strategie má ve svém středu občana, od kterého se vše odvíjí. Ale nedochází k zaměření pouze na vlastní občany - Francie se pasovala do role ochránce lidských práv po celém světě. V obou případech tedy dochází k tzv. prohloubení. Role armády se nutně musela změnit na základě nových hrozeb, které Bílé knihy definovaly. Armáda již nebrání pouze své území, ale účastní se akcí po celém světě. Zároveň se angažuje do ochrany vlastního státu a občanů skrze plán *Vigipirate*. Na základě studovaných strategických dokumentů obranné politiky Francie dochází k posunu hrozeb a uvědomění si více úrovní hrajících důležitou roli, kterými jsou mezinárodní systém a jednotlivci.

V rámci své obranné politiky zapojila Francie již ve svém Nařízení z ledna 1959 i ekonomickou doménu. Bílá kniha též zohledňuje i jiné faktory než jen prostředky vojenské, avšak ty nejsou více rozpracované, nýbrž pouze zmíněné. Po konci studené války přichází Francie s tzv. globální koncepcí obrany, jež se opírá nejen o obranu vojenskou ale i civilní, ekonomickou, sociální a kulturní. Zároveň očekává, že nevojenská složka bude do budoucna hrát větší roli než doposud. Tím, že poslední Bílá kniha rozšířila svou účinnost na bezpečnost země, dochází opravdu k rozšíření konceptu bezpečnosti i na jiné oblasti než vojenské. Snižující se podíl vojenského rozpočtu na rozpočtu francouzského státu je důkazem, že důraz na vojenskou obranu klesl v posledních dvaceti letech, avšak stále si uchovává důležité postavení mezi výdaji francouzského státu. Snižování rozpočtu vojenské obrany může znamenat

zvýšený zájem o jiné domény než je obrana, což by dokazoval rozšířený konceptu bezpečnosti, kde se vedle vojenského sektoru obrací zájem i do jiných sektorů.

Na základě této práce lze tedy usoudit, že teorie kodaňské školy dokázala vysvětlit chování Francie jakožto nejméně pravděpodobného případu, což potvrzuje její platnost. I ve Francii došlo po konci studené války k redefinici hrozeb, na které Francie zareagovala stejně jako její armáda.

Výzkum této práce byl omezen pouze na strategickou tvorbu obranné politiky, což znamenalo určité omezení. Dané téma by se dalo studovat i z hlediska praktického, tedy zda docházelo k realizaci těchto cílů vyslovených v rámci obranné politiky. Avšak pro teoretiky kodaňské školy jsou ve středu zájmu aktéři sekuritizace tedy političtí činitelé, kteří obrannou politiku tvoří, což je ve Francii převážně prezident. Mohu pouze předpokládat, že se tyto cíle vyslovené v Bílých knihách a zákonech vojenského plánování zrealizovaly, avšak bylo by zajímavé vést další výzkum z tohoto hlediska.

Summary

The thesis analyzes the changing role of the army in the French defence policy after the end of the Cold War. The beginning of the 1990's led to a redefinition of security. One of the most important contributions to the study of security was the theory of the Copenhagen school and its concept of securitisation. A threat becomes a threat when certain issue is presented so by the securitizing actors and it is accepted by the audience. Thus, the sector of the threats and the reference objects are expanded. The newly defined threats are no longer only of military origin, but are also economic, political or environmental. Consequently, they do not threaten just the state but also the international system or individuals. Based on this concept the role of France and its army had to change. During the Cold War France built an independent position on the international scene with a powerful army. The main mission of the army was to protect the state against the threat coming from the East, with a corresponding military strategy based on nuclear deterrence. After the end of the Cold War, France defined new threats to which its defence policy has to react on – among them terrorism or proliferation of weapons of mass destruction. The 1994 French White Paper on Defence Policy concentrated on the world position of France as member of the United Nations Security Council. The 1990's have seen a noticeable increase in the French contribution to the UN humanitarian actions. The White Paper of 2008, however, put in the heart of the defence policy the individual and expands its name on the national security. Finally, there is a noticeable reduction in the importance of defence policy within the budget of the French State, which shows that the state's interest turned to other areas. These three factors show the changing role of the army in the French defense policy, which confirms the theory of the Copenhagen school.

Seznam obrázků a tabulek

Obr. č. 1 - Kombinace vertikální a horizontální osy	25
Obr. č. 2 - Rozdělení výdajů francouzského rozpočtu	74
Tab. č. 1 - Příspěvek Francie k mírovým misím OSN	48
Tab. č. 2 - Výdaje určené do oblasti obranné politiky podle Vojenského programového zákona na roky 1990-1993	71
Tab. č. 3 - Vojenský programový zákon na roky 1995 – 2000	71
Tab. č. 4 - Vojenský programový zákon na roky 2003 – 2008	72
Tab. č. 5 - Vojenský programový zákon na roky 2009 – 2014	72
Tab. č. 6 - Výdaje Francie na obrannou politiku	73
Tab. č. 7 - Výdaje Francie – procentuální podíl na HDP	73
Tab. č. 8 - Francouzské výdaje na obranu v rámci světa	74

Použitá literatura

Primární zdroje

- Circulaire du 14 février 2002 relative à la défense économique, dostupné na stránkách:
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000771494&dateTexte=> (poslední přístup 28. 11. 2010)
- Constitution du 4 octobre 1958, dostupné na stránkách: <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp> (poslední přístup 14. 6. 2010)
- Décret n°90-670 du 31 juillet 1990 relatif à la constitution et à l'organisation du corps de défense de la sécurité civile et fixant les modalités d'accomplissement du service national dans ce corps de défense, dostupné na stránkách:
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006076283&dateTexte=20101210> (poslední přístup 24. 10. 2010)
- Défense et Sécurité nationale. Le Livre Blanc (Paris, La documentation française, 2008).
- Discours de Jacques Chirac, Conférence „Contre terrorisme, pour l'humanité“, 22 septembre 2003, New York, dostupné na stránkách: http://www.jacqueschirac-asso.fr/fr/les-grands-discours-de-jacques-chirac?post_id=2489 (poslední přístup 18. 10. 2010)
- Discours de M. Jacques Chirac, Président de la République, devant l'Institut des hautes études de défense nationale (IHEDN) le 8 juin 1996, dostupné na stránkách:
http://www.jacqueschirac-asso.fr/fr/les-grands-discours-de-jacques-chirac?post_id=2481 (poslední přístup 27. 10. 2010)
- Discours de Charles de Gaulle devant l'École militaire de Saint-Cyr du 3 novembre 1959, dostupné na stránkách : www.ena.lu (poslední přístup 28. 10. 2010)
- Chirac J., La sécurité de la France, *Défense nationale et sécurité collective*, roč. 63, únor 2007, s. 7-10.
- Livre blanc sur la Défense 1994, dostupné na stránkách:
http://www.vie-publique.fr/documents-vp/livre_blanc_1972.shtml (poslední přístup 15. 6. 2010)
- Livre Blanc sur la Défense de 1972, dostupné na stránkách: http://www.vie-publique.fr/documents-vp/livre_blanc_1972.shtml (poslední přístup 15. 6. 2010)

- Loi no. 83-606 du 8 juillet 1983 portant sur approbation de la programmation militaire pour les années 1984-1988, Journal officiel de la République française, 9. Juillet 1983. dostupné na stránkách:
http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19830709&numTexte=&pageDebut=02114&pageFin= (poslední přístup 13. 09. 2010)
- Loi de programmation n° 90-32 du 10 janvier 1990 relative à l'équipement militaire pour les années 1990-1993, dostupné na stránkách:
http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=1990112&numTexte=00487&pageDebut=00487&pageFin= (poslední přístup 13. 09. 2010)
- Loi n° 94-507 du 23. juin 1994 relative à la programmation militaire pour les années 1995-2000, dostupné na stránkách:
http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19940624&numTexte=09095&pageDebut=09095&pageFin= (poslední přístup 14. 09. 2010)
- Loi n° 96-589 du 2 juillet 1996 relative à la programmation militaire pour les années 1997 à 2002, dostupné na stránkách:
http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19960703&numTexte=09985&pageDebut=09985&pageFin= (poslední přístup 14. 09. 2010)
- Loi n° 2003-73 du 27 janvier 2003 relative à la programmation militaire pour les années 2003 à 2008, dostupné na stránkách:
http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=20030129&numTexte=01744&pageDebut=01744&pageFin= (poslední přístup 14. 09. 2010)
- Loi n° 2009-928 du 29 juillet 2009 relative à la programmation militaire pour les années 2009 à 2014 et portant diverses dispositions concernant la défense, dostupné na stránkách:
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000020915137> (poslední přístup 14. 09. 2010)
- Loi n° 72-1149 du 23 décembre 1972 modifiant l'article 17 de l'ordonnance n° 59-147 du 7 janvier 1959 portant organisation générale de la défense, dostupné na stránkách: <http://www.lexpol.pf/LexpolAfficheTexte.php?texte=211858>

- Ordonnance n°59-147 du 7 janvier 1959 portant organisation générale de la défense, dostupné na stránkách:
<http://www.ihedn.fr/userfiles/file/institut/decret/Ordonnance-59.pdf> (poslední přístup 14. 09. 2010)
- Rozhovor s Barrym Buzanem, dostupné na stránkách: <http://www.dfait-maeci.gc.ca/cip-pic/discussions/security-securite/video/buzan.aspx?lang=fra> (poslední přístup 1. 12. 2010)
- Sarkozy N. Cloture de Colloque sur La France, La Défense Européenne et l'OTAN au XXIeme Siecle, Paříž, 11. březen 2009, dostupné na stránkách:
<http://www.ambafrance-no.org/spip.php?article1058> (poslední přístup 28. 10. 2010)

Sekundární zdroje

- Balcomb R., *Defence Policy* in. Perry, S. (ed.), *Aspects of Contemporary France* (London, Routledge, 1997), s. 62-83.
- Bettati M. *Le droit d'ingérence. Mutation de l'ordre international* (Paris, Editions Odile Jacob, 1996).
- Buffotot P., *France: le temps de réflexion*, in. Bouffotot, P. (ed.), *La défense en Europe. De la guerre du Golfe au conflit yougoslave* (Paris, La documentation française, 1995).
- Buzan B., *Rethinking Security after the Cold War* *Cooperation and Conflict*, roč. 32, 1997, č. 1, s. 5-28.
- Buzan B., Wæver O., de Wilde J., *Bezpečnost. Nový rámec pro analýzu* (Brno, Centrum strategických studií, 2005).
- Danics Š., *Bezpečnostní politika*. (Praha, Vydavatelství Policejní akademie ČR, 2007).
- DePorte A.W., *French Security Policy in its Domestic and International Settings*, in. Le Prestre P.G. (ed.), *French Security Policy in a Disarming World* (London, Lynne Rienner Publisher, 1989).
- DUBY G., *Dějiny Francie od počátku po současnost* (Praha, Nakladatelství Karolinum, 2003).
- Dyčka L. Francie po nástupu Sarkozyho – změny v bezpečnostní a obranné politice, *Obrana a strategie*, 2/2007, s. 87–94

- Eichler J. Jacques I. a jeho zahraniční a bezpečnostní politika, *Mezinárodní politika*, roč. 27, 2003, č. 2, s. 27–29
- Foucault, M. *La politique de défense française: effort financier et choix budgétaires*, dostupné na stránkách: http://www.ceri-sciencespo.com/archive/mars07/art_mf.pdf (poslední přístup 22. 12. 2010)
- Gautier L. *La défense de la France après la guerre froide* (Paris, Presses Universitaires de France, 2009).
- Gordon P., *French Security Policy After the Cold War* (Rand corporation, 1992), dostupné na stránkách: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R4229.pdf> (poslední přístup 16. 11. 2010).
- Gregory S., Vers une Défense Nouvelle: Defence Policy Planning and Review in France, *The Acronym Institute*, č. 28, srpen-září 1998, dostupné na stránkách: <http://www.acronym.org.uk/29french.htm> (poslední přístup 14. 12. 2010)
- Groupe d'officiers du CHEM. Les intérêts stratégiques de la France. *Défense nationale et sécurité collective*. roč. 61. Červenec 2006.
- Heisbourg F., La France et sa défense, *Politique étrangère*, roč. 60, 1995, č. 4, s. 983-992.
- Institut des Hautes Etudes de Défense Nationale, *Comprendre la défense* (Paris: Economica, 2006).
- Kratochvíl P., Drulák P. (eds.), *Encyklopedie mezinárodních vztahů* (Praha, Portál, 2009).
- Lallemand de Driésen N., Principy bezpečnostní a obranné strategie Francie, *Obrana a strategie*, 2/2006, s. 67–79.
- Mathieu J. L., *La défense nationale* (Paris, Presses Universitaires de France, 1996).
- McSweeney B., Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School, *Review of International Studies*, roč. 22, leden 1996, č. 1, s. 81-93.
- Menon A., From Independence to Cooperation: France, NATO and European Security, *International Affairs*, roč. 71, 1995, č. 1, s. 19-34.
- Møller B., The Concept of Security: The Pros and Cons of Expansion and Contradiction. Dostupné na stránkách: http://www.diis.dk/graphics/COPRI_publications/COPRI_publications/publications/workingpapers.htm (poslední přístup 24. 10. 2010).

- Pascallon P. (ed.), *La Vème république, 1958-2008 : 50 ans de politique de défense* (Paris, L'Harmattan, 2008).
- Pascallon P. (ed.) *Quelle politique de défense pour la France à l'aube du XXIème siècle ?*, (Paris, L'Harmattan, 2001).
- Perottino M., *Francouzský politický systém* (Praha, Sociologické nakladatelství SLON, 2004).
- Robejšek P., Bezpečnost. K morfologii klasického pojmu. *Mezinárodní politika*. roč. 22, 1998, č. 12. s. 21-23.
- Rothschild E., What is security? *Daedalus. The Quest for World Order*. roč. 124, 1995, č. 3, s. 53-98.
- Rynning S., *From Balance and Crisis to Community and Change: François Mitterrand, Jacques Chirac, and Conventional Force*, dostupné na stránkách: http://www.diis.dk/graphics/COPRI_publications/COPRI_publications/publications/workingpapers.htm (poslední přístup 9. 10. 2010).
- Stejskal L., *Bezpečnost, její hrozby a souvislosti*, in Balabán M., Duchek J., Stejskal L. (eds.), *Kapitoly o bezpečnosti* (Praha, Nakladatelství Karolinum, 2007), s. 11-32.
- Stejskal L., *Rozšiřování konceptu bezpečnosti*. Pražské sociálně vědní studie, Fakulta sociálních věd UK, 2006.
- Tomalová E. *Kulturní diplomacie. Francouzská zkušenost* (Praha, Ústav mezinárodních vztahů, 2008).
- Vaisse M. Mélandri P. Bozo F. (eds.) *La France et l'OTAN 1949-1996* (Paris, Centre d'études d'histoire de la Défense, 1996).
- Valentin F. *Regards sur la politique de défense de la France de 1958 à nos jours* (Paris, Fondation pour les Etudes de Défense, 1995).
- Vilímek P., Francouzská bezpečnostní politika a strategické myšlení po konci studené války. *Mezinárodní politika*. roč. 24, 2007, č. 7. s. 17-19.
- Wæver O., *What is security? – the securityness of security*, in. Birthe, H (ed.). *European security 2000* (Copenhagen, Political Studies Press, 1995). s. 222-253.
- Waisová Š. a kol., *Bezpečnost a strategie. Východiska – Stav – Perspektivy*. (Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2003).
- Waisová Š., *Bezpečnost. Vývoj a proměny konceptu* (Plzeň, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005).

- Waltz S., The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*. roč. 35, Červen 1991, č. 2, s. 211-239.
- Wolfers A., „National Security“ as an Ambiguous Symbol. *Political security Quarterly*. roč. 67, Prosinec 1952, č. 4. s. 481-502.
- Zeman P. (ed.), *Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů*. (Brno, Ústav strategických studií, Masarykova univerzita, 2002).

Internetové zdroje:

- Ministerstvo obrany Francouzské republiky, <http://www.defense.gouv.fr/operations/france>
- SIPRI, www.sipri.org
- Le Forum de la performance, Ministerstvo financí, <http://www.performance-publique.gouv.fr/accueil.html>